

SZÉKELYFÖLD

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

LÁGY KORNÉL, LÖVÉTEI LÁZÁR LÁSZLÓ,
RADÁN NÓRA VERSEI
BODONCZI EMESE, LOKODI IMRE,
OBERCZIÁN GÉZA PRÓZÁJA
KELET NÉPE: „CSÁNGÓ SZOMORÚSÁG”
KÖDOSZLÁS: KOLOZSI JÁNOS,
A KERELŐSZENTPÁLI KAPISZTRÁN
FORGÓSZÍNPAD:
BESZÉLGETÉS BARTALIS GABRIELLÁVAL
MŰTEREMTÉS: SZÁSZ SÁNDOR

XXIX. ÉVFOLYAM 7. SZÁM 2025. JÚLIUS

<i>Szépirodalom</i>	
Lövetei Lázár László versei	5
Lágy Kornél versei	8
Radán Nóra versei	16
Farkas Gábor: ...Imánkban ránk feszül...	20
Szondy-Adorján György versei	22
Oberczán Géza: Pula	24
Benkő Imola Orsolya rövidprózái	42
Ady András versei	47
Benesóczky László: Tizenegy év	49
Ferencz Csaba versei	51
Kovács Boglárka versei	52
Sorbán Angella versei	54
Szentgyörgyi László versei	57
Becsy András prózái	59
Lokodi Imre: A Komjáth-patak farkasai	72
Bodonczi Emese: Borostyán	84
<i>Literata Hungarica</i>	
Bakonyi István: Petrás Incze János – Iancu Laura egyetlen drámája	89
<i>Kelet Népe</i>	
Iancu Laura: „Csángó szomorúság” (Kérdések az ún. „csángó himnuszról”)	96
<i>Ködoszlás</i>	
Komán János: Kolozsi János, a kerelőszentpáli Kapisztrán	114
<i>Forgószínpad</i>	
„Nem én választottam a színházat, erre vezetett az utam” (Szilágyi Katalin beszélgetése Bartalis Gabriellával)	126
<i>Irattár</i>	
Cseke Péter: Zoltán Sándor tiszteletes homoródszentmártoni kopjafái	135
<i>Ujjlenyomat</i>	
Aki egy kicsit gyengébb volt, így vagy úgy ráálltak (Magyarosi Sándor beszélgetése Kovács Tiborral a katonai szolgálatáról)	144
<i>Szemle</i>	
Borcsa János: „Alkalmi” és „örök” versek	157
Erdély Judit: Világok, szövegvilágok	162
Kovács Bea: Alkalmazott teológia, elharapott testbeszéd	167
Istók Eszter: Kényelem a kaleidoszkópon túl?	172
Zsidó Ferenc: Humorral a humornélküliségért	175
Előfizetők névsora	179
Hegyek, fák, füvek. A <i>Székelyföld</i> folyóirat pályázata	194

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Zsidó Ferenc (zsidoferenc@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: Magyarosi Sándor (sandormagyarosi@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
MENEDZSER: Mihály Gergő (gergomihaly80@gmail.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Lestyán Csaba (lestyanacsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Fodor Janka (janka.szekelyfold.kf@gmail.com)
TITKÁR: Beke Tasnád (beketasnad99@gmail.com)
KÖNYVELŐ: Nagy Csilla (harmatcsepp.nagy@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Lakatos Mihály, Lőrincz György,
Lövétei Lázár László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánzos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke - Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997-2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Bíró Barna Botond,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz., Pf. 149
Telefonszámok: (004)0266-311 775, (004)0266-311 026 (fax), (004)0746-195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro; honlap: www.szekelyfoldfolyoirat.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek egy évre 96,00 lej
Külföldieknek egy évre 8400 Ft / 30 EUR

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:

Beke Tasnád - Editura Harghita, Pf. 149
Folyószámláink: RO20 TREZ 3512 1G33 5000 XXXX/RO
Editura Harghita, Trezoreria M-Ciuc, Sucursala Harghita
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

Lövétei Lázár László

SZERVRAKTÁR*

*„elsorolja
testének
kimeríthetetlen gazdagságát*

*a máj kopár hegyeit
az étkek fehér szurdokait
a tüdők zúgó ereit
az izmok édes halmait
az epe és vér tavait s hullámzásait
a csontok hideg szelét
az emlékezet sója felett”*

*(Zbigniew Herbert – Weöres
Sándor: Apollo és Marsyas)*

BEVEZETÉS: 1,1-3

1 ¹ Ezek annak a könyvnek az igéi, melyeket
László, Lőrinc fia – ő Dénesnek volt a fia,
ő meg Dánielnek volt a fia, ő meg Ferencnek
volt a fia, ő meg Mihálynak volt a fia – sugal-
mazott ² a halála utáni esztendőben fiának,
II. Lászlónak itt, Székelyföldön, az Olt vize
mellett, ³ Mindszent havának hetedik napján,
abban az időben, amikor még javában dúlt
az orosz–ukrán háború.

A HÍRNÉVRŐL: 47,1-7

47 ¹ Nem csodálkoznék, fiam, ha idegesítene a
mennyei írók nagy száma, látsz te otthon írot
éppen eleget,ilyent is, olyant is – ² mint a földön

* Részletek egy készülő kötetből.

a szúnyograjok, fekete felhőként keringenek az Úr körül az írólelkek, ³ viszont itt nincs frakciózás, Tolsztoj és Dosztojevszkij például egyfolytában együtt lógnak, pedig életükben sosem találkoztak, csak féltékenyen figyelték egymást, ⁴ aztán az lett a vége, hogy Tolsztoj mégis *A Karamazov testvéreket* vitte magával utolsó útjára, úgy néz ki, hogy ezt fogják osztani-szorozni az idők végezetéig, az író a mennyben is író, ⁵ mióta megtudták, hogy halott létemre még mindig kapcsolatban vagyok veled, a kollégáid belőlem is írókat akarnak csinálni, ⁶ „famam invenies in sepulcro”, mondja Petrarca, vagyis hogy a sírban találom meg a hírnevet, ⁷ akar a halál hírneves lenni, én azzal is beébrném, ha elcserélhetném a glóriámat holmi földi közhelyre, mondjuk, egy harmatos fűszálra vagy egy vízmosta kavicsra...

NAGY, SÚLYOS DOLGOK: 48,1-5

48 ¹ Néha az Úr is részt vesz ezeken az ad hoc irodalmi dzsemborikon, végtelenül szerény figura az írók között, nem igazán nyilvánít véleményt, ² „Istenség csak nagy, súlyos dolgokban ítéljen” – szokta idézgetni a Horatius-hexametert, azt persze nem köti az orrunkra, hogy szerinte mik lennének a „nagy, súlyos dolgok”, ³ az viszont tény, hogy a teremtés óta – úgy-ahogy – elketyeg a világ, ⁴ egy-egy gesztusából nyilván következtetni lehet, hogy mik élveznek nála prioritást, például ha a vízözönre gondolsz, fiam, te is meggyőződhetsz, hogy az Úr tényleg kiemelt figyelmet fordít az időjárására, ⁵ miközben az ilyen-olyan valuták napi árfolyamára általában csak legyint.

A LÉLEKRŐL: 49, 1-3

49 ¹ „Az időjárásról nekem is lenne egy-két szavam” – mondja Csokonai, még most is didereg, úgy megfázott Nagyváradon egy temetésen, ² tudom, fiam, hogy szerinted ő írta magyarul a legszebbeket a lélekről, „csuda valóságnak”, a „pormakhina igazgatójának” nevezve azt, ³ lapozgasd nyugodtan a verseit, fiam, mert minél többen olvassátok, annál jobban megnyugszik ez a reszkető lélek...

*Az apokalipszis lovasai, 2014
(135 x 175 cm, olaj, vászon)*

Lágy Kornél
MEGÉRKEZTÜNK

Hüvelykujjaink
egymásról dörzsölik
a keratint.
Sátornyi égbolt alatt
holdmosta járdákon taposunk.
Undorodva köszönnek
a körúti parlagok,
pár kocsmaszagú
ismerős,
akiknek már meséltem rólad.
Nincs úti cél,
de a teljességhez
még sosem voltunk
ilyen közel.
Irigyellek, gyerekek! –
kiabálja egy hobo,
kőbányaiját emelve ránk.
Nyelvünkön az éjjeli fagy
olvadó kockacukor.
Környezetünk
apátiába süllyed.
Próbálok csalás nélkül,
könnyedén
lehunyt szemhéjadra
nézni.
Mögötted
a Roni ABC narancsos
tükröződése.
Pilládon át,
mint

elhagyatott kőfejtő peremén
a naplemente.

FÉLVE TEGEZŐDÖM

1.

Előre is elnézést, ha véletlenül lemagázlak!
Kisgyerekkorom óta félve tegeződöm –
melyik családtag, melyik halál váltotta ki,
nem tudom.
Az írással is hasonlóképpen vagyok.
Elharapott *heló*, velem egyidős kasszás
az üres Word-dokumentum.
Tőmondatok, majd egy kellemetlen *vizontlátás*.
Szélcsendben az üzlet előtt pernyeidő.

2.

Pestre költöztem, bőr alá simuló eszmék közé.
Elhagy az erőm ebben az idegen városban.
Kocsmafeminizmus, ahogy
sumák férfiak szemkontaktust imitálva
bólogatnak szellő szaggatta mondatokra.
A nemet mondás nem alku tárgya,
lógni hagyják a disszonanciát,
majd rákontráznak.
Pörsenés, meztelen vállak,
belsőcombra ragadt füleddt tenyér.
Szomszédos kabinokból apró nyögések.
Jegyzem magamnak első estémen a nagyvárosban:
pár jó szó kell, és megtehetek bármit.

3.

Valakivel hazaérni,
esténként jót... – írtam 16 évesen.
Most, konstans szalutáló farokkal vattacukrot

majszolok, közben végignézem,
ahogy heréimet a körút mélyébe döngölik
rózsadombi picsáktól kezdve
gyárdülői bölcsészek.
Hogy a traumákból veszek egy Harley-t,
mint öregapám, és füvet termeszték
a kertben, nem valószínű.
Nagybátyám kitaposott ösvényére
sem lépek, és nem hagyok el három családot.
Csak elhanyagolható papucsállatka leszek
egy hatodikos füzetében.

4.
Galériákba magamutogatni megyek.
Takács Zsuzsát olvasok, mert azt mondták,
ő hiányzik Puzsérból.
Valamiben legyenek jobb, ha már saját érveim
mind fűre öntött beton.
Minden sortöréssel meg akarok felelni,
ahogy most is:
minden
entert
magának,
*neked ütök,
kedves Olvasó.

HAVONTA EGY

IC-n rohadó lyukacsos alufóliák.
Egy nő tonhalas szendvicset eszik.
Településünkön polgárőrség működik:
malacfejek nagymagyar szütyővel,
szarnak a pofonra.
Szulimán utca:

esőfoltos nemesvakolat,
rozsdás kapu gyerekkorom.
Szomszéd unokájával
öt éven keresztül vágytuk
nagy csoportos lányok tekintetét,
mert az már akkor is számított.
Most ő kasszás a helyi multinál,
felcsinált egy cigánylányt,
és otthagyta a mérnököt.
Anyám húsleveszt főz,
körülottem sűrög-forog.
Apám a műhelyben szerel,
este nyírom a haját.

FEKETE MACSKA EGY SIKÁTOR BEJÁRATÁNÁL

Rendes srác vagy.
De az én hibám, hogy
érzelmileg semleges vagyok –
mondtad,
közben elképzelted,
ahogy apró melled textúráját
megtöri a nyálam.
Benned
a barnamezős terület
kínálta lehetőség,
de a kármentesítést
végül
másra bízod.
Hazudnom kell
a Vajon hajlamos vagy a depresszióra? tesztnél.
Az izommemória
nem érvényesül,

hajnalban
az üzeneteinkből nézem ki
a kapukódot.
A pixelekbe bújt tőmondat
távoli csillagkép.
Felhők közül virga vagy.
Utoljára ennyit
küldtem neked.
Legelőször
a Duna-parton
meséltél a megváltásról,
bűntudat nélkül,
és én azóta
nem tudok elélvezni.
A párhuzamosokat
valahogy mindig így képzeltem el.

TANÚHEGY

A hegyes orrúaknak
nagy a pöcke –
apám bölcselete,
mielőtt felső tagozatba léptem.
Életében összesen egy nővel volt.
Minden típusról a véleménye,
mint ágon felejtett
rohadt gyümölcs.
Ilyen csókos szájjal
biztos jól szopik,
és hasonlók.
Földrajz órán
vaktérkép falakon
grafikonok, firka.
A tanárnő vékony, hegyes
orrára függeszttem tekintetemet.

Déli szélesség 44.
Keleti hosszúság 7.
Nyelvemmel tanúhegyet csinálnék
a bizonyos pöcökből.
Átmenet nélküli teremtkedv
a fiúmosdóban.

KOLONC

Zs. tenyéryni mellére gondolok.
Ötödikes hajítólabda:
nagyobbat a minimumnál.
Máig kivert kutyaként
csaholok utána.
Végtelen szeretkezés
a Kálvin térről nyíló kis utcában.
Első közös este a seggét
markolászom, nyög:
a farpofákból kifacsarok
egy ciklusra elég verset.
Szemgödrében alámerülő kolonc
az idő.
Meg sem akartam ismerni,
csak párszor, a fátyolfelhőn átderengő
hold fényében megbaszni.

VALAHOL A BEFEJEZÉS

A fehéreneműk közt jegyzetek:
a próbafülkében egy diákmunkással csalom M-et.
Fehér melle, bazsalikom fűszerszaga (ez dery?)
Olcó pamutszag és rikitó frottír.
Párabörtön, ahogy a felhevült testek

csaponganak a térben.
2990 Ft egy 80B-s melltartó.
Pont M. mérete, és ugyanolyan színű
bugyi is van hozzá.
Ezt itt hagyni, naivítás.
Kasszában: Panna, diákmunkás.
Tusvonal, halvány szeplő.
Szemében elhalkuló vízesések.
Te voltál Zsófi költő palija.
Folyton dugásról írtál, közben meg
fel sem akart állni a pöcsöd –
közönyösen mondja
az igénytelen new yorkeres zacskó mögül.
Milyen gyámoltalan és kicsi az ember:
rezignáltan mondanak fel végtagjaim,
mialatt a terminál felé nyúlok.
Késő megfutamodni.
Én akartam lenni a hősszerelmes baszógép,
aki végig tisztára csókolt
pinájú lányokról hazudik.
Elharapott heló, kifelé beriasztok.
Melltartón maradt a lopásgátló.
Satuba fogott herék,
a biztonsági őrnek szabadkozom.
Hányszor kívánhatok a művízesésnél
büntudat nélkül?

HÓD A KWAI FOLYÓN

Herefájdalom,
budai magánklinika.
Rendszeres a nemi élete?
Megemlítem M.-et:
csak kotonnal, általában fürdés után.

Papírtörlővel leterített ágy.
A heréi gyönyörűek az ultrahangon.
A méltóság archívumában
keresem magam,
miközben sípcsontig letolt gatyával
előrehajolok.
Az orvos ujja,
mint hód a Kwai folyón, eltűnik bennem.
M. a recepcióssal röhögcsél.
Talán rajtam: megint hipochondria.
Vazelinnel megkent sematizmus.
Tizenöt év után ismét más törli meg
a seggemet.
Nemibetegség kizárva.
Kis jegelés, ibuprofén.
33 ezer.
Batthyány téren tipegek M.-mel.
Ennyi pénzért pusztit is adhatott volna rá!
- mondja apám a telefonban.

*Tanulmány Az apokalipszis lovasaihoz, 2014
(50 x 40 cm, olaj, vászon)*

Radán Nóra
OSZTOZKODÁS

Te dönts el, mondtad,
és én boldogan tettem
a tied mellé a fogkefém,
később mesélted, ha összevesztünk,
félve nézted meg, hogy
a fogkefédnek van-e még párja,
Te dönts el, mondtad,
és én úgy döntöttem, hogy a barna
tényleg öregít, másnaptól szökén
tetszettem magunknak,
Te dönts el, mondtad
az IKEA-ban, és én is a sűrűbb
szövésű sötétítő függöny
mellett döntöttem,
Te dönts el, mondtad,
és hirtelen magam sem
tudtam, mit élveztem
a versenytáncban,
Te dönts el, mondtad,
és többé nem akartam a
menhelyes fekete macskát
örökbe fogadni, mert mi
tényleg nélküle voltunk egész,
Te dönts el, mondtad,
és én úgy döntöttem, hogy mégis
örülni akarok a két
rózsaszín csíknak,
Te dönts el, mondom
magamnak, és nézem, ahogy
örvénylik le a barna hajfestékes víz
a mosdókagylóban.

ÁLMOMBAN OPOSSZUM VAGYOK MEGINT

Álmomban oposszum vagyok megint,
fejjel lefelé lógok egy ágon,
és ilyenkor hagyom a világot
a feje tetejére állva.
Ujjaim kormány helyett
ágakat markolnak,
és nem sietek sehova.
Nem könyvből, lámpafénynél,
hanem szagmintákból
holdvilágban olvasok,
orrom Prada illat helyett
vérszagot kutat.
Erszényemben
plasztikkártyák helyett
kölykeimet cipelem.
Véremben a kígyóméreg
ártalmatlan alkotórészekre bomlik,
és ha el akarom kerülni
a nem kívánatosakat,
egyszerűen csak tetszhalott leszek.

DADA

megint hozzád indulok,
megint napok óta gyűjtöm az erőt,
megint a *túl-fogom-élni-t* mantrázom,
megint csak az odaúttól félek,
az mindig hosszabb,
ilyenkor jobban betartom a sebességet,
nem választom a rövidebb utat, hiába ismerem,
már nem hazaérkezem,

csak Te vagy itt fontos,
nem vihettek magammal,
egy éjszaka alatt beláttad te is,
a temető mellett csak elsuhanok, nem nézek jobbra,
mintha ezzel feltámaszthatnám anyámat vagy apámat,
erőltetem magam, hogy miattad tudjak örülni,
ahogy a főúton végiggurulok,
direkt nem megyek el a házunk előtt,
a kulcsokat sem hoztam,
lassan fordulok be az otthon udvarára,
leparkolok, mély levegő,
hangosan odaköszönök a teraszon ülőknek,
és megszaporázom a lépteimet, nehogy megszólítsanak,
az ajtód csukva, bizonytalanul kopogok,
a válaszra belépek, de nem vagy ott,
átvittek egy szinttel feljebb egy kétágyasba,
számolom a lépcsőket, ahogy
megmászok még egy emeletet,
megtalálom a szobádat, nyitva van az ajtó,
édeskés illat fogad, még mindig nincs öregszagod,
egyedül vagy bent, megnyugszom,
ez egy sokkal tágasabb szoba,
ülsz az ágyon, mikor meglátsz,
megigazítod a fejedet a kendőt,
egy pillanatig nem is hiszed, hogy én vagyok,
ölelsz, puszilsz, kínálsz a tízórai kekszedből,
itt nem tudsz fánkot sütni,
kipakolom én is a puszedlit, amit hoztam,
meg a banánt, mondd, nem kellett volna,
kérdesz, hiába a béklyó a nyelveden,
nem hagyjuk, hogy a sztrók közénk álljon,
kezed a hasamra teszed, amikor megtudod,
hogy dédi leszel, vagy Dada, ahogy az első
dédid ezt örökre rád ragasztotta,
nehezen búcsúzunk,
te marasztalnál, én maradnék még,

ölelsz, még nem tudjuk, hogy utoljára,
becsatolom a kismama-biztonsági övemem,
és elhessegetem a gondolatot,
hogy egy új életért egy régi.

*Lelkiállapot, 2021
(200 x 160 cm, olaj, vászon)*

Farkas Gábor
...IMÁNKBAN RÁNK FESZÜL...

Megtorpan a rozsdás drótkerítés is
az Arany János utca elején. Nem
moccan az árnyék a járdaszegélyen,
minden áll, mint egy végérvényes tézis:

*Bőrért bőrt ad az ember, de a létért
mindent odaad!* Áram nincs. Ziláltan
elhadart sötétség-ízű imákban
ránk feszül, nem hagy magunkra a kétség.

A hírek szerint néhány napon belül
a téglagyárba hurcolják, akiket
munkára lehet fogni. Ki felkerül

a listára, élhet. Elhinni mégis
nehéz. Elkobozták tőlünk a hitet.
Ahogy érintjük egymást, csak mimézis.

*

Az emlékezést az ösztön takarja:
a kertet, a piacot, a verandát,
a kofákat, akik – mikor eladták
áruikat –, mind kiültek a padra

a standoknál megvitatni az árak
alakulását és a léthelyzetet.
Egyszerűbb, ha az ember könnyen felejt
hitet, szerelmet, családot, a házat,

ahol felnőtt, a Vörösmarty utcát
nyáron, mamát, ahogy éppen ruhát mos.
Az emberből az ösztönök ki tudják

űzni a múltat. Mikor összevernek
a délcegen feszes egyenruhások,
körmünkkel tépjük a rozsdát, nevünket.

*

Körmünkkel tépjük a rozsdát, nevünket
átírjuk, hogy ne jelentse a halált,
hagyományaink kopnak, mint az apák
hite. Hátunkat vetjük az esőnek,

hogy lemossa a hozzánk tapadt mocskot.
Pedig nem vagyunk mások, csak emberek;
olyanok, mint ők, akik most ellened
töltik fegyverük. Így mennek a dolgok,

röhögnek rajtad, leköpnek, gyaláznak.
Van azért egy-két megvásárolt barát,
jó szagú húst szerzünk, kósert. A házak

közt osonnak olyankor az illatok,
aztán magunkra húzzuk gettóba zárt
létünket, a kabáton a csillagot.

Szondy-Adorján György

NÉV

„Mindenik szél azon helyről neveztetik, amelyről fú”, írja Joannes Müller a Csíziójában, most meg a járdán sétálva szembenézek én is mindenféle széllal, az egyik mintha Felcsíkról indulna, mert az Olt sodrával jön, a másik a Pogány-havas gerince felől, ő a hó szagát hozza magával, megint egy másik, mintha Alcsíkon telelne, mert csak a híret küldi, és meleget ígér. Tudom, egyik sem onnan indul, ahonnan azt én gondolom, valahol máshol van az ilyen szelek hazája, és csak térülnek-fordulnak itt nálunk, új erőre kapnak vagy épp lankadni tűnnek, mégis hogyan nevezzem, ha akarnám, milyen néven szólítsam őket, ha még a szülőhelyüket és kezdeti irányukat sem ismerem, milyen nevet adjak egyiknek, másiknak, és mennyi időre? Estére elülnek, nem tépik a lombot, leszáll a por a párkányom vasára, talán ilyen lehet a mi lendületünk is, gondolom lassan szélárnyékba érve, mert nem tudom, honnan jött, mi végre, és nem látom a napot, az órát, amikor kihull szeléből a név, és ahol már senki nem tudja, mi viszi, mi hozta.

A CSIKLANDÓSSÁGRÓL

Kacagni szeretnék, ezentúl mindig csak kacagni, nem bántón, sértőn, gúnyosan, csak úgy, mintha derült égből jönne, mintha jókedvemben tenném, és amíg elhiszik, hogy így van, s míg végül én is elhiszem. A nevetés éppúgy lehet a beleegyezésé,

mint az ellentartásé, de honnan az a sok-sok
kacagás, és hol a kacagás hazája, vagy műveleti
területe van annak is, mint az akarás szelének?
És mennyit farag le majd a szenvedés a kacagás
tömbjéből, marad valami belőle?
Kívánom, annyira csiklandós maradjak
az elmúlásra is, mint amennyire az életre vagyok.

*Az illúziók horizontjának felvázolása, 2018
(200 x 160 cm, olaj, vászon)*

Oberczián Géza

PULA

„...mélázok, hová vezet mindez a céltalan utazás, verőfényes napsütés, a végtelen alföld előttem minden irányban egyforma, nincsenek támpontok, úti célok, a fagyott föld vakítón veri vissza a sugarakat, a napszemüvegem a kocsiban maradt, hunyorgok, ettől torzul a kép, közelebb jön a távoli horizont, felbomlanak az arányok és az irányok, felismerem, ez az utazás nem a távolba vezet, hanem a mélybe itt belül” (Város, völgy)

A seregélyek csivitelése rángat ki a pokolból. Megint órák óta belemerültem, a legmélyebb bugyrait keresem fel, ahonnan alig van visszatérés. Mi tagadás, eléggé megvisel, ezért is örülök a madaraknak. Esténként, pontban nyolckor, óramű pontossággal megérkezik több ezer seregély, hullámzó fekete felhőt varázsolnak Pula fölé, és ellepik a lakásom előtti, öbölparti park fáit. Először kisebb rajok érkeznek, kijelölik az érkezés pontos helyét, majd látványos légi parádéval megérkezik a főcsapat, amit néhány kisebb követ. Tíz-tizenöt perc alatt ideér az összes, itt töltik az éjszakát, hogy reggel hatkor hasonló körülmények között elrepüljenek napi köreikre. A környékbeli gazdák alighanem átkozódnak, mert súlyos károkat képesek okozni gyümölcsben, szőlőben, de a város gondot visel a madarakra, az éjjel lerakódott vastag guanót reggel locsolókocsival takarítják el. Sajnos a tenger felől érkező léghullámok így is kellemetlen szagokat hoznak, amíg fel nem szárad az aszfalt.

Szerencsés vagyok, nagyszerű apartmant fogtam ki a város központjában, az öböl partján, az Aréna szomszédságában, egy meglehetősen lepukkant panelház hetedik emeletén, csodás kilátással: tenger, park, város, műemlék, kikötő, igazi kikapcsolódás. Pont erre vágytam, amikor hirtelen elhatározással egy külföldi meghívás helyett ide utaztam, magamnak úgy magyarázom, hogy alkotói szabadságra, de végeredményben elmenekültem néhány feltorlódott kínos ügy elől, amik már jó ideje keserítik az életemet. A meghívás egy könyvnapirendre szólt, de már jártam ott ezelőtt, az előző könyvemet is bemutattuk már, én pedig képtelen voltam a saját művemre koncentrálni, ami nem tett

jót sem a közérzetemnek, sem a szövegnek. Itt engedem, hogy elnyeljen az új könyv, a *Város, völgy* munkacímű naplószerű nem is tudom, mi, talán regény, vagy talán nem... Egy hirdetésben került eléem Pula, hirtelen ötlettől vezérelve foglaltam szállást, és másnap elautóztam idáig a szokásos szombati autópályadugóban. Mindenki úgy hitte, hogy a könyvnapokra utaztam, így pár napig nem kerestek, teljes lehetett a magányom. Azóta persze hívogat a kiadóm, a szerkesztőm, a rendezők, dühös e-maileket kapok, de komótosan törölgetem őket. A kéziratra koncentrálok, és a helyes egyensúlyra. A könyv két szinten játszódik, a *Városban* egy idősödő mérnökember szakmai és magánéleti válságba kerül, a *Völgyben* pedig leszáll emlékei és félelmei legmélyére, kockáztatva, hogy onnan már nincs visszatérés.

Nem siettem, elkerültem az isztriai autópályát, helyette Opatijától, a békebeli Abbáziától a parti úton autóztam Pula felé. Lovranban négy gyermek ácsorgott az útszélen, három nagyobb – ők is alig tíz-tizenkét évesek – vigyázott egy csecsemőre. Porosak, ápolatlanok voltak, mint akik hosszú útról érkeztek. A piros lámpánál megálltam, adtam nekik valamennyi aprópénzt. Elfogadták, enyhe biccentéssel köszönték meg, alig néztek rám. A kanyar után restoran, hirtelen ötlettel megálltam, rájöttem, mennyire éhes vagyok, indulás óta egy falatot sem ettem. A kerthelyiség a tengerre nézett, magasról, egy szirtfokról láttuk a Kvarner-öblöt. Rijeka előtt nagy teherhajók vártak rakodásra, lehettek vagy húszan, apró pettyek a tengeren, mint a gyerekjátékok. Az utcán a négy gyermek vonult. Integtettem nekik, jöjjenek be, leültettem őket, vizet kértem mindannyiunknak, és ebédet. Egy szót sem szóltak, méltósággteljesen, de gyorsan falatoztak, láthatóan éhesek voltak. Próbáltam kapcsolatot teremteni velük, udvarias mosoly lett az eredmény. Mire az ebéd végén visszaértem a mosdóból, már nem voltak sehol. Egy madártoll volt csupán az asztalon, talán egy sirályból hullott ki. Még kétszer találkozom velük, egyszer Pulában, egyszer pedig hazafelé Rijekában, a Szent Vitus-székesegyház főkapuján.

A város azonnal befogad, megmagyarázhatatlan harmóniát érzek az első pillanattól. Soknemzetiségű, pezsgő nagyváros, a legnagyobb az Isztrián, a félsziget fővárosának is nevezik. Történelem minden sarkon, élő mai kultúra, színházak, filmfesztivál, koncertek, lehetetlen nem elmerülni ebben a szellemi tobzódásban. Egészen különleges a hangu-

lata, egyfajta ódon melankólia lengi be, ahogy megelevenedik a múlt az épületek között, ahogy irányítja az embereket, a rengeteg turista talán észre sem veszi, máris régen itt élt személyiségek hatása alá került, Róma, Velence, a Monarchia ismeretlen szerzetei közé.

„van ebben a völgyben valami szenvedélyes” (Város, völgy)

A hőség felvillanyoz. Legalább olyan meleg van, mint otthon a két nyári hőhullám alatt, de itt valahogy energizál, a teljesítőképességem fokozódik. Sokat gyalogolok, nem zavar a vállamra nehezedő nap súlya, és szellemileg is frissnek érzem magam, igyekszem kihasználni, és kialakítani egy napirendet a turista és az író számára is.

A környékemen három pékség is van tízpercnyi sétán belül, de én a legtávolabbit szerettem meg, a Kaufland felé félúton. Reggelente elsétálok burekért, joghurtért, de sokszor választok valami édes süteményt is melléjük. Isteni az almáspite, és hatalmas, egy darab két napra is kitart. Hetente legfeljebb kétszer vagyok hajlandó nagyobb bevásárlást tenni, olyankor autóval elmegyek a Kauflandba, ami azért rizikós, mert a helyem az ingyen parkolóban, ahol rendszeresen megállok a ház mögött, azonnal betelik, és nagyon nehéz újat találni. A fizetős parkolójegy egy napra rettentő drága, nem maradhatnék annyi időre, amennyire tervezek, ha fizetnem kéne mindennap. Íróembert nem veti fel a pénz.

Az öböl látványát erősen befolyásolja a kellős közepén lévő szigeten álló hajógyár a színes csarnokokkal, rozsdásodó darukkal és egy félkész hajó torzójával, mintegy jelképezve, hogy még néhány éve is fontos ipari központ és híres hajóépítő műhely működött itt. Mára bezárt, kíváncsi vagyok, mi lesz a sorsa a városközpontban épült hatalmas telepnek. Próbálok bejutni. A főkapu portása fura alak, mintha együtt öregedett volna a gyárral, szigorú, lassú és zárkózott. Barátságatlan, elhesseget, de állhatatos kérdéseimre végül mégiscsak válaszol: igen, a gyárat a Habsburgok alapították, amikor ide helyezték a teljes tengeri flottájuk főhadiszállását, Pula ezzel megelőzte Zárát, Spalatót, Zengget és Fiumét is. Érdekes történet, meséli, hogy Ferenc József egy dán admirálist, Hans Birch Dahlerupot nevezte ki főparancsnoknak, azzal, hogy találjon megfelelő főhadiszállást a flottának. Nagytudású, kiváló polihisztor volt, katona, író, filozófus és pedagógus, kevés szavú, tekintélyt parancsoló. Dahlerup tehát elindult Pulából, végigjárta majd

az összes kikötőt az adriai partokon, végül, amikor dolgavégezetlen visszatért Pulába, rájött, hogy ez az ideális helyszín. A flotta megerősítése céljából Ferenc József rengeteg pénzt öntött a városba, felépíttette Új Pulát (ma Veruda városrészt) tizennyolc vadonatúj villával a flotta és a város vezetőinek, megalapította a hajógyárat, akkor még Arzenál néven, ezen a kis szigeten, amit Uljaniknak (olajfák szigetének) neveztek, mert egy idős parasztember olajfákat nevelt itt, ebből élt. A gyár mai neve is ez, bár már nem üzemel, a „vállalkozók”, akik a privatizációkor rátették a kezüket, többet sikkasztottak, mint amennyi bevétel jött, így elúszott a hajógyár, már elnézést a buta képzettársításért. A hajógyártás vezetett Pula felemelkedéséhez, volt, hogy hatezren is dolgoztak itt, és most, hogy bezárt, már a városon is meglátszik, a szép felszín alatt ott az üresség, elszegényedünk... Végül beenged az irodaépületbe. Az egyik folyosón régi festmények lógnak a gyár vezetőiről. Megdöbbenve fedezem fel közöttük a portást Alois von Beck néven, ő volt a gyár első igazgatója 1857-től. Mire félórás bolyongás után visszatalálok a bejáráshoz, már nincs sehol. Az új portás rám ripakodik, és azonmód kitessekel a telepről, még rendőrrel is megfenyeget.

„sírt az erdő és suttogott, nem tudom kiverni a fejemből, hosszan bolyongtam, egy magaslattal kerestem valami kilátás után, látni akartam a Völgyet, hogy mégis hol vagyok, de nem volt semmi ilyesmi, kétségbeesve hallgattam az erdő kísérteties hangjait, fülemet befogva üvöltöttem, sírtam én is az erdővel, és amikor visszaértem a házba, a Vadász nyugtatgatott és zenét tett fel, tudta, a csöndet nem bírnám elviselni, azután azt mondta: szóval hallod őket” (Város, völgy)

Az Ambrela nevű strand lett a kedvencem Verudelában. Ez Pula egyik negyede, félsziget tele szállodákkal, apartmanokkal, vitorlásokkötővel és fürdőhelyekkel. Van itt egy régi erőd is, abban van az Akvárium. Busszal jövök, a 2A járat a lakásom mögötti utcáról pont ide hoz. Vettem hetijegyet, drága volt, de megéri, ha mindennap eljövök, márpedig ez a tervem. A tenger befogad, mintha mindig is benne éltem volna. A víz tiszta, jóízű és illatos. Jóval sósabb, mint délebbre Dalmáciában, könnyű benne úszni. Mindenfelé halak, a nagyobbak a beszűrődő napfényben kéknek látszanak, el is nevezem őket kékikéknek. Gyerekes, tudom, de megengedhetem magamnak. És ott vannak nagy rajokban a fecskefarkúak, apró fekete – a beszűrődő fényben barnás – halak a villás

farkukkal. Meg a fekete és barna csíkos sügerek, ezeket felismerem, régen az akváriumomban voltak hasonlók. Nagyon vad ragadozók, kiöltek minden más fajtát maguk mellől, végül egymást is, csak egy maradt, vele lett vége akvarista korszakomnak sok évvel ezelőtt. A feleségem amúgy sem szerette őket, hát végre béke lett, legalább ebben az ügyben. A legnagyobb halak, a drappok, ahogy ezeket hívom, a tengerfenéken nagyobb rajokban cikáznak, a sziklákról csipegetik a moszatokat. Merülgetek közöttük, amíg a fülem meg nem fájdul, utána a felszínről figyelem őket. Sokat úszom, ki a kedvenc szirtfokomig, aminek a tetejéről csodálatos a kilátás a tengerre, a minap még delfineket is láttam. Elég hullámos a víz, szeles nap a mai, de igaz a mondás, amit valahol valamikor hallottam, hogy két méterrel a felszín alatt mindig minden nyugodt és változatlan. Vajon hogy juthatnék az életemben két méter mélyre?

Visszafelé elrabol a busz, kiderül, a 2A körjárat, és teljesen máshol tesz le, mint ahol felvett. Ezen jól felhúzó magam, bő félórát sétálok az alkonyi melegben hazáig a város teljesen ismertelen részén. Kívül esik a turisták által látogatott óvároson, de hangulatában hasonló. Két- és négyemeletes házak váltogatják egymást, van iskola, pár iroda, néhány épület lakatlan. Itt lesz végleg szembeötlő, hogy a város mennyire kopott, hulló vakolatok, festetlen ablakok, gyomos kis udvarok, szűk járdák, kicsi terecskék kiégett gyeppel, fonnyadozó fákkal, madárszaros padokkal, apró boltok, nagyrészüik zárva. Az egyikben veszek vizet, mohón iszom, a maradékot a fejemre öntöm. Lassabban, nyugodtabban folytatom az utam, úgy érzem, illik hozzám ez a negyed, lepusztultam, hozzászürkültem az évek során, észrevehetetlen vagyok.

Ma nagyon jól megy az írás. Ideszoktam a Tito parkba (igen, van még ilyen, és a mellszobra mögött további volt partizánok szobrai is megtalálhatók, egy, a fasizmus áldozatai emlékére emelt emlékművel együtt). Délelőttönként kellemes az árnyék, kis kerti székek és asztalkák az ilyenkor még bezárt street food kocsihoz tartoznak. Nem messze, a sétálóutca elején van egy Tisak, azaz újságosbódé, ahol Klaas Bier néven egy eurós sört is lehet kapni. Nem a legjobb, csak az ára miatt veszem, ez a legolcsóbb, amit eddig találtam. Egyetemistaként Prágában egy alkalommal azon versenyeztünk, hol találjuk a legolcsóbb sört, sport volt ez, mindenhová betértünk, és ahol olcsóbb volt, mint az előző

helyen, ittunk egyet. A park a kikötőre néz, vitorlások, kirándulóhajók, előtte a forgalmas rakparti út, nyüzsgés, turisták, mégis minden nyugodt, inspiráló, kellemes. És mindössze öt percre van a lakásomtól. Jobbra az Aréna kétezer éves gyűrűje, balra a Modern Művészetek Galériája, ösztönző környezet, kortyolgatok, fel-felnézek, de leginkább dolgozom, élvezem az egyensúlyt, amiért idejöttem. Fűzetbe írok, majd este áteszem a laptopra, és összeszerkesztem az előző napi adaggal. Nehezen emlékezem vissza régmúlt dolgokra a saját életemből, a jelen és a jövő mindig is jobban foglalkoztatott, de most a múltam olyan mélységeibe kéne leásnom, amikről alig maradtak képfoszlányok. Sok emlék elkopott a rengeteg történés közepette, mint például a gyermekkorom iskolás éveinek részletei, vagy a katonaság, másokat eltemettem, lásd a válásom, ami viharos és megsemmisítő volt, nem szívesen idézem fel. Azt kell mondjam, nem vagyok túl jóban a múlttal. Nem mintha bármit megbántam volna, vagy szégyellenem kellene, de sok a lezáratlan részlet, amiket, mint a pók, beleszövök a felejtés hálójába esetleges későbbi feldolgozásra. Most kéne kibontani őket, megemészteni, lezárni, elmondani. Csakhogy ennek megvan a maga kockázata.

„...a pénzt tedd el, bankkártyára ne is gondoldj, ezekkel itt a Völgyben nem mész semmire, mondja a Vadász, itt az emlékeiddel fizetsz, elhallgat, majd kíváratva hozzáteszi: az emlékekkel fizetsz meg mindenért...”
(Város, völgy)

Negyvennégy erőd van Pula környékén, tudom meg a teremőrtől a Történeti és Tengerészeti Múzeumban, ami a Kastel névre hallgató erődben van a város közepén. Még a velenceiek építették a tizenhetedik század elején, Antoine de Ville francia építész tervei alapján. Ezt egészítette ki a Monarchia a tizenkilencedik században három védelmi körre, itt van a középpont, innen Verudeláig, Punta Christóig tart a középső vonal, és Brioni szigetein van a harmadik. Így volt védhető az Arzenál és a Monarchia flottája. Általában nem vagyok kíváncsi túl sok tényre, évszámokra, nevekre, úgysem tudom megjegyezni őket, soha nem is tudtam, ezért nem is voltam jó történelemből. Most attól válik mégis izgalmassá, hogy elmondja, a kezdeti időkben összesen tizenhárom ember szolgált ebben a nagynak számító citadellában, és a többi erődítménnyel ellentétben soha a történelme folyamán nem kellett védelmi funkciót ellátnia, nem akarta meghódítani senki húszórás

ostromot leszámítva, amikor is a franciák próbálták meg elfoglalni 1801-ben. Egy sorsát be nem teljesített erőd maradványai már felvillanyoznak. Ráadásul egy, e helyen álló római kori akropolisz köveiből készült (csak új formát adtunk neki, mondta erről cinikusan az építész). A velenceiektől a Monarchiához került, majd az olaszoké lett, később jugoszláv, ma horvát. Fordulatos eseménytelenség. Anton, a teremőr beszédes, szívesen mutogat érdekességeket a kiállítás anyagából, szemmel láthatóan jól ismeri, inkább nézném kurátornak. Egy kép előtt elidőzik, majd fejét csóválva továbbsétál, át a másik terembe, többé nem látom. A kép Anton Bourguignon von Baumberg admirálist ábrázolja, az erőd és egész Pula katonai parancsnokát az 1860-as évekből. Nem feltűnő, de felismerhető a hasonlóság. Átkocogok termeken, keresem, de nincs sehol. Érdeklődöm a kollégájánál, Anton merre lehet, kérdeznék tőle valamit, de ingerülten legyint, ő van csak egyedül az egész kiállításra, mászkálhat napestig a hőségben, hogy mindenütt jelen legyen heti hat napon át, egy cigit nincs ideje elszívni, neki elege van, jöhetne valaki segíteni, de a vezetők sóherek, nincs felvétel, ha nincs pénz, mondogatják karjukat széttárva, szóval nem tudja, ki az az Anton, és neki különben is mennie kell, nem ér rá cseverészni... Keresem még egy ideig, azután feladom. Egy újabb szellem, már kezdek hozzászokni, hogy a múlt így szól hozzám. Lesétálok a Dante térre, a kedvenc kerthelyiségembe, az ebéidő már elmúlt, egyedül ülök a barnakockás-terítés asztaloknál, Pan sört rendelek, szigorúan üveget (a csapolt nem volt elég hideg) és csevapcsicsát. A pincér kiválóan beszél angolul, kedvesen beszélget, amikor rákérdezek a fülrepestő madárhangokra: hangszóróból ragadozó madarak hangját játsszuk a téren rendes időközönként, hogy a galambokat, de főleg a sirályokat távol tartsuk, így könnyebb tisztán tartani a helyet a vendégek számára, magyarázza. Amíg beszél, feszülten figyelem, ő igazi-e. Eddig valódinak tűnik. Hazafelé a sétálóutcán megállok a Joyce névre hallgató vendéglő előtt, szalmakalapom megemelve köszöntöm James Joyce szobrát, egy asztalnál ül, bárki mellé telepedhet ebédelni vagy iszogatni. Furcsa őt kerthelyiségben látni, hiszen egy télen át volt itt, angolt tanított, és a legenda szerint utálta Pulát, hideg volt neki, és szeles, alig várta, hogy visszatérhessen Triesztbe.

Levél jön az ügyvédeimtől, a váláshoz alá kell írnom néhány dokumentumot, és postafordultával visszaküldeni. Keresek valami nyomtatóirodát, de nem találok az interneten sem. A szállásadóm kedves középkorú hölgy, kis töltött galamb, kinyomtatja nekem, és elhozza, közben végignézi a lakást, milyen kárt tettem benne eddig. Nagyon megköszönöm a segítségét, szabadkozom, amiért őt is bele kellett vonnom ebbe az amúgy is kínos ügybe, meghívom ebédre, de mennie kell, a kutuját a lépcsőházban hagyta kikötve. Kikísérem, a kutya egy csúnya, apró kis korcs, bár lehet, hogy csak én látom annak. Mindenesetre pocsék napom lett. Elsétálok a Tisakhoz, veszek borítékot, bélyeget és persze Klaas Biert. Postaládát keresek, majd leülök az árnyékban a Tito parkban és elkortyolom a sört. Lassan nyugszom meg.

„a kanyon alja felé egy bizonyos mélység alatt elvész az árnyékom, csupaszon állok és reszketek, szellemek vesznek körül, áttetsző körvonalak, aligtestek, állunk (lebegünk) valahol, csontig átjár a hideg és a félelem, valami azt súgja, ennél jobban nem lehet lemeztelenedni, itt már test sincs, csak én vagyok, egyre beljebb a tudat legrejtettebb szektorában, és ez rémisztő” (Város, völgy)

A Punta Christo felé sétálok. Ez is egy erőd, mint a Kastel és a Verudela, amiben az Akvárium üzemel, azzal a különbséggel, hogy ez elhagyatott, nem használják. Anton is említette, ezért is vagyok rá kíváncsi. A teraszomról nyugat felé látszik egy félsziget, néhány épület, de főként erdő, lapos dombhát. Kiderül, ez egy rendszerváltás után elhagyott katonai terület, 1995-ben, a horvát győzelem kivívása után hagyták el a katonák. Az épületek félig már összedőltek, a vasúti sínek eltűntek a növénytakaró alatt, és a jellegzetes Adria-menti vörösfenyő-erdő benőtt mindent, átvette az uralmat. Először aszfaltút, majd földút kanyarog a parton, a túloldalon jól látszik a város, az Aréna és a Tito park, az erőd és a hajógyár, csupa már jól ismert hely. Itt elhagyott kikötődokkok, hajójavító műhelyek, egyiket-másikat még használják, régi halászhajók várnak felújításra, de a többségük üres, romos. A part mellett kicsi öblök hívogatnak úszásra. Az egyik mellett órtorony, benézek, szeméten kívül van-e még valami benne. A lépcső ép, felmegyek oda, ahol az örök voltak, széles, majd kétszázhetven fokos a kilátás a partvonalra és az öbölre. Szemben az Uljanik sziget a hajógyárral, innen jól látszik, a félbehagyott hajó milyen hatalmas. Mire lejövök,

köpcös férfi áll meg velem szemben, kezében pecabot, vödör, valamit mond, miközben a toronyra mutat. Jelzem neki, nem értem, próbálja angolul, mire megismétli németül: *Hier wachte ich während des Krieges, ich wurde als einer der Letzten entlassen, das war mein Wachturm.* Amennyire értem, azt mondta, hogy „Itt őrködtem a háború alatt, az utolsók között szereltem le, ez volt az én őrtornyom.” Érdekelni kezd, igyekszem összegyűjteni nagyon is hiányos némettudásomat. Ez a délszláv háború volt, kérdezem. *Ja, ja, der Jugoslawienkrieg,* feleli, sűrűn bólogat. Nagy csaták voltak erre, kérdezem. *Überhaupt nicht. Pula befand sich nicht in unmittelbarer Nähe der Kriegsfront. Das Gebiet war kein bedeutendes strategisches Ziel, und die ethnische Zusammensetzung der Region war unterschiedlich, sodass es weniger Spannungen in der lokalen Bevölkerung gab,* feleli. Visszakérdezve, kézzel-lábbal magyarázva annyit megérték, hogy errefelé nem voltak csaták, a terület stratégiaiilag nem volt fontos, és itt amúgy is sok nemzetiség él együtt, a feszültségek emiatt jóval kisebbek voltak, mint máshol. Hány éves volt, kérdezem. Huszonöt, mutatja a kezén. Kiderül, hogy történelem- és németnyelv-tanár, és néha visszajár ide a régi őrtornyához pecázni. Már akkoriban, katonakorában rájöttek, hogy a kis öböl jó horgászhely, szinte mindig van kapás. Amúgy Fazanában lakik, az nincs messze, kismotorral tíz perc. Tovább gyalogolva a régi laktanyában egy vadonutú jachtkikötőhöz érek, drága autók és még drágább hajók, egyenruhás személyzet, kölcsönzőiroda, hajósbolt, új építésű luxusapartmanház, friss, fehér homokos strand, megfordul a fejemben, hogy ez lett a hajógyárból, talán ide ömlött az elsikkasztott pénz... A kikötőn túl tábla igazít el a turistacélpontok között, Punta Christo még három kilométer. Nekiindulok, de rögtön a második kanyarban kibicsaklik a bokám, gyorsan fel is dagad, vége a túrának. Leülök egy kis öbölben, átveszem a fürdőgatyám, áztatom a sérült lábamat, jót tesz neki a hideg víz. Idősebb pár ül mellém egy faág árnyékába. Soványak, barnák, sportosak. A nő monokiniben borotválja a lábát. Rengeteg gyümölcsöt hoztak, banán, sárgadinnye, görögdinnye, körte... Masszírozom a bokám, a térdem is lezúztam, vér szivárog, másfél óra járásra vagyok a lakásomtól. A tenger itt nem tiszta, nem esik jól az úzás, pedig az öböl festői. Kis halászhajók, egy-két vitorlás, olyan, mint egy illegális kikötő.

A vízben nyoma sincs életnek, egy eltévedt hal sem mutatkozik. Indulnom kéne.

Hazafelé azon töröm a fejem, hogy lehet az, hogy folyton belefutok a történelembe, én, aki kevésbé vagyok fogékony ezekre a dolgokra.

Pihenőnap, mérsékelt munka, inkább csak átolvasom, javítgatom az eddigi szövegeket. A hűtőben van tojás, nem kell elmenni ételért sem. Végül lesantikálok pár sörért a Studenacba. Este a teraszról nézem az öblöt, a hajógyár színesre kivilágított daruit, melyek leginkább valami színváltó tengeri dínószörnyre emlékeztetnek.

A Tengerészeti templom környékén járok, amikor meglátom a lányt. Kis hátizsákjával tempósan sétál, nézelődik. Furcsa, földig érő ruhája tűnik fel, és valóságosan göndör haja. A templom első ránézésre nem tűnik különlegesnek. Odébb is állnék, amikor megszólít: érdekes a vízszintes csíkozás, nemde? Isztriai mészke és vörös márvány változik, nagyon ritka... egyidős az Arzenállal, akkor épült, amikor Ferenc József pénzelte a várost, hogy a hadiflottája bázisa lehessen. Állítólag azt mondta, amikor meglátta ezt az épületet: nem egy aranykapu..., amivel arra célzott, valami drágábbat várt volna azért a pénzért, amit a városba öntött. Azt nem vette észre, milyen különlegesek az oszlopok a főbejáraton, amelyek egy-egy tengerészeti csomót ábrázolnak. Kérdően néz rám, lassan válaszolok: én sem tartottam valami izgalmasnak ezt az épületet, de kösz az eligazítást. Bólint, hátat fordít, és elsétál. Legközelebb este látom meg az Aréna melletti utcán, egy padon ül és elmélyülten tanulmányoz egy térképet. Mellé ülök, segítek megtalálni a helyet. Megkönnyebbülten felsóhajt. Kérdezem, elkísérem-e, vagy megtalálja magától. Nekem még nincs szállásom, mondja a lány. Felmegyünk hozzám, kínálok vacsorával, nem kér. Reggelre eltűnik. Keresem a címnél, amit a térképen kinézett, de csak egy kétezer éves mozaik van ott, bárki bemehet megnézni. A nőalak megszólalásig rá hasonlít. A mozaik a bűnhődő Dirke istennő legendáját ábrázolja, akit két ifjú, Amphion és Zethus bikához kötött, amiért igazságtalanul bánt az anyjukkal, Antiopéval. Nem igazán köt le a történet, csak kíváncsi vagyok, mi köze ehhez a lánynak.

Vitorlás húz ki az öbölből teljes vitorlázattal, lassan, melankolikusan, mint a hangulatom. Klasszikusokat hallgatok a rádióban, merengek. A parkban gyerekek kiáltoznak, fociznak. Aláfestik a lassú reggelt.

„ha a gyerekkoromra gondolok, bicikli jut eszembe és fáradtolajjal fellocsolt utca, hogy ne poroljon, meg focilabda, a piactér mérlegházikója, aminek kidőlt egy oldala, a szemben lakó szomszéd disznájának büze, a falépcsők nagypapák gázzal világított lépcsőházában, utcák, házak, ahol laktunk, a nagy jegenyefa a kerítésünk sarkán, de emberek soha, mintha már akkor is egyedül lettem volna” (Város, völgy)

Egyik napról a másikra a tenger tele lett valami nyúlós, bűdös moszattal, a színétől a fenekéig, a felszínen helyenként óriási barnás foltokat hoz létre. Undorító úszni benne, mintha valami gusztustalan trutyiba merülne az ember. Kimenekülök, a zuhany alatt sokáig sikálom magam, mégis úgy érzem, sikamlós a bőröm. Otthon újra lemosakszom, utána jobban érzem magam. Biztos, hogy ebbe a vízbe még egyszer nem megyek bele, és ezt nagyon sajnálom, nagyon megszerettem a napi egy-másfél órás úszást, megvolt tán a két kilométer is alkalmanként. Talán hazafelé toloncolna már az idő, mennem kell. Este hajókirándulásra megyek kikapcsolódásképp, a tenger rendkívül piszkos ettől a vízvirágzástól. Marko, a hajó kapitánya meséli, hogy az elmúlt napok rendkívül magas hőmérséklete úgy felmelegítette a vizet, hogy az amúgy láthatatlan zöldalgák eszeveszett szaporodásba fogtak. Nem lehet tudni, meddig tart. Éjjel nagy vihar tör a városra, felébredek a dörgésre, villámlásra. A szél hatalmas porfelhőt hajt a város fölé, a seregélyek megzavarodnak, az Aréna fölött köröznek. Néhány megkésztett hajó sietősen igyekszik biztonságos kikötőt találni. Azután megérkezik a zivatar, majd egy órát esik intenzíven. A teraszról nézem az égiháborút, kicsit meg is ázom. Van valami megfoghatatlan vonzalmam a nyári viharok iránt. Csengetnek, a göndör lány az, bőrig ázott. Adok neki törülközőt, italt, a ruháját kiterítem száradni, felajánlom addig egy ingemet, de nem veszi fel. Kérdezem a mozaikról, nem felel, csak terel, hogy a szállása beázott, nem tudott máshová menni, csak engem ismer a városban. Reggelre eltűnik, ahogy a múltkor is.

A kikötőben sétálok, ki akarom szellőztetni a fejem, sokat dolgoztam egyfolytában. A parton egy nagy, szürke fémtárgy fekszik a fűben, vajon miért nem viszik el innen, tűnődöm, elég lehangoló látvány az amúgy szépen kialakított parti sétány mellett. Egy hajléktalannak látszó ember áll meg mellettem, szép angolsággal magyarázza: ennyi maradt a Viribus Unitis nevű monarchiabeli csatahajóból, amikor 1918. novem-

ber elsején az olaszok felrobbantották. A fedélzeten tartózkodó mintegy ezer emberből legalább négyszáz meghalt, a többiek a vízbe ugrottak vagy a partra menekültek. Az áldozatok a K.u.K Tengerészeti temetőben vannak eltemetve nem messze innen, Verudában. A hajó neve amúgy azt jelenti, „Egyesült erőkkel”, és I. Ferenc József jelmondata volt. A Monarchia addigra összeomlott, és az egykori flottát az újonnan megalakult Szerb–Horvát–Szlovén Államnak adták át. Az olaszok azzal indokolták a hajó megsemmisítését, hogy hadászati veszélyt jelentett számukra, de sokkal inkább az lehetett a háttérben, hogy féltették a dominanciájukat az Adria-tengeren. A háború végeztével Olaszország a harci erőfeszítései jutalmául egyebek mellett megkapta Isztriát. Huszonzét évig tartott az uralmuk, a jugoszláv partizánok szabadították fel a területet 1945-ben. Meghívom egy sörre az út túloldalán. Megtudom, hogy Jankónak hívják, és mindennap itt ücsörög, gondolja az emlékművet. Sok érdekességet elmesél még, a legapróbb részletekig ismeri a korabeli kikötőt és a flotta történetét. Kérdem, mi a foglalkozása, azt mondja, régebben hajózott. Otthon rákeresek a hajó nevére és történetére, feltűnik, hogy Jankó többet tud róla, mint az internet. De az igazán meglepő a kapitány neve: Janko Vukovics. Ő is az áldozatok között volt, síremléke a tengerészeti temetőben van. Furcsa egy város ez.

„ezek ugye holt lelkek, kérdezem a Vadászt, egész elgyengültem az izgalmaktól, a félelemtől – itt nincs halál, mondja a Vadász, csak az élet különböző stációi vannak” (Város, völgy)

A sétálóutcába ritkán merészkedek, túl nagy a tömeg. Most mégis azon keresztül sétálok a kedvenc kerthelyiségembe a Dante térre. Ő most amúgy is közel áll hozzám, sokszor előveszem az *Isteni színjátékot*, a pokol leírását tanulmányozom, ha már arról írok. Lesz egy kis áthallás, de végeredményben az enyém egy öregedő ember személyes infernója, mely saját maga megismeréséhez vezet. Dante is élt itt Pulában, meg is említi a helyet a műben. Viszont Dante és Joyce kapcsán utána nézek más íróknak, akik megfordultak a városban. Így akadok Thomas Mannra, aki a *Halál Velencében* főhősét Pulából indítja útjára, és ezért eljött személyesen körülnézni. A realista regényírók túlkapasai... Eszembe jut, hogy innen naponta van gyorshajó Velencébe, esetleg én is elmehetnék, de elvetem az ötletet, már sokszor jártam ott,

és most más dolgom van. Sokat gondolkoztam, kinek is vihetnék bármi emléket, egyedül élek, a volt, pontosabban válófélben lévő feleségem nem beszél velem, és én ennek csak örülni tudok, a gyerekek külföldön élnek, nekik küldök képeslapot, olyan barátom pedig, akivel ennyire bensőséges lenne a viszonyom, nincs. Viszont egyre elkeseredettebb üzeneteket kapok a szerkesztőtől, és mivel még mindig nem válaszlok a leveleire, gondolom, egy kis engesztelő ajándék majd újra beszélő viszonyba hoz minket, ha hazaértem. Veszek olívaolajat az Oliva Múzeumban, nagyon drága, de igazán különleges, egyszerre édes és savanykás, selymes és illatos, mint egy spéci ital, ettől biztos megbékél. Veszek sligovicát is, ha nem másnak, magamnak, és még pár apróságot, biztos, ami biztos. A kiadómról nem hallottam mostanában, hátha ő is megsértődött. Bevásárlás után kényelmesen elsétálok a Fórumra, a város főterére. Itt van a Városháza és az Augustus templom. Utóbbi lebombázták a második világháborúban, de eredeti formájában visszaépítették. Két euró a belépő, és csak néhány szobortöredék van benne, ami a nyitott ajtóból is látszik, úgyhogy nem megyek be. A tér nagyon hangulatos, mindenfelé cukrászdák, vendéglők kerthelyiségei, napernyőáradat, kis kirakodóvásár helyi termelők és kézművesek termékeiből, a méztől a fülbevalóig. A tér fehér mészkőborítása vakít a kora délutáni napfényben, rettenetes a hőség, egyedül a templom mellett van egy kis árnyék, a turisták zöme ide húzódik.

A teraszról nézem az öblöt, mint minden reggel. Egy hatalmas magánjacht érkezett az éjjel, lehorgonyzott középen, éppen a hajózóúton kívül, az áramlat és a könnyű szél lassan forgatja körbe. Hátulja kinyitva, motorcsónakot eresztenek belőle a vízre, a városba tartanak. Épp velem szemben, a park túloldalán kötnek ki. Este rockkoncert van az Arénában, a fények villódzását a hajó is követi, három szintjének világítása látványosan együtt pulzál a zenével. Eszembe jut, hátha a fellépő érkezett a hajóval, de sosem fogom megtudni. Másnap reggelre elmegy, ébredés után még látom a tetejét eltűnni a Punta Christo-fok mögött.

Rossana szerint a város a Monarchiában nyerte el modern formáját. Kevés város mondhatja el, hogy annyiféle uralom alatt állt, mint Pula. Az ókori Róma ötszázhusz évig uralta, a frankok százhatvanhat, Bizánc kétszázhatvanhat, a Velencei Köztársaság négyszázhatvanhat évig, a

Német-római Birodalom háromszázhetvenkilenc, az osztrák birodalom pedig száztizenhárom évig volt itt, nem beszélve néhány rövid megszállásról, mint az Olasz Királyság huszonöt és Napóleon nyolc éve, a huszonegy hónapos náci megszállás, a Szlovén–Horvát–Szerb Állam hatnapos uralma, és a legfontosabb, Jugoszlávia negyvennégy éve. A város mai kinézete ennek a korszaknak köszönhető, a rengeteg panelház, „modern” iroda- és középület ennek az időszaknak az eredménye. Sok magyar emlék is megtalálható. Elvisz autóval a Horthy-villához, itt lakott a későbbi kormányzó flottaparancsnok korában. Érdekesség, teszi hozzá Rossana, hogy egyidőben szolgált Georg Ludwig von Trapp admirálissal, aki a családjával a későbbi *A muzsika hangja* musical főszereplője lett. A villa kopott, alig takarja vakolat, kell hozzá képzelőerő, hogy felfedezzük rajta a hajdani fényűző gazdagság nyomát. Valószínűleg sok család lakja, a parkja gyomos, és olcsó autók állnak benne. Rossanát véletlenül ismertem meg, egy csoportnak tartott idegenvezetést az Arénánál, amikor meghallottam, hogy azt mondja: a városban van egy híres, bár nehezen felfedezhető mozaik, mely egy római kori gazdag patrícius villájának lehetett a padlója. Egyből a göndör lány jutott eszembe, és rögtön belekérdeztem, mit lehet tudni a mozaikon szereplő alakokról. Türelmemet kérte, és hogy csatlakozzak a csoporthoz, a vezetés végén szívesen ad részletesebb felvilágosítást, de most haladni kell, még hosszú a túra. Végül megbeszéltük, hogy délután találkozunk a mozaiknál, én ugyanis éppen a Tito parkba tartottam a délelőtti munkám miatt. Jól haladt az írás, el is határoztam, hogy este küldök egy üzenetet a szerkesztőmnek, hogy megnyugtassam, nem véletlenül tűntem el, hamarosan izgalmas kéziratot kaphat. Korán érkezem, Rossana még nincs ott, nézelődöm, meglep, hogy amennyire híres ez a mozaik, annyira rossz állapotban van, a hevenyészett tető, aminek védenie kellene, több helyen beázik, már moha fedí a nedves részeket, és a mozaik tele van szeméttel, a legújabb egy napszemüveg, ami épp akkor esik le valaki homlokáról a rács mögé, amikor odaérek. Senki nem takarítja, nem tartja karban, nem restaurálja, igazi csoda, hogy még egyben van és felismerhető. Egy irodaépületet akartak építeni, és a talajmunkák során találták meg a mozaikot két méter mélyen – ennyivel magasabb ma a talajszint, mint kétezer évvel ezelőtt –, így az épületet máshol húzták fel, a mozaikot pedig igyekeztek

konzerválni, magyarázza Rossana. Érdekessége, hogy bár római nemesember háza, a jelenet a görög mitológiára utal. Dirke egy nimfa volt, félisten, a thébai Lycos király felesége, aki Antiope nevű unokahúgát akarta elveszejteni féltékenysége miatt, de bűnhődésül Antiope fiai egy bikához kötözték, hogy az halálra tapossa. Dionüszosz azonban megmenti, és attól kezdve Dirke az istenség híveként a forrásának őrzője lesz. Bonyolult történet, mint a görög mitológia általában, nehezen kibogozható rokoni szálak, és még mindig nem értem, mi köze ehhez a göndör lánynak. Mindenesetre Rossana felajánlja, hogy körbevisz a városban, és megmutat pár érdekességet, amit kevesen fedeznek fel az átlagos turisták közül. Ilyen a Horthy-villa is, és a Tengerészeti temető, ahol Alois von Becknek, a hajógyár portásának, helyesebben első igazgatójának a sírja is megtalálható, a Viribus Unitis hajó legénységével együtt. Megnézem Jankó nyughelyét is, és azon tűnődöm közben, vajon holnap találkozom-e vele. Elvisz egy alig felismerhető erődmaradványhoz is, a verudelai erőddel egy időben épült, de már csak néhány fal a Monarchia idejéből. Rossana olasz nemzetiségű, a velencei időkből maradtak itt olaszok, meséli, az ő leszármazottaik a mai közösség tagjai. Megmutatja a belvárosban az Olasz Kulturális Intézet épületét, aminek a bejárata a Heródes kapu mögött van. Ez a kapu a legrégebbi római kori építmény a városban. És itt indul a Zerostrasse, az erőd alatt az első világháborúban kiépített föld alatti alagútrendszer. A célja az volt, hogy védelmet nyújtson a polgári lakosságnak és a katonai személyzetnek a bombázások ellen, valamint biztosítsa a város gyors és biztonságos közlekedését különböző stratégiai pontok között. Később visszamegyek ide, több magyar vonatkozású dolgot is látni lehet, például korabeli plakátokon Tokaji brandyt hirdetnek. Mit mondjak, megkóstolnám. A zezugos folyosókon kisebb-nagyobb beugrók, a katonák hálókörletei, étkezőhelyiségek, őrhelyek, gyülekezőtermek váltogatják egymást. Az egyikben néhány katona tisztítja a fegyverét, németül beszélgetnek. Közelebb lépnék, de az egyikük pisztolyt fog rám: *Halt!*, kiáltja, és hessegető mozdulatot tesz, menjek onnan. Már tudom, ő sem valós, a város számtalan szellemeinek egyike. Továbbmegyek. Kint hőség van, harmincöt fok, itt bent pedig egész évben tizenhét, ezért gyorsan kijövök, meg ne fázzak az összeizzadt ruhámban. A túránk Rosannával a Vásárcsarnoknál ér véget. Mielőtt elbúcsúzik, elmondja, hogy ez az

épület a budapesti Vásárcsarnok elődje, nagyjából azzal egy időben, hasonló módon épült, de ez fémből és üvegből, míg a mienk elsősorban téglából. Látja, a közös történelem milyen érdekes párhuzamokat képes produkálni, mondja, és elhajt.

Ha időm engedi, mindennap elmegyek úszni. Szerencsére az algavirágzás két nap alatt elmúlt, azóta sem értem, hogyan. A tenger élménye itt páratlan. Sokszor voltam már mindenféle tengernél és óceánnál, de most, itt érzem először, hogy a közeg befogad és alig enged el, van, hogy két órát is benne vagyok, búvárkodom, nézelődöm, úszom végelgyengülésig. Ma messzire jutottam, a kedvenc szirtfokomtól indulva elértem két másik strandot, az egyik egy szállodához tartozik, a másik a városi víziudvarpark. Mindenütt sok az ember, de a víz tiszta, közepesen mély, sziklás alja tele élettel. Megdöbrent, hogy ekkora város közelségében mennyire érintetlennek érzem a természetet a víz alatt. Biztos nem is az, és nem így nézne ki, ha tényleg, de a fajgazdagság mégis meglepő. Nagyon bejön nekem ez a városi vízpart. Hiányozni fog, ha nemsokára hazamegyek.

Lassan búcsúszom a várostól, céltalanul csatangolok a már ismert utcákon, élvezem a hangulatot, még több részletet fedezek fel, például, hogy a sétálóutca néhány szép épülete teljesen lakatlan, üres, mint egy kagylóhéj, a díszes külső mögött sötétlik a szomorú jelen. A Dante téren iszom egy sört, elbeszélgetek a már ismerős pincérrel. Kirakatokat nézek, ismétlődő gumikacsaboltok, ez helyi találmány, Harry Potter kacsáktól Darth Wader kacsáig mindenféle kapható, gumicukorüzletek harsogó popzenével kalózhajónak berendezve, Vape boltok, ahol elektromos cigarettákat lehet venni, és ajándékboltok a szokásos kínai kínálattal. Az egyiknél választok pár képeslapot az utcai tartóból a gyerekeimnek, bemegyek fizetni. Az eladó sehol, a zene harsog, a saját gondolataimat sem hallom. Felfedezem a kassza mellett a hangszórót, lehalkítom, amíg várok. Jön az eladó, de nem velem és a képeslapokkal foglalkozik, hanem visszahangosítja a zenét. Legyintek, otthagynom, valamit kiabál utánam. Biztos neki is melege van. Felsétálok egy látványos, lépcsős kis sikátoron a Kastel hegyének oldalába, elképzelem alattam a Zerostrasse katakombáit a szellemekkel, mellettem régi házak, sokféle apartmanokat jelző kistáblák a bejáratok mellett. A régi városfalról apró udvarokba nézek be, a belvárosban szőlőt, paradicsó-

mot természetnek a lakók, kemencék, grillezők, napágyak a lugasok árnyékában. Ferences templomot mutat egy útjelző, bemegyek, ha másért nem, lehűlni. Egy euró a belépő, egy kerengőbe jut az ember, körben székek, megpihenek. Apró kis füves udvar csobogóval és Mária-szoborral, egyedül vagyok, csak a jegyszedő bambul a bejáratnál, az egész ódon és csendes, más világ, meditálni volna kedvem. Egy oldalsó teremben meglepve fedezem fel, hogy itt nyugszik Árpád-házi Salamon király, akit fiai megfosztottak a tróntól, és élete végén ide menekült. Ismét egy magyar emlék ott, ahol egyáltalán nem számítanék rá. Egy kiadványból kiderül, hogy Dante is itt lakott, amíg Pulában tartózkodott. Micsoda hely! A templom a kerengőből jobbra nyílik, a bejárata szűk, de belül megdöbbenően tágas, egyszerű, korai gótikus tér, alkonyi sötét, az apró ablakokon beszűrődő fénycsíkok emelkedetté varázsolják a hangulatot. Béke tölt el, talán az utóbbi hetekben megjárt poklok utáni ellenszerként. Hosszan elidőzöm, nézelődöm, bár nincs hűvös, amire számítottam, ezen az éghajlaton a templomok is felmelegszenek. Végül a levegőtlenesség miatt jövök ki talpig leizzadva, de lélekben feltöltődve. A kerengőben már többen sétálnak. Pár turista mögött meglátom a Lovranból ismert gyerekeket. Nem sokat változtak, most is ápolatlanok és porosak, mégis árad belőlük valami felsőbbrendűség, ahogy felismernek, és a már ismert főhajtással köszöntenek, majd bemennek egy látogatók elől lezárt terembe, ahová nem követhetem őket. Talán itt lagnak, gondolkozom, talán a szerzetesek befogadták őket, találgatom, vagy talán mindig is idetartoztak. A jegyszedőt is kérdezem, de nem beszél csak horvátul, nem értjük meg egymást.

„Isten nem vesz ki a problémából, hanem ha benne vagy, nem vagy egyedül, írta egy költő és azon agyalok, miért túl kevés ez nekem” (Város, völgy)

A seregélyek csivitelése rángat ki az álomból. Reggel hat óra, a madarak ilyenkor csapatostul, gomolygó fekete felhőként hagyják el a várost. Megnézem őket utoljára, ma én is hazaindulok. Sok dolgom nincs otthon, talán az utolsó simításokat kell elvégezni a kéziratot, de elfogyott a pénzem, és lejárt a lakásbérlet is, hiába kérdezem a tulajdonost, hosszabbítana-e, holnap már mások jönnek, feleli. A szerkesztőm lelkes, tudta ő, írta, hogy nem tűnhettem el csak úgy, cserben hagyva mindenkit, alig várja a friss szöveget, de ígérem meg, hogy az

elmaradt külföldi meghívásnak is eleget teszek nemsokára. Nyolc órakor már úton vagyok, úgy tervezem, hogy megállok Opatijában és Rijekában körülnézni, nem kell sietnem, nem vár senki. Opatija végül kimarad, mert elvétem az autópálya-lehajtót, és nehézkes lenne visszafordulni. Ott már amúgy is jártam, csak egy kávét ittam volna a parti sétányon. Sebj. Rijeka nagy és unalmas. A sétálóutca széles, szombat lévén a boltok jó része zárva, turista is alig lézeng, ürességérzetem van. A Szent Vitus-székesegyház az egyetlen különlegesség, kár, hogy zárva. A kör alaprajzú templomot a város védőszentjéről nevezték el, aki egyben a hajósok, halászok védőszentje is. A templom ajtaja egy dombormű, mely a szent életének és vértanúságának jeleneit tartalmazza. Mivel alig volt tizenkét éves, amikor vértanúhalált halt Diocletianus császár parancsára, a művész gyermekként ábrázolja. Az egyik jelenetben három gyermekangyal hordoz egy kicsit, őt védelmezik.

*Gyöngyvadászat, 2020
(160 x 200 cm, olaj, vászon)*

Benkő Imola Orsolya

AZ ELSŐ

Emlékszem arra, amikor elfelejtettek. Reggel volt, nyár. A halványkék égen pufók és nyúlánk bárányfelhők vonultak. A tejet néztem, amit apa elém tett az asztalra. A tej föle, a pille ráncosan bámult vissza rám, emlékszem, arra gondoltam, mi van, ha mégis én leszek ma az első. De ahogy a bárányfelhők, ez a gondolat is elúszott, apa szólt, hogy induljak el egyedül, jön majd, de még lesz egy sürgős találkozója az irodában egy peres ügyféllel. Bizonytalanul bölintottam, hagytam, hogy megpuszilja a homlokom, és bámultam az undorító pillét. Miután becsapódott az ajtó, felálltam, és egyenesen a vécéhez mentem. Kiöntöttem a tejet. Néztem, hogy a pille ráncosan lebeg a víz tetején, akár anya homloka, ha rossz jegyet hoztam haza. De anya nem volt otthon, vakbéllel műtötték, a kórházban feküdt. Nem látta, hogy kiöntöttem a tejet, és azt sem tudta, hogy apa nem vasalta ki a fehér ingem. Néztem a gyűrődéseket, az asztalra tettem a blúzt, húzgáltam jobbra-balra, nem lett jobb. Felvettem, ahogy volt, hozzá az ünneplős szoknyát, amit még anya vasalt ki, mielőtt rosszul lett. Már csak a masnikkal kellett megküzdenem a tükör előtt, folyton kibomlott a jobb oldali, képtelen voltam szépen megkötni.

Az óra fél kilencet mutatott. Indulni kellett. Éreztem, hogy a bal lakkcipő sarka kotyog, de már nem volt időm megnézni. Apa nem adott pénzt villamosra, szedtem a lábam, el ne késsek. Ezt az utat ma is csukott szemmel be tudom járni, semmi sem változott harminc év alatt: végig a piacon, át a hídon, a százharminc éves, romos patika előtt úgy kell befordulni, ahogy a villamos kanyarodik, a Széna téren érdemes felnézni a szoborra, szerencsét hoz, egyenesen végig a keskeny utcán, a régi óvodám előtt át a zebrán. Épp a közepén vágattam, amikor leesett a lakkcipő sarka. A lámpa pirosra váltott, néztem, ahogy átgázolt rajta egy kocsí, nem tudtam rendesen menni, bicegve tettem meg az utat a zebrától az iskoláig. Sírni akartam, de nem lehetett. Pipiskedve, lábujjhegyen léptem be az iskolába. *Nagyon hülyén mész,* csapódott mellém Melinda, a barátnőm. *Leesett a cipőm sarka,* súgtam. *Várj,*

mondta. *Vedd fel az enyémet, úgyis téged hívnak ki.* Ráztam a fejem. *Ne hülyéskedj, ugyanaz a méret,* nézett rám szigorúan, úgy, ahogy anya szokott. Belebújtam a cipőjébe, cseréltünk. Nevetve bicegett mellettem, fogta a kezem. Csöngettek, az év utolsó csöngetése, gondoltuk, aztán jöhet a nyári szünet.

Julika tanító néni büszkén nézett ránk, amikor hozzám ért a sorban, kacsintott. Melinda integetett a szüleinek, kerestem a tekintetemmel apát, nem láttam sehol. A beszéd után az igazgatónő elkezdte osztani az osztályelsőknak járó oklevelet, emlékszem, hogy izgultam. Izzadt a tenyerem. Az égen két felhő összekoccant. Hol van apa? Kihívtak. Álltam kipirult arccal az iskola udvarán. Hol van apa? Szemben velem vagy száz idegen szülő. Mind tapsolt. Hol van apa? Átvettem az oklevelet, arany betűkkel virított rajta, hogy a 3/b első tanulója lettem. Mégis úgy éreztem, süllyedek.

Cipő nélkül, futva értem haza. A régit, a rosszat útközben kidobtam. A ház üres volt. Egyenesen a fürdőszobába mentem. Apró darabokra téptem az oklevelet, néztem a víz felszínét: lebegtek, gyűrődtek, akár a reggeli pille. Végül eltűntek a vízszugár alatt.

ORATORIO

Az őszi fény felkockázza a Piazza Santo Stefanót A turisták és az egyetemisták úgy sütkéreznek az asztalok körül mintha fénykubusokban ülnének kivilágítva mégis szabályosan elkülönülve egymástól Felszálló galambok és gyereknevetés közé érkeznek a koldusok Külső szem számára eldönthetetlen hogy hajléktalanok vagy menekültek a baljós tekintetű kéregetők Egyenként érkeznek mégis néhány másodperc alatt elárasztják a teraszokat és a tereket Érezni ahogy megbolydul a fénykockák nyugalma A turistákra felkerülnek a napszemüvegek a gyerekek szüleikhez futnak a galambok szétrebbenek A feszültség bekúszik a lusta kövér délutánba hiába fordítják el fejüket az amerikaiak a kispénzű diákok hiába rázzák fejüket az olaszok hiába gesztikulálnak hevesen forgatják ki látványosan a zsebeiket hiába szűkül össze az emberek pupillája szorítják össze a szájukat és ráncolják a homlokukat vagy nevetnek kíméletlenül amikor a kéregetők zoknit

karkötőt öngyújtót kínálnak némi pénzért cserébe A koldusok egyre csak jönnek megállás nélkül áramlanak két korty cappuccino három falat tiramisú néhány pohár Aperol között

A fénykockákban megrázzák fejüket az emberek egymást kémlelik a szikrázó napsütésben Ne adjon a másik se most már aztán tényleg ne micsoda pofátlanság ennyi koszos bűdös koldus egy kávét nem lehet nyugodtan meginni Ezt látni a talpig Gucciba öltözött amerikai nő arcán is amikor újra megjelenik az a vékony siketnek tűnő ammónia szagú fiatalember aki már egyszer járt nála A nő kései ebédjét fogyasztja a villát a szájához emeli egy adag bolognai ragúval A falat a szájában megkeseredik mivel egyáltalán nem hasonlít ahhoz a bolognai spagettihez amit ő Philadelphiában szokott enni ráadásul nincs felkészülve ilyen mértékű gátlástalanságra Teli szájjal fintorogva hessegeti a siketet menjen innen felfújja magát mint egy varangyosbéka a földre zuhan az árnyéka duzzadt pofazacskói izgatottan mozognak az aszfalton fröcsköl belőlük a nyál A fiú keskeny vállalai közé húzza a nyakát a nyálzuhatag elől hátrál de nem tágít jobb kezét a szája elé emeli és mutogatja enni szeretne A Gucci-nő megrázza dagadó pofazacskóit egy újabb hatalmas falatot gyömszől a szájába kilóg belőle néhány Tagliatelle rázza dühösen a fejét get away from here morogja a szemei kidagadnak még egy nagy adag tésztát töm magába aztán még egyet A fiú megijed szikrázó tekintetétől talán attól fél hogy a nő lehányja vagy kipukkan ez a zabáló szörnyeteg mint egy hatalmas Mortadella és mindenhol fehér zsírcafatok lógnak majd meg rózsaszín hús Arrébb megy Egy németnek mutogatja hogy enne az rá se néz megrázza a fejét Felcsendül a Santo Stefanóban egy oratórium bariton férfiszóló kezd A vékony koldus tovább megy a következő asztalhoz ő se néz az emberekre az eget figyeli a világító kéket Tudja a választ továbbmegy újra meg újra körbejár a téren előnti a tehetetlen düh Az oratóriumi kórus fortissimóban zeng hang- és fényárban viczorognak az emberek a sápadt fiú újra a Gucci-nő asztalához lép egy szempillantás alatt felkapja kitömött pénztárcáját mire a nő észbe kap a fiú magára csukja a templom oratóriumának ajtaját és magához szorítja a több száz eurót

A Santo Stefano hátsó kertjén át távozik kollégái szelíden elállják a templom ajtaját Senki sem mer a sikítózó fröcsögő Gucci-nő segítségére

sietni A nap lebukik a torony mögött kiszabadulnak fénybörtönükből az emberek

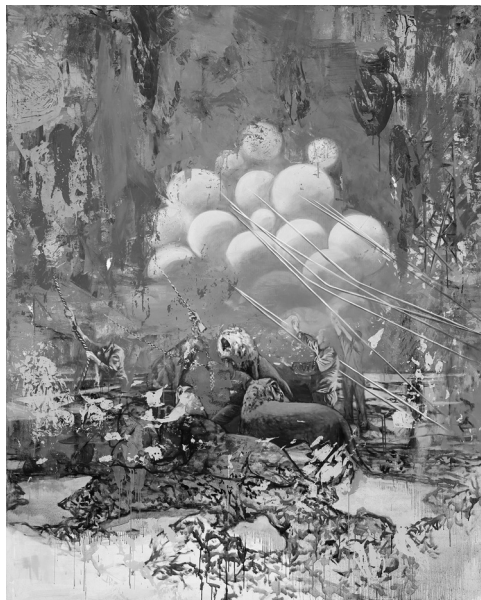
JÖJJETEK ÉNHOZZÁM

Jobb profil, áll biccent. Lassan, határozottan lépek a terembe. Nem nézek körbe: tudom, azok vannak itt, akiknek szükségük van rám. Egyenesen az oltár felé tartok, mezei virágok virítanak rajta, jobb profil, légy előnyös, figyelmeztetem magam, megfordulok, az emberekkel szemben állok meg. Tekintet föl, vezénylek magamnak, arcomat a fénybe emelem, hosszan mormolok, szent vagy, szent vagy, szent vagy, éneklük körülöttem a teskándiak, hangjuk olyan, mint a rádió recsegése, de én csak a fénnel foglalkozom, sajnos a bal profilom is látható, nem előnyös, elfordulok srégen balra, így már jó, látom magam a szemközti tükörből, amit a libanoni orvosnő tett oda, amikor megvette nekem a Gyógyítás Házát. Gyönyörűm, épp olyan vagy, mint Ő, mondogatta, a reinkarnációja vagy, nézz csak a tükörbe!

Fej le, sokatmondó tekintet a hívekre, komolyan, mosolytalanul. A kerekesszékes Ildike és az ekcémás Marcса összesúgnak, nem hallom tisztán, csak a pénz szót, meglesz a medence is, gondolom magamban, és bólintok, olvas a gondolatainkban, kiált fel az ortopéd cipős Pista, megint bólintok, sóhajok szakadnak fel, nyílnak a pénztárcák, valaki a bal sarokban hallelujázik, mások félhangosan imádkoznak. Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok és meg vagytok terhelve, és én megnyugvást adok nektek, ez a beköszönöm. Fej marad, mindkét kar és a tekintet magasra a fény felé. A hívek felállnak, már aki képes rá. Imádkoztatok egymásért, és én meggyógyítalak benneteket, folytatom és elindulok feléjük, a szemem kifordul, eláraszt a Szentlélek. Szent Szellem, jöjj közénk, sutto gják a hívek, Szent Szellem, gyógyíts meg minket, könyörögnek egyre hangosabban. Egyenként fölérjük állok, árad a Szentlélek belőlem, a testem túlhevül, van, akit rögtön földhöz vág a kezemből áradó forráság. Pista rohamot kap, Marcса felzokog, Ildike felemelkedik a kerekesszékből, áradj, Szent Szellem, nyöszörgöm, csikordul az ajtó, de nem fordulhatok meg, megárad a Lélek és gyógyít, együtt emelkedünk a fényében.

Úgy lépnek mellém, észre sem veszem. A kattánó bilincs hangjára térek magamhoz. Jobb profil, figyelmeztetem magam, de ez most nem segít, kivonszolnak, fehér tunikám beleakad Ildike kerekesszékebe, leszakad az alja, senki sem érti, mi történik, szanaszét heverő emberek bámulnak rám, a rendőrök T. Miklósnak szólítanak.

Zúg a fejem, zúg a fülem, összefolynak a rendőrkocsi felé vezető úton az arcok, azt még hallom, hogy Pista utánunk kiabálja: ne vigyétek Pilátus elé, de ez a rendőroket nem érdekli. Jézus vagy Barabás, kérdezi az egyik zсарu röhögve a gyülekező emberektől. Itt az idő, vezénylek magamnak, megállok egy percre, lehunyom a szemem, hátradőlök. A zsernyákok úgy meglepődnek, hogy egy pillanatra elengednek. Csattan a hátam a betonon, kezemet-lábamat szétvetem, vöröslenek a stigmák, amelyeket a libanoni doktornő évekkal ezelőtt pontosan megjelölt. Ő a valódi Jézus Krisztus, ne bántsátok, visszhangzik a tér, de a rabkocsi elszállít.

*Profécia követők, 2018
(160 x 200 cm, olaj, vászon)*

Ady András

ERNYŐ

A „nem veszek részt semmiben” egy vitrin,
ősz persze, vagy téli semmiség, sétálható
távlatillúzió, kissé a tükörtermekhez hasonlítható,
kissé a torz tükrökre. Fogd a családod, nekem
hozni-vinni való anyám már nincsen, a többi öreg
nagyon, már halottként is öregek... Te azért hozd
a tieid, ne legyünk egyedül a visszavonulás kiállításában.
Ja, igen: és hozz parapléát is, ki tudja, mire jó,
ősz-téli vitrinekre jellemző, hogy közéjük esik
néha egy-egy volt jelent jelentő számlaolvasó.

KELLŐ!?

Még írunk, elvtársak, harcra fel- és
harcról leírunk, de kinek és minek?
A tegnap az egyik olvasó damilos kaszával
ritkített sorokat, néha becsípte a lapot,
kihagyta, újakezdte, újra se... A Jóistenre kértem,
hagyja legalább szárba szökni a tavaszi irodalmat,
s csak utána nyessen, tépjen. Mi volt a válasz?
Figyelj má', odateszem homlokodhoz a rotort, oda,
ahová jobb időkben a revolvert szokás, s ahová
te udvarlós kedvedben a tépett virágot szokod...
Figyelj, kreatív amice! Hallám: írod már, amit
mondok, vagy krepálás előtt még a sajátod írod?

S ez még a jobbik, ez legalább kaszával
cenzúráz, szerkeszt, fennköltén kommunikál...
A többi némán tép ezerrel, felettük naponta

elsétál egy borvirágos szerencseisten.
Feletted senki sem sétál.

REMINESS

Csak ezt a jéghideg vonatot éljem túl, csakis ezen...
mi máson is, a francba?, érjem el végállomásom: egy
rétet, egy istentől, embertől elfeledett kertet, ahol
hason feküdhettek én és a jegyzetfüzet!

Odahaza az utolsó villamos is felakasztotta magát
a nagyfeszültségű huzalra, áll alatta a konduktor,
tudja, csak a temetőárokba kísérheti, s a hantnál
senki más, majd csak egymaga.

Az utolsó 1300-as Dáciát is bedarálták már, ott van
mint sercegő töltelék a kolozsvári palacsintában...

Nagyapa lejön az emeletről, friss sztrókját odafenn
hagyja, minek is zavarna... ad egy üveg Hargita borvizet,
vidd, fiam, meleg lesz ott a réten, még jól foghat, ha
mindazt a miniatűr történelmet, miről eddig hallgattál,
amivel mások is szépen elhallgattak, lejegyzed... igaz is,
miért is teszed, de az színigaz, te mindig lábjegyzet nélkül
jegyezgetsz volt és sosem voltta tett időket.

Benesóczky László
TIZENEGY ÉV

Gabinak

ez volt itt
nemcsak tizenegy év
már akkor sem szeretted
ha elfelé kacskaringóztam
még ezt nézzük meg
de ugyanúgy éltük a napfényt
ugyanolyan alázatosan
mint a fahéj
és a történeteink
a csivava a réten
a rendőr aki csapta neked a szelet a várban
a téli utcácska
ahol pékként dolgoztál
és hogy nagyon sokfelé
és teljes odaadással
a feltáruló tornyokat

türelmes szívvel várni a buszmegállóban
esőként suhanni a decemberi utcán
puha kezeddél
nem lehet elég veszélyes az élet
jöttünkre a szobrok
ugyanazt a nyelvet beszéltek
nemet mondani a zajokra
ha szeretni egymást ha alszunk
és itt volt minden
mint egy szimfónia
arany-csőkevény életünkön égő
lassan ömlő cukorral

*A tizenegy bolygó atyja, 2021
(45 x 50 cm, olaj, vászon)*

Ferencz Csaba
(TÉLI REGGEL)

zúzmaradara
fűvön ágon sugáron:
csillogó pára

(DONKANYAR)

égi bölcsőkben
a meg-nem-születettek
jaja csendesül

(PILLANAT)

sűrű időkben
lélegzetvételnyre
van kezdet és vég

(MURGÓ)

hallgatag hegyek
mélyében múlt tüzei
még parázslanak

Kovács Boglárka
ÉS KÉK SZÍNŰ BŐRÖD
FELVESZEM

zárva van az ajtó ablak mégis
kifele fúj a szél elindulok meglátlak
tűz utáni parázs vagy
lüktető menyasszony-baba

dallam tenger arany fény
szegeket ütöttem beléd
színeid olvastam a falakra
fény kála dallam dália

a kísértetnek kék a bőre
tinta- vér- és nyálfoltok maradtak tőle
gyerek táncol selyemszálon súlytalan
mesztic kacaj fény dallam

ÉS A SZÓ HIÁNYA
HUNYT SZEMED

nem látom, ahogy a vízesés
hajad márványozza, ahogy esőt
pötytyözöl terítőd csónakjára,
nem érzem, ahogy vénád békéjével
álomba simogatsz.
kozmosz, néma igazság
voltál, anonim csillagkép.

a mosdó előtt menetelek
mindennap, fel-alá,
oda zártam el fényképeid,
mezítláb suhanó szavaid,
de nevetésed a világban visszhangzik

*A birodalom csendje felett, 2018
(160 x 200 cm, olaj, vászon)*

Sorbán Angella

STRANIERA

– Gondozónő-balladák –

KATI

a bölcsészkaron felrajzoltuk
Lacival a szebb jövőt,
Érmellék, ház, kicsi szőlő,
magyartanár, magyartanár

hol, valahol, megy a Flixbusz,
a Horea út rég a ködben,
kockás ing, piros hátizsák,
magyartanár, magyartanár

Krúdy, kibaszott fonetika,
Petróczi Kata Szidónia,
leadva minden dolgot,
magyartanár, magyartanár

nem tudom, hogy Laci
tanít-e magyart a mennyekben,
ott, valahol, az Érmelléken
nem indul első osztály

Carlos vár a Termininél,
szívem hóban, bong a Misztrál...
de nem is indul első osztály,
ahol a szőlő s a ház!

Krisztus Urunk, segíts meg!

TENGER

mindennap tolóközi mögött
kijárok a végtelen kékre
az öreglány nem lát már örömet
ücsörög önmaga elé meredve

azelőtt nem jártam tengernél
s vehetek finom párfümet
az uram tökrészig otthon
én itt vagyok ő ott rőfög!

jaj soha nem mennék én haza
az iszákos kurvás uramhoz!
arcon simít seszínű homok
a néni csak hallgat néha mosolyog

Mint a tenger éntreám.

ÓVÓ NÉNI

(Rózika, ne piszkold össze magad,
ne rakd szét a játékokat,
ne visíts mindig, már megint,
csak szépen)

tessék jönni, lépünk együtt,
tegnap is ment, igen,
de megcsúsztam rendesen, most inkább
csak szépen

a valószerűtlen csend
karján a hű, valószerű halál,
az elmúlás hangját meghallani,
csak szépen

Rózika, visíts már!

MUNKAKÖRI LEÍRÁS

nem egyszerű eset a bácsi
megmondom előre: Alzheimer
meglátjuk ha nem bírja
továbbközvetítheti a Madamme

a szerződést is adom olvashatja
nem szokták ám ha gondolja
elmagyarázok mindent ha kell
de mint említettem Alzheimer

szürke a fal a magány az örökkévalóság
kifehéredik a szembogár
hol a papír nézzem csak jobban
ákombákomot futkos a holdvilág

ó milyen sűrű sok oldalak
előttem gomolygó idegen betűk
mint tiszavirágzás kalimpálnak
a gyomor csak szűkül szűkül

De hát ki tud ivritül?

*Az árvák szimfóniája, 2014
(135 x 175 cm, olaj, vászon)*

Szentgyörgyi László

PALACKPOSTA

ÚJ KEZDET

Az igazán új
kezdet, amikor
rádöbbsz: vége,
ennyi volt.

MEGOLDÁS

Nincs más
megoldás:
jobbá kell lennem,

nem másnál,
önmagamnál...

PORTRÉ

Szava rengeteg van,
gondolata kevés.

ERÉNYEK

Az olvasó legfőbb
erénye: a hosszú türelem.

Az íróé: ha
nem él vissza vele.

SZERÉNYSÉG

Egész életében
görcsösen került
a feltűnést,

mondhatni:
illendőségből.

Ezért nem tűnt fel
senkinek
a jelenléte.

Végképp észre-
vétlen maradt.

Ideje lenne
legalább
ezt értékelni.

Ha másért nem:
illendőségből...

*Az elveszett idő ébredése, 2014
(135 x 175 cm, olaj, vászon)*

Becsy András

FABULON

- Voltam én már olyan gazdag, hogy azt maguk el sem tudják képzelni! - nézte a plafont Kondás Csaba télapós fejével, aki a Dóm oldalában tanyázott, és csak nagy ritkán, az egyszeri segély miatt jött ki hozzánk.

Somával csak Don Dómnak hívtuk az öreg hobót, mert bár leharcolt volt, de mégis adott magára, igaz, elhasznált ruhái szakadoztak már itt-ott, de azok mind öltönyzakók, régen élre vasalhatott nadrágok és mellények voltak. Csak az inge volt kínai műszálás, de azt nem vette észre senki.

- Gazdag? - kérdezte Soma.
- Az - bólintott Kondás.
- És hova lett a gazdagsága?
- Elgépeztem, aztán meg a család is ment.
- A családot is elgépezte?
- Dehogy! Honnan veszi?
- Volt olyan, aki a nejét játszotta el.
- Nem. A család csak úgy szokásosan. Ripsz-ropsz.
- Ukmukfukk - nézett fel a papírok közül Soma.
- Ja - mondta Kondás.

Ültünk a fülledt irodában, néztem Ildit, bámult ki az ablakon, és nem nagyon akarta a Dont hallgatni, fáradt volt. A főnökség ráncigálta, a gyerekkel közben a kórházat járta, a kúton meg benzint raktak a dízel SEAT-jába.

- És hogyan gazdagodott meg? - kérdezte Soma.
- Utazásból. Románia, Jugoszlávia, Szovjetunió.
- Persze! - mosolyodtam el.
- Isten bizony! - tette a szívére a kezét.
- És mindezt egyedül? - kérdeztem.
- Nem - rázza meg a fejét Kondás. - Kalákában dolgoztunk.
- Szóval egy hálózatot működtetett - nevette el magát Soma. - Akkor maga tényleg egy Don volt.

- Dehogy - legyintett Kondás. - De az üzlet valóban olyan hálózat-szerű volt, csak nem nagyban.

- És hogy lehet több országon át kicsiben bizniszteni? - kérdeztem.

- Hát az úgy volt, hogy én először egy rakat Postinort vittem Romániába még Ceaușescu idején. Akkoriban tilos volt az abortusz, vagy mi a fene, és a fuvaromért csakúgy kapdostak a nők. Ha én akkor beleborulok az Oltba, harminc évig nem ívnek a halak.

Ildi erre megfordult, és leült az ágyra.

- És sokat keresett rajta?

- Igen, de a pénzen melegítőket vettem. A románok jó anyagból csinálták azokat.

- Ez az üzleti érzék. Ez hiányzik belőlünk - mondtam kicsit szomorú-kán.

- Belőled! - röhögött Soma.

- Jól van, na! - csitított le bennünket Ildi.

Soma megint a papírokba temetkezett, én meg felálltam, és háttal az ablaknak dőltem. Ildi, megszakítva a csendet, Kondásra nézett.

- Na, és mit csinált a melegítőikkel?

- A haverok vettek jugóban Adidas matricákat, amiket a melegítőkre vasaltunk, és mentünk a szovjetekhez.

Ildi elmosolyodott, mert ez a szakasz ismerős volt neki. Szegeden többen is csinálták ezt, főképp a gyerekeiknek vették az ilyen levonókat az emberek, hogy azok a játszótéren villogni tudjanak, hogy milyen márkás cuccaik vannak. Klassz mackók voltak, az alsón és a felsőn is oldalt két fehér csík futott. Az Adidas ugyanilyen volt, csak három-csíkos, de ezt kevesen tudták. Nekem állandóan kék jutott ebből a szerkóból, ám volt pirosban is, mindig olyat szerettem volna, de alig lehetett kapni. Nagyon menő volt, mert a Honvéd ilyen színben játszott, és sokan nekik szurkoltak, ezért én is, mert az olyan fiús dolog, meg hogy ne essek ki a focis társaságból, pedig magasról szartam le ezt a csapatoknak drukkolós valamit, én csak a bőrt szerettem rúgni, és ennyi.

- Szóval vitték a szovjetekhez. De oda már akkor is, sőt, mindig is vízum kellett - mondta Ildi.

- Nekünk mindenünk volt.

- És bírták benzinnel? - kérdeztük, Somával meg összemoszolyogtam a dízel SEAT miatt.

- Jó neked, főnök! - szólt Ildihez. - Te annyit utazhatsz, amennyit akarsz, mert most már neked is van benzined.

- Nincs ilyen problémád - szólt közbe Soma.

- Hülyék! - mondta Ildi, de aztán elnevette magát. Kondás nem értett ebből egy szót se, és inkább folytatta a sztoriját.

- Olcsó volt a benzin, és rohadt sok. Mindig két kannát vittünk, biztos, ami biztos. Ha az egyik megtelt, nem állította le a töltőpisztolyt, és csöpögtette ki a kutas, mint nálunk, az utolsó cseppet is, hanem el sem engedte, csak úgy kivette és már vágta is bele a másikba. Fröcsögött a benzin szertesztét.

Elkezdett távol dörögni az ég, mintha lepedőt ráztak volna ki. Mindnyájan az ablakra néztünk. Ezt vártuk már hetek óta. Megváltás volt ez a hang, mély és ölelő, mintha üzenne, hogy hamarosan jön, félelmetesen, és ítéel majd szántóföldek és száraz árkok, sárguló kukoricatáblák és óriási vízlocsoló gépek, növények és emberek felett. De nem dörgött többet. Olyan volt, mint az alvó férfi, aki felhorkan egyszer, aztán a másik oldalára fordul és döglök tovább. Ennyit küldött nekünk, egy jelet, hogy még vagyok, de most sem megyek el hozzátok.

- És a szovjeteknél mit csináltak? - kérdezte Ildi.

- Eladtuk a melegítőket. Én meg Trapperben mentem, és Ungváron megrohantak, hogy mennyiért adnám el a farmert. A dzsekin jól kerestem, az inget is leszedték rólam, de a gatyát már nem adtam.

- És a melegítőös pénzzel mi lett?

- Fúrókat vettünk.

- Fúrókat?

- Igen, fúrókat. Erős, orosz fúrókat, azok nagyon keresettek voltak nálunk. Strapabírók, egy örök élet meg egy nap. Én még vettem ezer május elsejei lufit is. Egy darab magyar pénzben negyven fillér volt, én meg itthon négy forintért eladtam. Az, hogy Mañ 1. volt ráírva, senkit sem érdekelt. Vehettem volna még többet. Ez lett volna az igazi üzlet.

A '80-as évek elején egyszer apámék szintén bizniszeltek Szalontán, és mi is velük mentünk. Krumplit, vaját meg sok más tettek a Trabantba. Nem tudták, hogy ez az egész hogy működik, csak álltunk a főtéren és néztük az embereket. Majd jött egy nő, beszélt valamit anyámmal, apám meg felnyitotta a csomagtartót, és onnantól kezdve özönlött a nép, körbeállták a kocsit. Egy gyerek a telefonfülkéhez

szaladt, és ordított, hogy „Gyere, anya! Van krumpli!”, én meg odasúgtam anyámnak, hogy „Nézd már, van otthon telefonjuk!”.

- Akkor jó nehéz volt az autó! De azért pénz is maradt, nem? - fordult Ildi a Donhoz.

- Maradt, de azt elvertük Ungváron.

- Hogyhogy?

- Rengeteg vodkát vettünk. Menőt, minőségít. Utána kivettünk szobákat, este meg lotyókat vittünk fel. Ott álltak a hotel előtti téren, mint a zombik, és nézték a hotel ablakait. Én csak kiálltam az erkélyre, rámutattam az egyik kevésbé satnyára, és már jött is. Az is olcsó volt.

- Itt írja alá - mutatott a papírra Soma. - Hát, akkor ezek jó kis bulik lehettek.

- Az, azok voltak - bólintott Kondás. Eltette a segélykérelmet, de még ülve maradt. Én a csaphoz mentem vízért, kerülgettem az ágyat meg a székeket, majdnem beleestem a kagylóba.

- Egyszer akartam még egy menetet - folytatta Don -, és kérdeztem, hogy mit kér érte. A hátam mögé mutatott a Fabulon tusfürdőre. Ki is kapta a kezemből, mikor nyújtottam neki, és rögtön eltette a táskájába - nevetett Kondás, aztán köszönt és elsietett.

Ildi felállt és az ablakhoz ment. Nézte a kertet, azt a batár nagy teret előttünk, a megperzselt fűcsomókat, a cserepes földet és a satnya kis virágait, amik nem fognak esőt kapni soha, és ez már biztos. Rohadt meleg volt.

Aszály volt.

KIÁLLÍTÁS

Volt egyszer egy legényünk, aki az idő múltával bácsi lett. Régen a haverjaival reggel kitolta az öregeket, és kiállította őket a boltok elé, a templomok elé, kiállította a sétálóutca sarkaihoz, ledobott nekik egy pokrócot, hogy minél szánalmasabbnak nézzenek ki, a nappali melegedő ingyen kajájával etette őket, vett nekik cigit, majd este beszedte a pénzt, és ha nem dolgoztak elég hatékonyan, nagyon megverte őket, ami nem volt baj, mert másnap még koldusabbnak tűntek.

Nyáron a szállóra csak néha-néha jött, a töltés melletti erdőbe vackolta be magát egészen késő ősziig, aztán csinált valami stiklit, és télre bevarrták, áttelelt a sítten, ahol tisztaság volt, meleg volt, jó kaja, vigyáztak rá, március vége felé meg kipihenten szabadult, és ez így ment, amíg bácsivá nem vált, akkor meg beköltözött hozzánk.

Aznap is rohadt meleg volt. Épphogy beléptünk a folyósóra, ő már az iroda előtt állt. Alázatosan köszönt, és ajtónyitás után leült a klienszékre. Bogár szemével figyelte, hogy a kezdéshez hogyan pakoljuk ki a különböző iratokat az asztalra.

- Mi járatban, Jóska bácsi? - kérdezte Ildi.
- A nyugdíjam ügyében jöttem.
- Maga? - fordult felé Soma.
- Igen.
- És mennyi éve van?
- Hogyhogy mennyi évem?
- Mennyit dolgozott?
- Nem sokat, de van ez.

Szemmagasságig emelte az ökölbe szorított kezét, és összetette a két csuklóját.

- Ezt nem számítják be?
- A börtönt? - kérdezte Ildi.
- Igen.
- A nyugdíjhoz?
- Igen.
- Sajnos azt nem.
- Attól függ! - szólt közbe Soma. - Ha rab, akkor nem, de ha bévés, akkor igen.

Jóska bácsi elmosolyodott.

- A smaszerek! - nosztalgizált.
- De ha beszámítanak is, és úgy meglenne a minimális húsz év - magyarázta Ildi -, a pénzt csak hatvanöt éves korától folyósítanak, és elég keveset. Csak arra a húsz évre.

Jóska bácsi maga elé nézett, és bölintott.

- A húsz év a kóterből összejött.
- Hány éves? - kérdezte Soma.
- Jövöre hatvanöt.

- Akkor néznünk kell valami mást, mert ez a nyugdíj-dolog nem fog menni.

- Kellett volna nagyon - magyarázta az öreg -, mert el akartam költözni jó messzire, Dunántúlra.

- És ott mit csinált volna? - kérdezte Ildi.

- Albérletezek. Plusz még az a kis pénz, aztán elélegéltem volna.

- És miért akar elmenni?

- Tíreksz, az a nagy barom azt mondta tegnap, hogy vasárnap nézzünk körül a templomnál, de én tudom, mi lesz ennek a vége.

- Koldusoztatás?

- Igen.

- Csinálta már maga is párszor.

- Az régen volt.

- Hát ne menjen - mondta Soma.

- Előbb-utóbb menni kell. A haverommal már aláírtak egy átvételit, vagy mit, azóta ők veszik fel a segélyét.

- Azért valamennyit meghagynak neki, nem?

- Persze. Az életét - mosolyodott el az öreg -, egy életnyit.

- És most magukon a sor - nézett a jegyzeteibe Ildi.

- Azért ezt nem érdemeltem meg - csóválta a fejét Jóska bácsi.

- Etettem, itattam az öregeket, vettem nekik cigit! Este én cipeltem ide ki az egész bagázst. A mankójuk voltam - tartott egy kis hatásszünetet, majd az ablakon át beömlő fénybe nézett, mint a magányos színész a fejpébe a sötét színpadon. Egy brechti hős ült a kliensszéken. Mr. Peachum a Koldusoperából. - És mi volt ezért a hála? - folytatta. - Meghurcoltak, börtönbe zártak. Most meg a nyugdíjam is ugrott.

- Mese - mosolygott Soma. - De szép mese.

Mi végeztünk a beszélgetéssel, de Jóska bácsi nem mozdult. Ült és bámult maga elé. Azt egy percre nem gondoltam, hogy a lelkiismeret-furdalás döfött belé, inkább olyan volt, mint egy focimeccs vesztes csapatának egyik lecserélt játékosa. Rájött, hogy ez a nyugdíj mégsem olyan egyszerű, és hogy most őerte fognak eljönni az erős fiatalok.

- Azt beszélnek, hogy volt egyszer itt egy fickó - nézett Ildire -, aki ebből a koldusoztatásból gazdagodott meg, és most Csongrádban a leghatalmasabbak közt van.

- Volt ilyen - mondta Soma az öregnek. - De azért nem lett király. Összegyűjtött belőle annyi pénzt, hogy albérletbe menjen, szakács volt...

- Cukrász – helyesbített Ildi.
 - Szóval elkezdett melózni, vett egy lakást, most meg már cukrászdája van, és családja. De ennyi, nem több.
 - A koldusoztatást is lehet ésszel csinálni! – mondtam, de ezt Ildi nem tartotta viccesnek.
 - Azt hittem, hogy ez csak mese – nézett ránk az öreg.
 - De azért jó hallgatni, nem? – kérdezte Soma.
 - Kicsit sajnálom is, hogy nem az.
 - Hát, igen! Most már tudja, hogy másképp is alakulhatott volna, mert másképp is alakulhat.
 - Persze nem ilyen pénzből – tette hozzá gyorsan Ildi.
- Azért egy Fagin-féle karaktert a Twist Olivérből még kinéztem belőle, csak néhány zsebes srácot kellene szárnyai alá venni. Az ingyen kaja a nappali melegedőből jó tárgyalási alap lehetne, de más hangnemet kéne megütni.
- És hogy hívták azt az embert? – kérdezte váratlanul Jóska bácsi. Összenéztünk, Soma elmosolyodott.
 - Arra már nem emlékszünk.
- Aztán mi elővettük a papírmunkát, ő meg nézte a linóleumot, bólogatott, a csuklóját dörzsölgette, és az ártéri fákra gondolt a töltésnél, hogy most már más vackolta be magát a helyére, neki meg itt kell maradnia nálunk, ahol nem bújhat el, nem menekülhet, szem előtt van, mindenki látja, és nincs mese, kiállítási tárgy lett.
- Drága, drága, öreg verőlegényem! – fordult végül felé Ildi. – Most menjen át a szobájába, mi meg átnézzük, hogy mit tehetünk még a segélyen kívül magáért.
- És ez lett. Vigyáztunk rá. Beírtuk benmaradósnak. Ildi reggel hozta neki a tejet, hozzá kiflit, vagy zsömlét, délben a nappali melegedőből kértünk ebédet, Soma és én meg elzavartuk délelőttönként Tirekszet és csapatát. És Jóska bácsi élt, így élt, míg meg nem halt.

THE THREE-DAY BLOW

Már három napja esett. Örültünk, hogy azt az átkozott port leverte, de a meleggel nem tudott mit kezdeni. Csak egy-két fokot ment le a hőmérő higanyszála, cserébe iszonyú párás levegőt hozott. A cserepes föld olyan gyorsan szívta magába a vizet, hogy maradt, amilyen volt. Semmi sár, vagy tócsa.

Gubbasztottunk az irodában, és az adminisztrációt néztük át, hátha azzal elüthetjük az időt, de nem találtunk hibát. A központ sem telefonált, és az éjszakai műszakosok is azt mondták, hogy minden rendben ment.

Az árkád alatt csomó ember ácsorgott, várták a buszt, ami valahova Bács-Kiskunba vitte őket egy gyárba, ahol külföldi cuccokat kellett átcímkeznük „magyar termék”-re. Persze ezt nem hittem el, mert ilyen nem is fordulhat elő.

Az éjjel elszállították az egyik öreget. Egy hosszú kezelésen ment át, mert tüdőrákos volt, de valamilyen isteni beavatkozás folytán túlélte. Kilenc hónapra rá kapott kontrollt, de már nem tudtak segíteni rajta, az agydaganat, ami ezalatt nőtt, elvitte. A tüdeje viszont tiszta maradt.

Telefonáltak a pécsiek, hogy az autószerelő srác, aki sokszor balhézott nálunk, meghalt. Nem volt pénze drogra, ezért mindig benzint ivott, és egy feles azonnal kiütötte. Végül elment Dunántúlra, de egy löket után rágyújtott, és azonnal belobbantak a belei. Kár volt érte. Kár volt mindenkiért.

Aztán átmentünk a másik épületbe szobavizitre, de addigra a takarítónők tisztára mostak mindent, a szobák felső sarkaiból is letörölték a pókhálót, amire az igazgató ugrott, mert mikor raportra jött, csak azt nézte. Ha talált olyat, lecseszte a személyzetet, hogy azt a pók nem most szötte oda, és hogy lehet nekifogni újra az egésznek.

Ildi az iroda ablakánál állt, olyan volt, mint egy Alex Russell Flint-kép. Nézte, hogy milyen pocsék munkát művel az időjárás, ez a monszun, mert olyan volt az egész, csak folyók, tengerek és óceán nélkül. A kókadtt, kis virágjait elkezdte kinyírni a zuhé, de nem sikerült, mert mikor szitálásra fogta vissza magát, a növények felemelték a fejüket, és próbáltak feltápáskodni. És ez így ment. Földre verte őket, azok meg utána az ég felé feszültek.

- Mennyit bajlódtunk ezekkel a virágokkal! - mondta Ildi.
- Ja - nézett rá Soma. - Hoztuk az ásókat, meg puhítottuk a talajt.
- Aszály volt - néztem fel az újságból.
- Öntöztem őket, vödörszámra hordtam a vizet. Milyen furcsa! Most meg pont a víz fog végezni velük! - tűnődött Ildi.

Soma elpakolta a hangtálait, én meg elővettem az öngyújtót meg a cigit, hogy elszívok egy szálát az árkádok alatt.

- Fiúk! - fordult felénk. - Most két hétig nem leszek.
- Szabira mész? - kérdezte Soma.
- Csináltattam egy nagylabort, és valami nem stimmel. Hívtak a klinikáról. Az igazgatónő már tud róla. Aztán jövök.

Öltözködni kezdett. Csak egy esődzsekije volt, mert kocsival jött. A táskájából előkotorta a slusszkulcsot, és indult, de az ajtóból még visszaszólt.

- Addig Soma viszi a házat - mondta, mi meg bólintottunk.

Az ablakból néztük, ahogy fut, beszáll az autóba, kikanyarodik és eltűnik. Minden olyan homályos volt az esőtől. Nem is tudom, melyik képre hasonlítottunk. Lehet, hogy nincs is ilyen kép. Lehet, hogy ezt meg se lehet festeni.

SZTORIK

- Meg fogok dögleni ebben az öltönyben - igazgatta a nyakkendőjét Soma a kézmosó tükre előtt. - Sose szerettem ezeket a dolgokat.

- Ez nem szeretet kérdése - válaszoltam, míg a zakómat nézegettem, hogy van-e valami rajta: szösz, korpa, hajszal, vagy ilyesmi.

- A nyakkendőre mondtam.

- Mindjárt segítek.

- Értesz hozzá?

- Aha - bólintottam.

Az öltönyöm patent volt, tiszta. Ötféle lógott otthon a szekrényben. Egysoros volt mindegyik. Sok jött és ment életem során, de arra az ötre vigyáztam.

Volt egy gyönyörű fekete. Még a régi bérházban kaptam. Csikós doktoré volt, aki Amerikából hozatta az anyagot, és az öreg Kobán

szabóval varrattatta meg. Aztán a doki meghalt, az örökösök meg eladták, anyám meg megvette. Mintha rám öntötték volna. Mindig abban jártam, ha valami volt, de kihíztam, és attól kezdve csak a remény maradt meg, hogy egyszer majd lefogyok hozzá.

A másikat nagyapám hagyta rám. Sötét, apró kockás. Azt én vittem el Kobán szabóhoz, hogy igazítsa rám, és nem is csalódtam, de egy idő múlva azt is kihíztam. Mérgemben fogyókúrázni kezdtem, és sikerült is.

Akkor jelent meg az első kötetem, és a honoráriumból megvettem álmaim öltönyét, egy vajszínűt mellénnyel, plasztronnal. Egyszer használtam csak, egy esküvőn. Már nem emlékszem, hogy kién, csak arra, hogy nagyon tetszettem magamnak. Aztán az is úgy járt, mint a többi, és azóta is a szekrényben lóg egy öltönytartóban a legmagasabb szintű biztonsági óvintézkedések mellett.

A negyedik egy kék volt, Kati vette a bálásban. Ez csak egy évezredben egyszer történik meg az emberrel, hogy ilyenre bukkan a turiban. Ezt is a kilók tették parkolópályára.

És van a mostani, amit szeretek, ez a mindenhez felvehető fekete. Nekem öltöny-korszakaim vannak. A fekete-fiatalság, az apró kockás húszas-harmincas évek, vajszín-pillanatok, kék-érdekes, és ez a minde-nes-hálás mai.

- Te mivel mész? - kérdezte Soma.
- Taxival. És te?
- Bicajjal. Azzal jöttem reggel, most már nem hagyom itt.
- Oké - bólintottam.
- Picsába, ezt a szart! - vágta az ágyra a nyakkendőt.
- Megcsinálom - vettem a kezembe. Soma jóval magasabb volt nálam, hozzá kellett mérnem a hosszúságát.
- Hol tanultad?
- Dédanyám temetésén - mondtam, Soma meg beleröhögött a tükörbe.
- De hülye vagy! - fordult felém.
- De, tényleg!
- Jó. Akkor megkötöd?
- Igen - nevettem el magam.
- Szóval a temetésen?

- Ja. Hát, az kész kabaré volt! Nagypám mellett álltam, meleg volt, senkin sem volt kabát, sok szép öltöny verődött össze, én meg a Ravatalozót Falatozónak olvastam.

- Ez volt az első temetésed? - mosolygott.

- Igen.

- Lehet, hogy izgultál.

- Nem. Valami baj volt. Láttam a betűket, de nem bírtam összeolvasni, vagy ha igen, akkor meg nem értettem, hogy miről szól a szöveg. Apám a haját tépte.

- Volt valami a fejeddel? Valamilyen dísz?

- Dehogy, meg ezt meg se mertem mondani.

- Szar ügy - mondta Soma.

- Az.

- Az ilyenek mentek a gyógyóba.

- Ja. Szóval amikor már a koporsót vitték, az öreg mutogatni kezdte a tömegben, hogy melyik a gojzer varrott cipő, hogy ott minden varrva van, és szinte örök életű, meg hogy milyen az apró kockás öltöny, és még ha sötét is, nem igazán temetésre való, meg ilyesmiket. A kötést meg a tor alatt tanította meg.

- És azóta te is ilyen lettél, ha már profi nyakkendőös vagy - mosolygott rám.

- Nem, én nem. Van ez az öltönyöm, és ennyi - hazudtam egy kicsit, mert nem akartam kilógni a csapatból. Mármint kettőnk közül nem akartam, vagy inkább nem akartam, hogy ő kilógjon, vagy már a franc se tudja, hogy mit akartam, ez inkább csak egy olyan érzés volt, hogy most együtt kell hogy legyünk, kicsit olyan egyformák.

Aztán kopogott a takarító néni, hogy mikor indulunk, mondtuk, hogy nemsokára, Soma előbb, mert biciklivel van, én meg majd taxival megyek. Mondta, hogy szépen felöltöztünk, és adott egy csokor virágot, hogy azt is vigyük a nevükben. Mondtuk, hogy jó. Azzal a néni elment, Soma pakolászni kezdett, én meg közben megkötöttem a nyakkendőjét, ő nyakába vette, és megigazította.

- Na, milyen? - kérdeztem.

- Szuper!

Nekem szebb öltönyöm volt. Kicsi vagyok és kövér, de ez nem látszódik, ha ezt veszem fel, ezért is érzem jól magam benne. Ez a ruházat eltakarja, amit nem akarsz megmutatni. A testi hibáid, a

sebezhetőséged. Komolynak mutat, erősnek és határozottnak. Temetésekben és esküvőkön, keresztelőkör és munkahelyi ünnepeken válsz benne ilyenné. Az olyan jellegtelen alaknak, mint én vagyok, kell a páncél, hogy ne tudják, amit én tudok, és ne lássák, amit én látok.

Nagyapám magas volt és szép, mégis öltönyt hordott. Így volt ő egész. Mi lehetett a szövet mögött? A piperkőcség a roncsolt lélek egyik jele.

- Apámat egy november végi pénteken temettük. Iszonyú hideg volt - néztem az ablakra, ahol utoljára mi ketten álltunk, és nem láttunk semmit az esőtől. - Belenéztem az urnába - tártam szét a karom -, és csak egy gyufás skatulyaszerű dobozka volt benne szalaggal átkötve.

- Tényleg? Máshol az egész tele van hamuval.

- Én is azt hittem, hogy olyan lesz, de nem.

- Milyen temetés volt? - kérdezte Soma, és leült az ágy egyik végébe.

- Katolikus. Nem tudom, hogy hívő volt-e, mert soha nem beszélt róla, meg nem is járt templomba. Gondoltuk is, hogy majd sokat kell perkálni, de annyit mégsem kellett, mert kiderült, hogy élete vége felé minden évben elment a plébániára, és befizette az egyházi adót.

- Akkor az jól jött.

- Jól. A pap kért egy életrajzot. Kicsit hosszúra sikerült, de azt mondta, majd kiveszi a lényegét. De megint gubanc volt.

- A Becsy-dolog?

- Az. Minden Becsei volt. Becseiről szólt a gyászbeszéd, Becseinek búcsúztatta és Becseiként temette el.

- Ennyit az önéletrajzról!

- Ja - vontam meg a vállam.

Az asztali naptár tele volt firkálva, csak az aznapi sáv volt üres. Csomó cím, telefonszám és határidők között egy vastag, fehér senkiföldje.

- És a gyázmise, szombaton?

- Na, az egy nagy mutatóvagy volt! - mosolyodtam el. - Már negyedórával a kezdés előtt bent voltunk. Anyám az első sorban ült, mi meg a harmadikban. Öcsém már leült, én meg indultam utána, de elfelejtettem, hogy ehhez át kell lépni egy deszkán, vagy min.

- Beestél a padba, mi?

- Be - mondtam -, egy „Kurva életbe!” kíséretében.

- Klassz volt az akusztika?

- Enyhén - bólintottam. - Öcsém meg a kezébe temetkezett.

- Küzdött a röhögéssel?

- Nagy harcban volt vele.
- Ilyenek mindig vannak – legyintett Soma. – Egész héten futkározol, gyászjelentéseket nyomtatsz, postaládákba dobod, a temetkezési szolgáltatónál fizeted, amit kell. Észre sem veszi azt az első hetet az ember. Fel sem fogja. Az igazi gyász csak utána jön – mondta Soma, én meg levettem a zakóm, és leültem az ágy másik végébe.

- Aztán rájöttem a mise közben – folytattam –, hogy majd állni is kell, és térdelni is, de már elfelejtettem a koreográfiát, úgyhogy az egészet hátrafordított fejjel, a gyakorlottabbakat lesve hallgattam végig.

- És milyen volt a mise?

- Nem tudom. Csak anyámra emlékszem. Elöl ült. Odament hozzá a plébános, és elnézést kért a Becsei miatt, gondolom, várta, hogy a válasz megfelelő lesz, és majd csak annyit hall, hogy „ó, nem történt semmi”, de anyám csak biccentett. Ott ült, és nem érdekelt a pap se, és a gimnasztika se.

- Nem volt megbocsátó kedvében – nézett rám Soma, majd ő is az asztali naptárra nézett.

- Nem.

Ültünk az ágyon, és bámultuk a csokrot meg a koszorút. Nem akartunk egymáshoz szólni, de a szoba benn tartott, nem engedett el. Már nyolc éve, hogy magába láncolt bennünket. Iktatószámok, dossziék és kitöltetlen űrlapok ragadtak ránk, a két asztal és a kliensszék alá kerültünk, a linóleum pora fojtogatott. A megrepedt kagyló a fali csempére verte a vizet.

- Hát, ez gyors volt – mondtam magam elé nézve.

- Az. Gyors – bólintott Soma.

Lassan készülődtünk. Én hívtam a taxit, Soma meg vette a kabátját, és indult.

- Viszed a virágokat?

- Viszem – mondtam.

- Akkor ott találkozunk.

- Mi lesz a cuccaival? – kérdeztem.

- A héten kijön érte az anyukája. Én már összeszedtem néhány dolgot.

- Mit íráttál a szalagra? Emléked őrizzük, vagy Fájó szívvel?

- Nem. Csak annyit, hogy „Ildinek – András és Soma”.

Lokodi Imre
A KOMJÁTH-PATAK
FARKASAI

...hoznak magukkal jégesőt, hózáport, leginkább szelet, de ha csak ennyivel beérnék Viharlány ridegtartású lovai, de nem, hoznak a fennsíkra, a völgybe szerencsétlenséget, döghalált, miután a patak sűrűjében megússzák a frontátvonulást, mindössze egyszer sűrűsödik félelemtől a levegő, két Stuka alacsonyan száll, látszik a pilóta fogsora, mindösszesen három kanca, de felérnek egy ménessel, amikor Szépkökényért trappolnak a házikó és a nyári fődés körül, kutyák a csontotokat, szól ki a kunyhó lakója mindegyre, s felmutatja nekik a törött lapátnyelet, a kancák röhögnek, mert a ló adott helyzetekben röhögni szokott, méghozzá úgy, hogy félrecsavarja a száját, dehogysis gutától ütött ló az ilyen,

Androska bácsi a felszámolt Királyi Sportegylet terepznájának óre, baktere, vagy hogy kell ezt mondani, a tegnap naplemente táján még Szépkökényt kokozamártásba áztatott máléval csalogatja magához a kunyhó előtt, holdfelkelte után alig valamivel a ló szájalmas kínját nézi, ma már a tetemét, a közönséges dögöt, mit lehetne mást mondani, Szépkökény homlokán halálpontosan lőtt sebből fekete vér szivárog, hol vagy, te ég, te szomorú, felhős, netalán te, villámsújtás, ha te lennél a bűnös, próbálja valamiképpen reálissá írni a lehetetlen történetet, de feltételezése lombhullás idején teljesen elképzelhetetlen, ilyen tájt égi leg holt idő, de a zavarodottságból, asztmás nyomáshoz hasonló fojtottságból valamelyest belátható és levegősebb tisztásra kell jutni, arra gondol, korábban sűrűn látja Viharlányt könnyedén elkapni Szépkökény kantárszárát, hé, mondja az istennő, mintha márványbánya hűvösen szólna, ilyenkor a ló felkapja a fejét, vágtyól bolondul megvesző tűzparázs szemeivel, horkant, megérzi mindjárt a nőstényt, eszeveszetten veszik egyenesbe, át a nyeséseken, ilyenkor Androska bácsi igyekszik még időben elérkezni a nyári fődés alá, ha pedig Viharlány nagy lármával, villámokkal érkezik meg a hegyhát mögé, és az alsóbb dűlőket

már megöntözi áthatóan hűvös és csapós záporokkal, elmegy a kunyhóig, mellette kullog Rogya, a csontsovány és tetves kutya, megvárják, amíg alábbhagy a zivatar, sokszor napokig fekszenek egymás mellett, hol háton, hol hason, hol oldalt, szívják aurgyé bükklevéllel tömött illatát, mélyreható tapasztalatokat szereznek a legelő, az erdő színeváltozásairól, a hallgatag, szomorú viselkedésükről, de erről nincs akinek bölcsességeket szólni,

Szépkökény jóval vihar után, ázottan, csatakosan vánszorog fel a csapáson, ha nincs bekötte fődés alá, így megy ez, Rogya jelzi a tekergetőt, a ló lehajtja a fejét, fúj, várja, hogy Androska bácsi jöjjön a husánggal, csak néha rúg fel, hogy essen beléd, kiélted magad, rohadtja, mondja a gazda, rásóz, mit esznek rajtad a kancák, te rühes, tűnődik az ember, hiszen Szépkökénynek aránytalanul nagy feje van, az ilyenről mondják a kupecsek, furfangos, kutyás, egyáltalán nem megbízható, s ha túlfeszítik nála a húrt, lehet, rúg, harap, ez így elég is egyben, nem vitás, a ló tulajdonságai erősen bántják Androska bácsit, de inkább hallgat róla, értelmetlen erőfeszítésnek tűnik a kupecsek részéről érdeklődni a ló nyilvánvaló tulajdonságairól, mert Szépkökény egyetlen szép mozdulatát kell meglátniuk, mindjárt nyereséggel számolnának, ennyi és ennyi tiszta lé távolian idegen vásárokon, csakhogy a magányos emberből nem tudnak kiszedni semmit, nem baj, mennek tovább, a nagyfejű ló nem ér meg annyit, hogy tovább forszírozzák, Androska bácsi nem tartozik senkihez, semmi köze a hajdani Bánffy-erdőhöz, ma állami erdővállalathoz, fent él, egyedül, azt mondja, véletlenül ott felejtí az isten,

ha a legelőn a nap valamelyest kisüt, akkor félig nyár van, mintha legalábbis május, mert mindig újrasarjad, százszor elnézi a Komjáth legelőjén közeledő kancákat, válogat közöttük, de jó volna befogva, rúd mellett egy is, azt is tudja, a sárló kancák Szépkökényért nyeritene kétségbeesítően szerelmesen, semmit nektek, mondja a magányos ember száraz rosszféleségével, kiköp, elmegy, beköti Szépkökényt a nyári fődés alá, ágasfákra emeli az elrekesztő szálakat, a kancák topognak, dobognak, megremegnek az ablakráma tört szilánkjai, szabálytalan csillaglék, arra jó, hogy megfékezze baglyok éjféli betolakodását, a

kancák mindegyre felrúgnak, egymás sörényeibe harapnak vadul, ellepik a lejtő északosabb oldalát, ferdén nézik a havas zsiráfnyakú szellemét, ott áll a Királyné-csorgója fölött, felér a fák fölé, meghaladja a felvonuló Kismacskás gerinceit, átlát az ormokon, aki pedig hasal a forrás kavicsán és iszik, arra riad, szó sincs legendáról, mert akinek szeme van, látja, hogy a szellem az árok fölött hatalmas istenként terpeszkedik, szélben szárítkozik, napsütésben barnul, ha alázni akar, kevélyen, szürke márványszemeivel megsokszorozódó magasságból tekint le a pitiánerekre, rettenetes árnyéka késő délutánra kiterjed a gyepeken, rendkívüli módon a hegy túlsó oldalán lecsúszik a völgybe, nagy, pléhszerűen kopogó, néhol csattogó lepedőt terít, leginkább a vadkonda örül neki, a csapatvezető koca mindjárt arra veszi az irányt, amerre hallja a hulló makkok élénk kopogását, de jó,

sértő, amit a bajok környékén erősen hallgatag, beesett arcú férfiak a völgyben híresztelnek, hogy Szépkökény semmiházi kutyás ló, addig viszi vad vágya valahová, amíg végül is ráfizet, nem mellékesen a kutyák sem nyalják fel a vérét, eközben Androska bácsi látja, Szépkökénynek galagonyaszínű vére van, édeskés, ragacsos, úgyhogy azt gondolja, gyenge ítélőképességre, ostobaságra, rosszakaratra vallana Szépkökényt mindössze közönséges lónak tekinteni, merthogy a fák, füvek, csúszómászók, farkasok, medvék, vadmacskák, vadkanok, szarvasok és suták történeteinek részese, és Viharlány szeretője, s most a viharban mindig vele tartó flörtös halálát látva nem kétséges, hogy hamarosan elhossa az irtózatot, lesz itt pokoli széldöntés,

nem mindig a Viharlány éli le csontig Szépkökényt, hanem a legyek, azok közül is a bögölyök szívják ki a vérét, ha száz ló van a közelben, akkor is a nagyfejűt szívják, mert talán édesebb a vére, feltételezi Androska bácsi, aztán vele nyűgösen fásasztóbb az élet, a fatolvajok vájt útján mindegyre lemennek Libia nénihez, visznek hullt csapat téli tüzelőnek, néhány vékonybarozdájú ágyásnak szántnak, ha a cigányok téglavető gödreiben még húsvét előtt elhallgatnak a zöld békák,

Androska bácsi valahányszor zsirért, hagymáért kunyerál, vagy éppen bográcsot cserél, mert az edény alja mindegyre kiég a tűzön, úgy

felejtve túl sokat nyalják a lángok zsírtól kenetlenül, szárazon, ahogyan Androska bácsi él tengerszint felett úgy ezeröttszáz méteren, ám hirtelen támadó mohósága teljesen meglepi az asszonyt, ha éppen lent van nála, mert a férfi nem állja meg, hogy ne fogja meg az asszony előkészítetten dudorodó melleit, általában a bal oldalival kezdi, mintha az degeszebb lenne, mint a jobbik, ha pedig az asszony nem bánja, hát megpördíti, forog, mint a guzsaly, villanás, kifordítja Libia nénit egy szál ruhájából, igyekezz, mondja Libia néni, odasül a szappanlé, kavarok, szól a lovas ember, kis híján hangosan kiszólja a száján, bűzös vagy, lelke, aztán Androska bácsi elnézi, ahogy Libia néni a combjai közé szorítja a kezeit, mégiscsak fájn asszony, feléje nyújt jó darab szappant, mosakodj meg, mert hallik, csorog az eresz, jövök máskor is, ígéri Androska bácsi, az asszony mindig külön csomagot tesz az asztalra, Androska, add át a havas szellemének, ott lesz Kakukkos sziklánál, átadom, mondja az ember közönnnyel, ahogy a falusiak viszik a üdvözlötet haza városról, ha a Törvényszék utcában éppen összeszaladnak valakivel, átadom, átadom, mondják,

alig később valamivel Libia néni a kamasz Dimitriával megüzeni Androska bácsinak, azonnal szóljon a havas szellemének, ott rejtőzik a Ránki-tó üresbelű tölgyének odvasában, mihamarabb keressen magának rafináltabb búvóhelyet, mert a kártya most is és ismételten kiveti, hogy a havas szellemére komoly veszély leselkedik, útban volt a különítmény, a katonák fától fáig nyomulnak az erdő mélye felé, gyanútlanul megkerülik a Ránki-tó titkaival magányosan pusztuló matuzsálemet, az újvárhelyi UM 0146-os hegyivadász laktanya élesre töltött gépkarabélyosai már elhagyják a Királyné forrását, két Bucegi és egy Molotov teherautó platóin aknavető, a Komjáth-patakban az ősellenségek összebújnak, farkas az őzzel, nyúlfiú a rókával,

megterve a misszióból Rass kapitány írott jelentéssel lépik be az alezredes kancelláriájára, nyújtja feléje az írott jelentést, semmiféle rendkívüli helyzetről nem tudok beszámolni, mondja, a dokumentum aláírva nyálazott tintaceruzával, dühöng a parancsnok, nem lesz előléptetés, Cezar Chereces alezredes a zubbonyára mutat, a sarokban álló őrmester tudja a dolgát, leforgatja a szék támlájáról, lágyan a karjára

fekteti, viszi, hogy fogpasztával fényesítsen a vállpánton egyre sápadtabb, összesen négy darab rézcsillagon, mert így megy egy valamirevaló laktanyában, a kisvárosi kaszárnyát hamarosan felszámolják, a szökött frontkatonákkal, osztályellenséggel, ellenállókkal leszámolunk, áll egy hivatalos jelentésben, erre való tekintettel és államtanácsi rendelettel a laktanya udvarát gázfűró vállalat rakja tele traverzekkel, a kisváros kölykei először látnak darut, tátják a szájukat, elmennek a katonák, mondják a városiak közömbösen, van, aki úgy tudja, a traverzek a havas szelleménél is magasabbak, mi van, néznek össze a tájékozatlanok, ők még nem hallottak a havasok szelleméről,

az Androska bácsival jövő, viharlámpák fényében sötét foghíjakat mutogató férfiak szerre abbahagyják a mindig későn érkező, semmit sem érő tanácsokat, hallgatagon néznek maguk elé, percnyit sem a lóra, mert szót fogadnak Jozsé bácsinak, Jehova tanúi prédikátorának, úgyhogy szektásan kerülnek, nem akarnak látni lélekrontó fekete vért, viszont a történetnek hátat fordítva egyetértenek abban, hogy baj, amit látnak, nagy baj, de ezen túl egyikük se merészkedik, fújják szájukon a bűzös füstöket, Nationalé, Plugar tabac, de messzebről akár savas lehetnek nézni, attól azonnal megbarnul a bőrök és a vadkőmény, és megbarnultak az arcok, ha sokat nézik egymást, hervadnak a tekintetek, ha a másik lovát látják, igyekeznek azonnal meglátni benne a kutyást, a pókost, a kólikást, a fingost, a nyavalyást, de ha nem, a kehest legalább, eközben az erdő lassan elfelejti, hogy a tegnap még ős volt, ma már nedves, rothadásos bűzt csorgat kőről kőre a Komjáth-patak, félig meredt, vagy az is lehet, félig hibernáló tarajosgőte menekül a frissen hulló lomb alá, sárga foltjai akár a ló foga, ami a talajba kapaszkodik, úgy marad az életből: harapja a gyepet, amikor Androska bácsi még egyszer próbálkozik, rúddal alányúl, mármint a ló hasa alá, emel kétségbeesetten, szakad meg, lilák az erei, hátha lábra segítené a száján habot turo szerencsétlent,

tudja, képtelenséget művel, a ló hátsó lábai mindinkább befúródnak a patak medrébe süllyedő rönkök szorító réseibe, ki tudja, mióta rakják, rakják, rakják az erdőt gépekkel dézsmáló erdészeti hivatalok, hogy a csatak, mint a degenyeg, vagy annál is ragacosabb legyen,

Komjáth-patakának különleges, pokolian veszejtő tulajdonsága van, régebben sok tragédiáról mesélnek szenet, fenyőt, orvul elejtett vadat fuvarozók, ha nem a fuvarosok, akkor a szagot fogó rókáktól kiásott gödrök köpik ki a mélységben nyugvó lócsontokat, de az sem kizárt, hogy emberi maradványokat hordanak szét a tetves, sunyi állatok, annak nyomán, hogy telitalálat ér egy előőrsöt, mielőtt apró hucul lovaikkal kikaptatnának az átkelőnél vastagon lerakodó hordalékon, az ellenség ló át a völgy felett végzetesen precízen, elképzelhetően aknavető végez velük, szédülnek a katonák, mint a fikák a barátok kertjében már elhasalni vágyó kuglipályán, mert a lábfaakat szétverik a kiszálasodott fagolyók, a bábok nagy részét pedig elhordják rendre báli verekedők, a huculok megint csak hordalékba harapnak döglődésük közben, a lovakat később kegyelemlövésrel küldik túlvilágra, a gazdáik után, akik arccal az iszapban, temetetlenül, a háború, az iszonyat gyászolatlanul maradó névtelenjei lesznek,

valaki mindig jár, valaki fegyveres, akinek más feladata sincs, mint befejezni, amit a végzet hanyagul, felületesen elkezd, majd abbahagy, pedig nem kellene,

a közhelyek és az azoktól élesen elhatárolódó helyes és választékos ténymegállapítások furcsa találkozása nyomán az élet bonyolult fordulatokra képes, ennek alapján a havas szelleme, Erich Seethaler néven születik Bajorországban 1911-ben, Münchentől harminc kilométerre fekvő Negenlund nevű faluban, a bajor főváros legjobb gimnáziumába jár, később sikeres vizsgát tesz a berlini műegyetem civilépítkezési karán, fiatal mérnökként megtervezi a birodalom fővárosának egyik látványosabb testedzési komplexumát, az ünnepélyes átadáson Olga Friedrich szorosan belékarol, nincsenek különösen aggasztó hírek még, az értesülések akkor kezdenek aggasztóak lenni, amikor a fiatal mérnök hibridmunkát, katonai célokat kielégítő, föld alatti épületszerkezeteket tervez, bunkereket, védfalakat, aztán fantáziátlanul közönséges óvóhelyeket, folyamatosan munkájának szürkeségéről, egyhangúságáról, sőt örületeiről beszél, elmosódó, abbamaradó álom ködös és ideges hajnalokon, mérnökünk szürke lesz, azonosul a berlini tömeggel, korán kezd

kopaszodni, az öltönyöket egyenruhák kezdik felváltani, sok-sok karlendítésre sem bomlanak meg vállban, hónaljban,

akkor már a zubbonya is bomlik, szakad hónaljban és mindenhol, amikor lát egy asszonyt kosárral a legelőn, parasztasszonyt, lóganéjt gyűjt, viszi egészségesen sárga agyagba keverve padlót tapasztani, közelebb megy hozzá, az asszony nem szalad el, *Erich*, mondja és a maga mellkasára bök, az asszony azonnal megérti, hogy Erichkel áll szembe, *Libia*, mondja válaszul, és háta mögé tolja az enyhén büzlő kosarat, *Krieg*, magyarázkodik a rongyos, borostás férfi, *Ich bin Soldat, Ich habe dir nicht wehgetan*, jó, mondja *Libia* néni, anélkül, hogy értene egy szót is, az azonban világos, hogy frontról lemaradt katona áll mellette, arcán egyáltalán nincs gonosz szándék, némi bizonytalanság csak, emberem elesett a harcban, mondja az asszony, a katona nem érti, csak később lesz világos, mit mond a asszony, amikor feléje nyújtja elesett embere csizmáját, parasztingjét, bekecsét és kucsmáját, *ja, ja*, mondja a katona, *viel an der Front*, *Ágoston*, mondja az asszony, *Ágoston*, próbálja kiejteni a katona, nevetnek, holott ezen egyáltalán nem illene nevetni, gondolja az asszony, elkomorodik, hosszasan néz ki az ablakon, talán megjöhet az embere valahonnan, van úgy, hogy váratlanul megjönnek az asszonyok emberei, miután magukban örökre eltemetik, nagy titokban és szégyenkezve rángatják ki az eszkábált keresztfákat a temető sarkából, ahová nem temetnek senkit, legfeljebb akasztott embert, vagy Jehova tanúit, *Libia* később a katonába markol, gyűrve szorítja *Ágoston* parasztingjét, álmában hazajön embere, ahogy kell, előbb beles a kisablakon, nincs lámpafény, a katonának nincs oka megriadni, tollupárna alatt *Walther P38* tiszti revolver, *Olga Fridrich* Berlinben van és egyáltalán nem parasztasszony, parasztasszony szaga sincs, és nem alsónemű nélkül hál-kei, elmegy mélyíteni az üreget, füstelvezető rendszert építeni, kibélelni az rejtek palás oldalait nyers fenyőággal,

senki nincs, aki tudna segíteni, néz széjjel *Androska* bácsi az ijesztő magány legkézenfekvőbb tulajdonságaival, messzehalló, jegesedő hahotával, ha a fülben csattogni kezd az erdő, hullnak bükkfákról száraz csapok, éppenséggel finom, alig keletkező jégcsapok, ettől hallani

zeneiségbe átmenő finom, fülcsiklandozó csörömpöket, talán vágnak, de nem, nincs egy szál fejszés sehol, az olvadás neszez, a csöpögés, ilyenkor fojtó sejtelem, a jéghideg izzadtságtól áztatott rettegés megsokszorozódik, síkosan hideg a bocskor, Androska bácsi kapcától fedetlen sarkát villanyozza, kirázza a hideg, kiáltani kellene, de mi értelme lenne, gondolja, maga sem tudja, mi van, fogytán az ereje, vagy csak a lábai süppednek a hordalékba, ki tudná megmondani, nincs érzés, látja kifordulni a ló szemeit,

dögölj meg, Szépkökény, sziszeget ki száján a lovas, aztán könyökig végigtöröl homlokán, majd a száján, mint aki megbánja, amit szól, és gondolja, érdes törléssel talán semmissé lehet tenni a bántást, ilyenek az emberpróbáló pillanatok, ilyen egy átkelő, feltéve, ha van benne áteresztő szándék, ha pedig nincs, akkor megeszi a fene, ember ellen szegődik minden, a legelemibb szerves anyagtól az utolsó halott sziklatömbig, ez egy ilyen törvény, mondja a nagyerdő szelleme, amikor átveszi a szerencsétlen kezéből a gyeplőszárat, és azt mondja, Androska bácsi, elmehetsz, annyit megteszek, mondja a ló gazdája, hogy veszem a kacoromat, húzok néhányat kövel az élén, levágom a kantár díszes bojtját, megmondom, mire lesz jó az, ha egyszer befognék egy kancát, mondja Androska bácsi, mondja és mondja, hogy azért a bojt, hogy a lovat nehogy megigézzék, mert tudod, szellem, híre van, hogy a Kelemenből lejáró lovasok gyakran ígéznek szép lovakat, de leginkább a Mocsár-erdő rejtekeiben telelő nomád cigányok tesznek kárt jószágban, ha kéri és te nem adod, mert tudod, szellem, Görgény felől jövet egyszer a hátamon szárad meg az ing, innentől kezdve a kapcaszagnak más, a halálnak megint más bűze van, ha felrázza a ráfos szekér, s ha köpni kell, akkor köpni kell, hé, a szentségit, ilyesmiket mond a havas szellemének, bár nincs egészen tisztában, hogy kerül ide ez a rongyos, őszes szakállú, földszagú ember,

elhintenek, Szépkökény, szertartásosan elhintenek, mondja Androska bácsi, és a ló bosszantóan nem hallja, mit mond, nem is néz rá, a két fehér szeme ferdén, mint az égbolton ma született ikerhold, élettelenül, szürkés és határtalan foltokkal, nem is fehér, hanem aludtje-szemekkel, hamarosan kiisszák a csigák, a patkóidat viszem,

már mint a két elsőt, tarisznyából elé a fogót, szálanként szájba veszi a szögeket fejükkel befelé, nyelvén érzi a hideg sorsot, a vásottat, amit szálanként és drágán vesz, és szorítja romlott fogaival,

hiába, keresve sem találnék jó fogsorú embert, mert egyszerűen nincs, akinek ép lenne, és pedig azért, mert ideje előtt jóval korábban megtanulják, hogy a fogukat erősen össze kell szorítani, reped, a repedés pedig odvasodik, mondja Erich Seethaler nyugalmazott építész-mérnök egy bajor fürdőváros nyugágyában,

és a hallgatag férfiak törülnek szemükön, a huzat, mondja egyik, a huzat, mondja a másik, ilyen ez a Komjáth-pataka, cúgos, maguk is érzik, tudják a szemükben kibugyanó gyöngyszemről, hogy hamis, mert csak úgy, nagyvonalúan kitörlik a szemüket kifordított kézfejjel, ne látszódjon a szemük hidegnek, fagyosnak, csára tolják a kalapjukat, indulnak egy soron, aztán pokolian, imbolgó fényekkel haladnak át Izsmi Mihály sikátorán, ahol szánnal, szekér szárazcsappal, lopott szarufával, vajúdo asszonnyal szokás, és még széna alá rejtett, demizsonokban kotyogó pálinkákkal, Kibéden szótt zöld-piros kockás pokróccal letakart, tátott szájú emberrel, kézről levert vérző, levező bütökkel, amit beszopnak a fuvarosok, majd lehúgyoznak, mert öregedő, már az erekttől kevésbé duzzadó vesszőkből kitörő húgy eleje gyógyító hatású, reggel érted jövünk, Szépkökény, lábaidat átlósan megcsaptatjuk láncsal, suvadsz szépen az avaron, nem baj, ha nyomodban a rókák kárörömmel vért nyalnak, rögösre alvadó vért, a varjakra pedig ügyelni kell, mert könnyen az ember lágyékába karmolnak, ahogy a dögre szállnának kifent csőrökkel és karmokkal, olyanok a villanások, mint a fohíjas férfiak szeme, ott kell lenni, ha kár van, és a szemükben hamis könny,

Erich, a havas szelleme áll a forrástól alig két-három lépésre, néha előjön rejtékéből, hogy a fenyők, a bükkök, a tölgyek, apró- és nagyvadak ne feledkezzenek meg róla, nézi távcsövével a csorba vagy laza fogú férfiakat, láncot nyújtóztatnak, egyikük feltekeri Szépkökény első két lábára, átlósan csaptat, jól csinálod, mondja másikkal, Kokor Mihály, teljesen orrtalan férfi, korábban szétcsapják arca elejét kuglifával,

szépen faroltat, a deres szófogadóan, tőle telhetően teszi a dolgát, úgy, úgy, pofozgatja kedvesen az orrtalan ember és vakar a sörénye alatt, rohadtul makacs ez a Szépkökény, mondja a félvak Holik bácsi, a dög lábai nehezen engedelmeskednek, Holik bácsi szeme rámegegy a foszforral tömött lukaskulcsra, szétlövi magát feltámadás éjjelén, amikor falhoz kell verni, jelezve, feltámad Messiás a sírból, Nyuhaj, a jó kötésű harmincas vénlegény vasvillával áll a ló háta mögé, mit akarsz, kérdezi az orrtalan férfi, hogy biztassam a derest, mondja, a villát beléd ütöm, nyavalyás, vág vissza az orrtalan, mindjárt megbiztatja a derest, kapd ki onnan azt a dögöt, mintha Androskó bácsinak megrepedne a szíve, a dögöt, röhögi vissza az erdő, szétreped a szívem, stimolja magát, holott nem kellene stimolnia, jöhet egy agyvérzés, elmegy szépen Szépkökény után, annyi különbséggel, hogy halottnak nem kötözik meg a lábát, nem csaptatnak átlósan, kapjad, deres, hallja a biztatást, első nekifutásra nem megy, nyekken a ló, pattan a lánc, hogy a kutyák nem falják fel a csontját, szól egy nevesincs, erősen sovány férfi, ritkán szólal meg amúgy, máskülönben Halál a csúfneve, a beesett szemei és oltott méz arca miatt, még egy nekifutás, mondja az orrtalan ember, jól van, ügyes ló, kint van Szépkökény, indulhatunk a tavak felé, mondja a köpcös harmincas,

Androskó bácsi látja, hogy megjönnek a varjak, a dögkút varjai, talán holló is van közöttük, fekete madár az oltottmész-arcú férfi vállára száll, várj, mondja a madárnak, enned adok, a zsebében kapar, murva, heremag és lucernatőrek, másik zsebében szárított tésztából morzsalék, ha jönnének a kancák, szétrúgnák az arcotokat, nézi Androskó bácsi a gyűlölt férfiakat, ha van csoda, útközben villámot vetsz beléjük, Viharlány, de égborulásnak nyoma sincs, szelíd bárányfelhő mindössze, kopog Szépkökény nagy feje a göröngyön, szeme romlott tej, már bűzös ez a dög, mondja Nyuhaj, és kiköp a ló felé, mindig nyálazó, fingos, mert folyton puffadt rúgósan és harapósan, mondom én, hogy nyüvesedik, folytatja Nyuhaj, piszkafával a ló horpaszánál matat,

Androska bácsi a korbáccsal előbb a csizmája szárát csapdossa idegesen, a szentségit, suttogja befelészlőán, holott ilyesmit furcsa befelészlőán mondani, aztán Kokornak esik, végigszab Nyuhajon,

Halál a varjújával van elfoglalva, azt mondja, bénult szárnya van, a köpcös megiramodik, megőrültél, Androska, nyögi ki Kokor, leoldja a dögöt és a deres hátára pattan, ott marad Androskó szál egyedül a réten, az oltottmész-arcú ember madara káromva hívja a csapatot, ott repdesnek egészen közel, ő meg a korbácsával szerteszét csattogat, mire azt hiszi, hogy megdörren az ég,

látom, hogy a dög madarak szétszedik a szerencsétlent, közelebb lépek, szorítom a Walthert, szépen leszedem a madarakat, csak az oltottmész-arcú ember madara menekül el, féloldalasan repül, célzok, de nem hull alá, meséli Erich Seethaler nyugalmazott építészmérnök, látom, hogy a nagyfejű ló a szenvedése közben hosszú, elképesztően hosszú és rózsaszínű nyelvet ölt, nincs tovább, lövök, szétspriccel a ló feje, vér ömlik a libból, mert nem bírom nézni a ló sárga fogait, folytatja a történetét Seethaler,

a szellem sok ideig elkerüli Libia nénit, egyszer mégis elköszön, az égen fáradt repülők légcsavarjai nyikorognak,

másnap eljönnek a tavak munkásai, mogorván, egykedvűen kerülgetik Szépkökényt, kimászik a legelőre egy kurbli Hoffer feltekert sodronnyal, a tavak erőgépe, ha nem látja senki, a havas szelleme javíthatja, olajozza, Androska bácsi elkíséri lovát a tó munkások tanyájára, alig valamivel később egy barakkban hall sok-sok bárdcsapást, maga sem tudja, mire vár, nézi a tó munkásokat, szárítva örölt lóhúst szórnak a víz színére, egyikük azt mondja Androska bácsinak, a maga lováért fizetni semmit nem érdemes,

a tavakat felhagyják, a vizeket teljesen és vastagon belepi a zöld békanyál, Androska bácsiról már senki nem tud semmit mondani, a völgyben azt sem tartják valószínűnek, hogy ilyen nevű ember egyáltalán élt valaha, az orrtalan emberről mintha valami rémlene, viszont a beesett szemű, oltottmész-arcú ember él, elvan a vállán most is a szárnyát mindegyre elejtő, béna madarával,

és azok a tó munkások, a karjaik sarlógörbére nyomorodnak az örölt lóhúsok szórásától, úgy tartják a tagjaikat, mint akik folyton csak maguknak kaparnak, mondja Erich Seethaler nyugalmazott építészmérnök, egy bajor üdülőtelep nyugágján...

mesél a családnak

*Hannibal ébredése, 2017
(160 x 200 cm, olaj, vászon)*

Bodonczai Emese

BOROSTYÁN

A sárga szemű fiú arccal felfelé, mozdulatlanul hevert a priccsemen, amire előzőleg ráfektettem anyám szalmazsákját, hogy ha csak egy kicsivel is, de kényelmesebb legyen. Első ránézésre teljesen egészségesnek tűnt, nem volt rajta egy karcolás sem, mégis olyan gyöngye volt, mint aki súlyosan megsebesült, és a fájdalomtól szólni sem tud. A teste ernyedten terpeszkedett a zsákon, és tudtam, hogy hiába kérném, nem mozdulna, ezért a feje alá csúsztottam egy párnát, és felhúztam a térdeit. Pontosan tudtam, mi a baja, de úgy döntöttem, megvárom, míg maga képes elmondani, így aztán hátat fordítottam neki, és kinyitottam az ablakot. A kötényem zsebéből fenyőmagot szórtam a párkányra, és vártam, hogy a keresztcsőrűek érte jöjjenek. Nem telt el egy perc sem, máris ott tébláboltak az ablakban, és buzgón csipegették a fenyőmagokat. Valójában semmi szükség nem lett volna rá, hogy megetessem őket, elvégre nyár dereka volt, de túlságosan szerettem, mikor körém gyűltek, nem akartam rá télig várni. Tekintetem elidőzött szépséges sárgászöld és rozsdavörös tollruhájukon, fényes, erős csőrükön. Virgonc csiripelésük talán némi lelket öntött a fiúba, mert hirtelen erőtlenséget hallatszott a hátam mögül.

- Tudsz segíteni rajtam?

- Az attól függ - feleltem neki csendesesen. A fiú kétségbeesetten felnyögött.

- Nekem azt mondták, hogy a lápzug-béli boszorkány tud segíteni, mert ő mindenkinek tud.

- Talán. De a lápzug-béli boszorkány nem én vagyok, hanem az anyám.

- És ő hol van? - kérdezte a fiú még kétségbeesettebben. Fehér arca tovább sápadt, szeme alatt elmélyültek a sötét árnyékok.

- Nem tudom - rántottam meg a vállam. Halványan emlékeztem ugyan, hogy valami vasúti munkás hívta a terhes feleségéhez, de nem voltam benne teljesen biztos. - Szerintem jobban jártál, hogy nem érted itt. Nem igazán szívleli a vámpírokat.

A fiú ajka kissé elnyílt, és így megláttam a tűszúrást az ínyén, pont a szemfoga mellett.

- Honnan tudod? - hebegte. Mosolyogva megcsóváltam a fejem, és felhúztam a karomon anyám román blúzának ujját, amit azért vettem fel, mert félttem, hogy ellopják, míg távol van. A bal csuklómon hosszú heg futott végig, olyan volt, mint egy karperec.

- Innen tudom.

- Hogy élted túl? - A fiú mintha elfeledkezett volna a fájdmáról, kíváncsian bámult rám.

- Anyám bontóvarázsa miatt. De a vámpírokat utálja, és nem is segített nekik azóta egyszer sem. De én segíték rajtad, ha tudok.

- Köszönöm! - nyögte a fiú. - Félek, nem húzom már sokáig. Minden perccel fogy az erőm.

- Ki tette? - kérdeztem, és a szárított bodzavirággal teli üveg után nyúltam.

- A bátyám - suttogta. - Féltékeny, mert az utóbbi időben erősebb lettem nála. Van a zsebében egy százéves bross, azzal csinálta, míg aludtam.

- Aranyból van?

- Ezüsből - ingatta fejét a fiú.

- Akkor jól van - biccentettem -, így talán tudok segíteni.

Kihúztam a szalagot a hajamból, és elkezdtem kibontani a fonatom.

- Igaz, hogy a boszorkányok haja gyógyít? - pislogott felém kíváncsian.

- Az enyém már nem gyógyít meg senkit - feleltem, és a barackfa fésű után nyúltam. A fiú nem szólt, de kérdően nézett rám, egy darabig haboztam, de végül úgy döntöttem, őszinte leszek.

- A szeretóm kitepte az ezüst hajszálam, mikor elhagyott egy falubeli lányért. Azóta szerencsétlen és boldogtalan vagyok, és nem olyan már az erőm, mint régen.

- Mi a neved? - kérdezte váratlanul. Nem értettem, miért, hiszen biztos voltam benne, hogy tudja, nem árulhatom el.

- Az anyám néha Bakcsónak hív - mondtam nevetve. Ezúttal a jobb karomon húztam fel a román blúzt, hogy megmutassam neki a felkaromra tetovált vízimadarat.

- Miért? - kérdezte a fiú szomorú mosollyal.

- Mert egyszer kiskoromban büntetésből bakcsóvá változtatott. Mikor durcás voltam, nem hallgattam rá semmiben, csak gubbasztottam a szobában, így hát bakcsót csinált belőlem, és azt mondta, most már gubbaszthatok napestig, mert a bakcsónak az a dolga. Én meg kimentem a nádasba, és valóban ott gubbasztottam három napon át.

Erre szélesen elmosolyodott.

- Ez most jó, maradj így! - szóltam rá, aztán a kezembe vettem az üvegcset a néhány gyógyfűből összedobott keverékkel, és megmártottam benne egy hajtincsem végét, akár egy mókusszőr ecsetet. Aztán finoman végighúztam a fiú ínyén, ott, ahol a tűszúrás apró, mélyvörös pontja látszott.

- Anyámtól tanultam - magyaráztam halkán -, ezzel véget lehet vetni a kisebb rontásoknak. Ha minden jól megy, nemsokára visszatér az erőd.

- Miért nem inkább Vízililiomnak nevezett az anyád? - kérdezte a fiú, és hirtelen felült a priccsen. Neki talán fel sem tűnt a mozdulat, nekem viszont annál inkább. A torkomban lassan oldódni kezdett a szorítás. Talán visszanyeri az erejét...

- Vajon miért? - ismételte, és a jobb kezével végigsimította az arcom. - Hiszen éppen olyan gyönyörű vagy...

Tudtam, hogy nem szabadna hagynom, elvégre a boszorkányléttel ez nem fér össze, mégsem húzódtam el, sőt, még inkább a tenyerébe fektettem az arcomat, mint egy kölyökkutya.

- Megpihennék a szirmaidon - suttogta a fiú, közelebb hajolva a fülemhez. A hangjából forróság áradt, rajtam pedig hideg borzongás futott végig. Biztos voltam benne, hogy ennek nem szabadna így történnie, mégsem tettem semmit, hogy abba hagyja.

- Ha velem jönnél a havasokhoz - folytatta -, visszakapnád a szerencséd és a boldogságod.

- Tudom - suttogtam. Nagyon jól tudtam, de korábban még csak álmodni sem mertem ilyesmiről. - De nem lehet.

A fiú hátrébb lépett, kifürkészhetetlen tekintettel nézett rám egy darabig, aztán hirtelen lesütötte a szemét.

- Nelli - suttogta. - Így hívnak, igaz?

- Így - feleltem. Nem mertem megkérdezni, honnan tudja.

- Az én nevem Valér - mondta, és ismét rám emelte a tekintetét.

- Milyen szép név – halványan elmosolyodtam.
- Meggyógyítottál – mondta Valér halkan.
- Ez volna a dolgom...
- Mit kérsz cserébe? – kérdezte hirtelen, tekintete ismét mélyen az enyémbé vájt. Már a nyelvem hegyén volt, hogy azt feleljem, semmit, elvégre csak azt tettem, amit mindig, de aztán valami szöveget ütött a fejembe. Elnéztem Valér finom vonásait, villogó borostyánszemét, selymes pilláit, szálkás izmait. Kétségkívül a legszebb teremtmény volt, akit valaha láttam. Anyám már többször figyelmeztetett, hogy ideje volna teherbe esnem, meg kell szülnöm a következő lápzug-béli boszorkányt, amilyen hamar csak lehet. Nem különösebben vágytam ilyesmire, de ahogy elidőztem Valér szépsége felett, csak arra tudtam gondolni, milyen jó lenne, ha ő volna az, hogyha már egyszer választanom kell...
- Gyere el újhholdkor! – súgtam neki. – Aztán ha úgy akarsz, soha többé nem kell látnod.

Valér megint rám emelte a szemét, de tekintetéből nem tudtam kiolvasni semmit, még annyit sem, igent vagy nemet válaszol majd. Ekkor azonban az ajtó kivágódott mögöttem, leverve a kissekreányról a teáskannát és a csuprokat. Anyám nem belépett, hanem valósággal beáradt az ajtón, mint a maró északi szél. Kendője a földre hullott, megfakult, vörös hajfonata előrecsapott, mint a karikás ostor.

- Hogy képzelted? – sziszegte. – Itt, az én házamban, mindezek után?
Nem tudtam eldönteni, melyikünkhöz beszél, tekintete egyformán bilincsbe fogta mindkettőnket. Valér megfeszült izmokkal, riadtan nézett vissza rá.

- Én nem – suttogta, miközben hevesen megrázta a fejét –, nem az vagyok, akinek hisz...

Anyám ekkor felém fordult.

- És te... Hogy tehetted? – üvöltötte.

- Elég! – léptem előre, egyenesen kettejük közé, majd anyám szemébe néztem. – Ehhez neked semmi közöd.

Anyám jobb kezéből hirtelen szikra pattant, egyenesen a csuklómon lévő hegre, a fájdalom egy szempillantás alatt felkúszott a vállamig. Másik kezét közben az arca elé emelte, és halványan csillogó port fújt belőle Valérra. A fiú ügyesen kitért előle, és hátrálni kezdett a kunyhó fala felé. Anyám ekkor egy kihegyezett karót rántott elő az ajtó mögül,

és fenyegetően megmarkolta, miközben Valér felé indult. Valér egy ugrással az ablakpárkányon termett, az ablaktáblák szinte maguktól nyíltak szét a keze alatt.

– Isten veled, Liliomlány! – kiáltotta. – Köszönök neked mindent!

Egy pillanat múlva már odakint volt, ruganyos testének körvonala még felsejlett egy pillanatra, aztán nyomtalanul eltűnt az erdőben. Persze nem anyám elől menekült, hiába minden varázslatunk, ő még legyengülve is elbánt volna akár kettőnkkel is. Tudtam, hogy azért tűnt el, hogy megvédjen, és összefacsarodott a szívem.

Anyám egy idő után aludni tért, de én nem tudtam aludni a sírástól, ezért le sem feküdtem, csak eloltottam a lámpát, és kimentem a kunyhóból. Leültem a tópartra, a nádas mellé, és zokogtam tovább. A román blúz ujjával újra és újra letöröltem a könnyeim, de azok csak nem akartak elfogyni. Az eget néztem, ahogy bársonyosan és mélykén terült el a tó és az erdő végtelenje felett, és rajta a csillagok gombostűfejnyi szikráit. Semmit sem vártam jobban, mint hogy véget érjen az éjszaka, felkeljen a nap, és a szárcsák és a hattyúk fiókáikkal együtt újra birtokba vegyék a tavat. A kezem reszketett a sírástól és a nyári éjjel hűvösétől, de nem érdekelt. Még hosszú időn át kuporogtam a parton sírva, és csak akkor kezdtem el megnyugodni egy kissé, mikor a nádasból hirtelen kitotyogott egy öreg bakcsó, és letelepedett egy sziklára, éppen velem szemben.

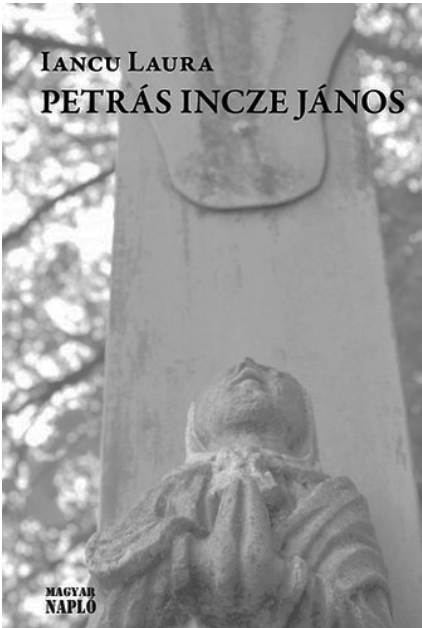
*Varázslók hajnala, 2015
(160 x 200 cm, olaj, vászon)*

Bakonyi István

PETRÁS INCZE JÁNOS – IANCU LAURA
EGYETLEN DRÁMÁJA

Bécsy Tamás írja Németh László drámáiról: „...alakjainak általános jellemzője, hogy a nemzeti-társadalmi-történelmi szférában érvényesülő sorskérdésekről beszélnek, néha igen erős pedagógiai, nép- és nemzetnevelő célzattal; alakjai valami nemeset, szépet, jót, nagyot akarnak: ám személyes és társadalmi környezetük nem érti meg őket...”¹

Bizonyos szempontból mindez igaz Iancu Laura egyetlen drámájára, a *Petrás Incze Jánosra*² is, hiszen a XIX. században élt és alkotott, a

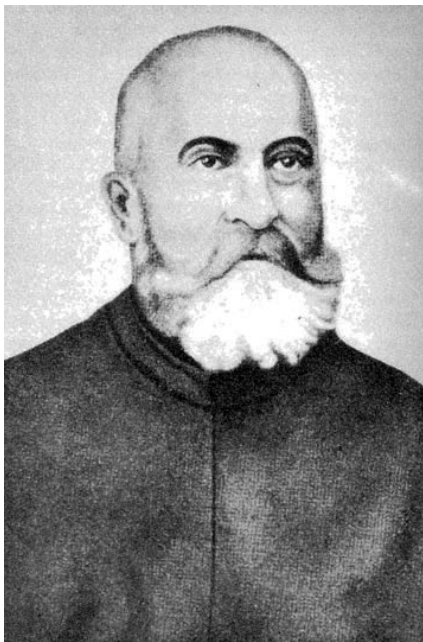

moldvai Klézsén plébánoskodó forrófalvi pap népének sorskérdéseit állította a középpontba, erőteljes nevelő és megmentő szándékkal, és a környezete egyrészt valóban nem értette meg, sőt: elpusztítására szövetkezett. Az 1813 és 1886 között élt miszcionárius, minorita szerzetes és folklorista pedig valóban nemeset, szépet, jót és nagyot akart. Mindhalálig a jézusi úton járva, szemben az intézményesült vállást követőkkel, főleg azokkal az erővel, akik megakadályozták, hogy a moldvai magyarok anyanyelvükkel élhessenek. S ebben az akadémikusokdásban a Vatikán olykor élen járt.-Iancu Laura mű-

1 Bécsy Tamás: *Kalandok a drámával. Magyar drámák 1945–1989*. Budapest, 1996, Balassi Kiadó, 108. p.

2 Iancu Laura: *Petrás Incze János*. Budapest, 2013, Magyar Napló Kiadó, 120 p.

ve erről is szól. „...Nyíltan az érzelmek állnak a darab közép-pontjában: a hazaszeretet, a felelősségtudat, a hit, a féltés, a keserűség, s így a *Petrás Incze János* valódi tragédiaként olvasandó...”³ Szemben a manapság divatos drámaaváltozatokkal. A középpontban azzal az emberrel, aki Egerben tanult a teológián, 1834-ben tett szerzetesi fogadalmat, és 1836-ben szentelték pappá. Előbb Pusztinában, majd 1842-től Klézsén lett plébános. 73 éves korában halálosan megsebesítették, és bár felismerte támadóit, nem árulta el őket a román csendőrségnek. Sorsa tényleg dráma után kiált, beleértve mártíromságát is. Az sem mellékes, hogy minorita szerzetes volt, és ezt a rendet Assisi Szent Ferenc alapította 1209-ben. Többszörösen is izgalmas a sorsa, és Iancu Laura éppen hősének 200. születési évfordulóján, 2013-ban tette közzé drámáját. A teljességhez tartozik, hogy akadémiai székfoglalóját is ebben a témában tartotta a Magyar Művészeti Akadémián, egyben kamatoztatva tudományos, néprajzi tevékenységét is. Mindkét alkotása szellemi főhajtás a számára és közösségének oly fontos előd előtt. Hasonlóképpen a XIX. századi moldvai magyarok előtt, ahogy a kötet mottójában olvashatjuk. A szerző világképe, szellemisége is magyarázhatja témaválasztását. „Szorosan összefügg a csöndes természete háttérében parázsló igazságkereséssel. Bármit ír vagy szól, jól megfogalmazott kérdései újabb és újabb körök rajzai, amelyek origója misztérium...”⁴

Petrás Incze János

3 Tary Orsolya: Petrás Incze János. Iancu Laura első drámája. *Hitel*, 2016/9. 123. p.

4 Borbély László: Megszelídített szófoszlányok. Iancu Laura arcéle. *Lyukasóra*, 2024/3. sz. 4–5. p.

A dráma 8 fejezetből áll, tehát nem követi a hagyományosnak mondható felvonásokra épülő tagolást. Az idő rendkívül tág: fél évszázad, 1836-tól 1886-ig. Ebben a tekintetben sem hagyományos a szerkezet, hiszen nyoma sincs a hármas egységnek. Következésképpen némi képp vázlatos, mivel ekkora időt minden mélységben nem lehet bemutatni. Petrás életének részleteiről egyébként keveset tud az utókor, így természetes az is, hogy a műben található részletek fiktívek, ugyanakkor követik az élet fő vonalait. Ahogy a kötet utószavában Halász Péter megjegyzi, ezt a keveset elsősorban Domokos Pál Péter nyomán ismerhetjük. Így az is érdekes, hogy a színműnek több mint 20 (!) szereplője van, és ez a szám néhol megnehezíti a cselekmény alakulását. A főhős mellett a legfontosabb Döbrentei Gábor, a Magyar Tudományos Akadémia titkára, aki meglátogatja Petrást, és közöttük számos szakmai kérdés kerül terítékre. Köztük esik szó a pap tudományos tevékenységéről is. És ezzel függ össze, hogy Petrás „...lehetőség szerint úgy működött a térségben, mint valami művelődéstörténeti »rendező pályaudvar«: segítette, irányította és gazdagította az elárvult nép gyermekeit és az őket felkereső anyaországi magyarokat...”⁵

Az alaphelyzet szerint a dráma legfontosabb témája, hogy Róma és a román ortodoxia elnyomja a moldvai magyarok, a csángók érdekeit, megfosztja az anyanyelv használatától őket, s ily módon a legelemibb érdekek sérülnek a kisebbség köreibben. „...Petrás Incze Jánost, kegyetlen megállapítás, de saját egyháza árulta el...”⁶ Mindezekkel a törekvésekkel áll szemben – szinte reménytelenül – Petrás: hősiességével, áldozatvállalásával és rendíthetetlen hitével. Ügynökökkel és besúgókkal körülvéve. Az első jelenettől az utolsóig egyfajta belső küzdelemnek is tanúi lehetünk. Ez a belső küzdelem már az elején, az egri jelenetben érzékelhető. Nem véletlen a szerzői instrukció megjelölése a lázálommal kapcsolatban: „...Nyugtalanul forgolódik, akárha tenger hullámain fekszenne, melyek a végeláthatatlanságba vesző világba sodorják.” Jelzések ezek azzal kapcsolatban, hogy már ekkor érzékelteti az író a hősére váró bonyodalmakat, a nehéz sorsot. Ehhez járul a lelkipásztorhiány, ahogyan az első jelenetben megszólaló Hang 1–3 mondja: „...Lelkipász-

5 Bartusz-Dobosi László: Iancu Laura életművéről. Laudáció Iancu Laura akadémiai székhelyéhez. *Aracs*, 2015/3. sz. 72–75. p.

6 Tary Orsolya: i. m. 124. p.

torok nélkül szükölködünk sok időtől fogvást...” (A hangok valószínűleg a főhős belső hangjai.) S aztán a felszentelés után döntés születik a fiatal pap sorsáról: „...APÁT: Moldva belügyeibe bé nem avatkozhatunk, de a kolozsvári apát elintézi, hogy Petrást elhelyezzék a csángók között. A tőlünk telhetőt, úgy vélem, megcselekedtük...” A drámai belső küzdelem is folytatódik, ugyanis Petrás kétségek között vállalja a küldetést. Így válik árnyalttá a jellemzése a mű eme szakaszában. „...Petrás Incze Jánossal nem történik más, csupán a kötelesség és a hűség kap e férfiú ösztöneiben helyes sarkallást; tanultsága pedig elviszi méltó feladataihoz. A tennivalók és a tenniakarás egybeesnek Petrásnál...”⁷

Aztán a következő jelenet már Klézsén játszódik. Nyelvileg is érdekes részleteket találunk itt, hiszen az unokaöcs, a szolga vagy a segédkantör szájából az ottani dialektus elemei bukkannak elő. Hozzátehetjük azonban, hogy ez a nyelviség mérsékelt szerepet játszik a jellemformálásban, inkább csak színesítő elemként szolgál. Petrás papi tevékenységének akadályát jelzi, hogy „más búzájában nem arathat”, akkor sem, ha máshová hívják szolgálatra. Már ekkor, 1841-ben éreznie kell, hogy folyamatosan nehéz helyzetbe hozzák. Dilemmák sora gyötri már fiatalkorában. Ám vannak biztató pillanatok is, pl. így szól róluk: „PETRÁS: ...Isten irgalmának világos jele, hogy a püspök úr kivételes engedelmet adott arra, hogy haldokló ágyánál magyar nyelven is elfogadhatom a szentgyónást, ha a beteg okvetlen úgy kívánja...” Így ér véget a klézsei jelenet, s aztán ugyanebben az évben ezt követi az új fejleményeket hozó borszéki kibontakozás.

Oda az olasz püspök kérésére megy el Petrás, és egy fontos találkozásnak lesz részese. A gyógyfürdőben ismerkedik meg Döbrentei Gáborral. A dialógus remek, mindkét fél jobb megismerését szolgálja. Láthatjuk a kölcsönös rokonszenv jeleit, és főleg Petrásban azt is, hogy ezáltal épül személyisége, ismeretanyaga. Egy jellemző mondat tőle: „...Nem tartom nyomorultnak azt a népet, kinek gondját maga Isten viseli.” Általában Döbrentei kérdez, Petrás válaszol a csángók sorsát illetően. S egyszer csak belép közéjük egy harmadik személy, miután sokáig hallgatta a párbeszédet. Kissé megtörik a lendület, ám ez az

7 Kelemen Lajos: Iancu Laura: Petrás Incze János. *Kortárs*, 2015/11. sz.

intrikus alak is fontos dramaturgiailag. Neve sincs, ő az Idegen. Kritizálja a pap tevékenységét, gúnyolódik rajta. Egyfajta kísértő szerepe van, provokálja a nemzeti érzelmű Petrást. Nem túlzás állítanunk, hogy későbbi korok gonosztevőinek előképe ő ebben a szituációban. Így lesz – vele szemben – még erősebb a pap hite és elszántsága.

Bár nem minden pillanatában igazán drámái a helyzet, ám a Döbrentei és Petrás között dialógus kétségtelenül sorskérdésekről szól. Megértik és kiegészítik egymás gondolatait. A klézsei pap határozottan érzékelteti a nemzetiségi feszültségeket, a „görög hitűek” és a római katolikusok közötti ellentéteket. „PETRÁS: Világ a világban...! A magyar temetőbe a görög hitűek ma sem temetkeznek... A szakadék oly mély a két nép között, hogy olybá tűnik, még a túlvilágot is kétfelé osztották. (*Mosolyog*)” Ezek a szavak egyben azt is mutatják, hogy nem ítélkezik elhamarkodottan Petrás, és a zárójeles instrukció némileg oldja is a feszültséget. Persze vissza-visszatér benne az aggodalom is a csángók sorsa miatt.

A dialógust aztán nem csak az Idegen szakítja meg; jön a püspök is, akivel együtt érkezett Petrás Borszékre. Dramaturgiailag az érkezésének sok értelme nincs, hiszen csak elköszönni jött. Közben azért megjegyzi, hogy: „Incze pátert újabb feladattal bíztam meg (...), hogy írja meg latin nyelven a moldvai katolicizmus történetét.” De újra itt van az Idegen is, gúnyolódik ismét, mintegy előképeként a későbbi támadóknak. Közben egyre szembetűnőbb, hogy a mű végig követi Petrás életének főbb részleteit, helyenként epikus eszközökkel. A következő helyszín újra Klézse, kb. másfél évtizeddel később, 1865-ben. Döbrentei akkor már nem él. Levél jön Bukovinából, és a levél tartalma azzal kapcsolatos, hogy ott is az elnyomatás a legfőbb teher. Petrás pedig úgy érzi, hogy elszigeteltségben él, és szorongások is gyötrik. Így lesz teljesebb a portréja, hiszen egy mélyen hívő ember szorongásáról van szó. A szentlélek vigasza persze nyomon kíséri, bármilyen sanyarú is a helyzete és sorsa. „...jóformán megállás nélkül töpreng. Miért? Hogy nyája ügyét valamiképpen valami teljesítéshez nyomonként közelebb vigye. Ezt a töprengést mély vallásosság hatja át, ez a töprengés tehát átszellemült líra, mondhatni, fizika és metafizika a lélek fölkapart mélyeiből...”⁸

8 Kelemen Lajos: i. m.

Újabb évtized múlik el a következő, ugyancsak klézsei jelenetig. Az 1876-os lélekállapotát ezek a sorok pontosan meghatározzák: „PETRÁS: Ezen a széljárta világszegleten az eb is megkergetheti az embert, ha nem vigyáz, de még az is veszély lehet, ha az ember árnyékot vet maga után a földre, kivált, ha idegen a föld, amit árnyékol...” A folytonos veszély rajza ez, s aztán jönnek hozzá a székelyek, Orbán Balázs székelyei, akik kissé másképp világítják meg a lényegét. S egy súlyos mondat: „...mert nem három férfiú: Magyarország látogatott el hozzám...” A visszavágódás jelét is láthatjuk abban, hogy az 1880-as jelenet Egerben játszódik. A diákkor városában. Rövid jelenet, amelyben haldoklik az egri apát, és gyötri a kérdés: hiba volt-e annak idején Petrást Moldvába küldeni? Tudósítók számolnak be arról, milyen a helyzet a csángók földjén. Itt is előtérbe kerülnek a mű epikus vonásai. Közben az egyik tudósító leírja Petrás külsejét is apró részletességgel. A megnyerő külsejű ember áll előttünk.

A következőkben idősíkváltás történik, ugyanis az író visszavisz bennünket Klézsére, de nyolc évvel korábbra. Petrás megpróbáltatásai idéződnek meg, a bemutatott világ kegyetlen és embertelen. Így is kidomborodik a főhős kiválósága, rendíthetlensége, az ügynökök mesterkedéseinek sora. Megjelenik az álszent és áruló segédkantó. S bizony az ilyen szorongatott helyzetben különös súlya van ennek a bűnnek. A mindenkori elnyomó hatalom sunyi szolgálatának a természetrajzát adja ez a jelenet.

A szövegek és a dialógusok élményszerűek, segítik a megértést, az azonosulást. Közben az is kiderül, hogy a nép szinte szégyelli anyanyelvét, és ez különösen megrázó, mint ahogy az is, hogy Róma felelőssége gyakran téma a történetben. Közvetve gondolhatunk az egyház és a hatalom túlságosan szoros kapcsolatának következményeire, a sok torzulásra is. Szmrecsányi, a Szent László Társulat elnöke mondja: „Úgy tetszik nekem, oly vétkeket követtek el egyesek Rómában, amelyek holtukig sem tudnak leimádkozni...”

A mű végkifejlete rendkívül tragikus: 1886, Klézse, a kirabolt és megvert, beteg ember életének utolsó pillanatai, s egy látogató, a forrófalvi plébános személyében. Petrás diktál egy szöveget, ami lényegében egy drámai monológ. A keserves idő hiteles rajza, egyrészt saját sorsának, másrészt népének állapota. Nyelvezete és stílusa a drámához

méltó, az elgyöngült ember erős hitének megnyilvánulásával. A mű utolsó szavai: „Mily rettenet... Hát vétkeimet is kiverték fejemből? Hozzáfogni is nehéz akkora dologhoz. Segíts emlékezni, Istenem, mit is vétettem?” Egyszerre a hős és az esendő ember jalkiáltása – legjobb drámáink magasát elérő befejezéssel.

„Minden közösségnek megvannak a hősei, s vannak még, akik emlékeztetni akarnak ezekre a hősökre. Iancutól sem idegen a küldetésstudat.”⁹

*Az identitás romjai, 2017
(160 x 200 cm, olaj, vászon)*

Iancu Laura

„CSÁNGÓ SZOMORÚSÁG”

– Kérdések az ún. „csángó himnuszról” –

„Csángó szomorúság” – jelenlegi ismereteink szerint ezzel a címmel jelent meg első ízben nyomtatásban az a vers, ami a 20. század végén mint „csángó himnusz” terjedt el a Kárpátoktól nyugatra élő magyarság körében. A hat versszakból álló szöveget 1866-ban adta közre Czelder Márton református lelkész, egyházi író, az általa szerkesztett *Missziói Lapok* hasábjain.¹ Czelder Márton 1861-ben kezdi meg működését Moldva-Oláhország református magyarjai körében. Már érkezése évében ellátogat Moldvába, első útja során, Forrófalván meg is ismerkedik a verssel, amit előadója nyomán „szolgalegény-dalnak” nevez. Bár a költő Czelder érdeklődést mutatott a népköltészet iránt, megjegyzése szerint, a szóban forgó „szolgalegény-dal” közlését azért tartotta fontosnak, hogy rácafoljon Gegő Elek azon állítására, miszerint a „csángó magyar népfajnak, nincs dala, mondája”², és hozzáteszi azt is, hogy: „van, ha bár nem sok is s különösen jellemző”³. A dal – valójában vers – legkorábbi feljegyzőjének, írásban történő rögzítőjének (1861) és közreadójának (1866) tehát – jelenlegi ismereteink szerint – Czelder Mártont kell tekintenünk.⁴

-
- 1 Czelder Márton: *Missziói Lapok*, 1866. 22. p. Ebben az évben a lap főszerkesztője Czelder Márton volt. A misszionárius lelkész saját korában jól ismert szerző és szerkesztő volt. Több magyar lapban (*Vasárnapi Újság, Napkelet, Szépirodalmi Közlöny, Kecskeméti Protestáns Közlöny* stb.) közölt írásokat. Moldvai vonatkozású közleményei a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* hasábjain jelentek meg, többségük *Missziói levelek dr. Ballagi Mórhoz* címmel. Missziós tevékenységéről lásd: Szabó Lajos: *Czelder Márton működése a Moldva-oláhországi első magyar református misszióban*. Debrecen, 1940, k. n.; Tampu Sztelián: Czelder Márton, a bátor vállalkozó. *Szekelyföld*, XII. évf. (2008) 9. sz. 68–100. p.
 - 2 „Figyelemre méltó népmondák és dalok itt is úgy nincsenek, mint az e’ szempontból szegény Erdélyben (...). A’ dalban még szegényebbek a’ székelyeknél”. Gegő Elek: *A’ moldvai magyar telepekről*. Budán, 1838. Az *Academia’* költségein, 5–6. p.
 - 3 Czelder 1866. 22. p.
 - 4 Minthogy a tanulmány tárgyát képező téma és kérdés mélyreható vizsgálata még előttünk álló feladat, ebben a problémafelvető írásban óvatosan és feltételeesen fogalmazzuk meg észrevételeinket.

Forrófalva a legrégebb katolikus települések egyike, nem tudjuk, hogy a 19. században a közösség pontosan melyik dialektust használta, és a beszélt nyelv mennyire volt egységes. Gegő Elek 1838-ban úgy fogalmazott, hogy „Szabófalva (...) lakosai, mint a' forrófalviak, selypesen beszélnek”⁵, eszerint tehát az északi dialektust használták, ám ez a helyzet a 20. század végére megváltozott, a nyelvészeti kutatások szerint Forrófalván az ún. székelyes vagy déli nyelvjárást beszélik. Amennyiben a dal a lejegyzettek szerint hangzott el, kérdés, hogy vajon előadója helyi volt, vagy esetleg az északi falvak valamelyikéből származott. Meg kell jegyeznünk továbbá azt is, hogy a vers későbbi közlései során gyakran találkozunk azzal a megjegyzéssel, hogy az „Petrás Incze János gyűjtése”⁶, ami azonban nem bizonyítható. A szolgalegény, akitől Czelder 1861-ben feljegyezte a verset, nem lehet Petrás Incze János, aki bár forrófalvi születésű, a szóban forgó esztendőben Klézse plébánosa. A Petrás Incze János által gyűjtött magyar népdalok 1842-ben a Tudománytár 7. és 8. kötetében már megjelentek, de a „Csángó szomorúság”-ot nem találjuk köztük. Bár teljességgel kizárni nem tudjuk azt, hogy Petrásnak köze lehetett a vers megszületéséhez, erre utaló, ezt megerősítő adattal jelenleg nem rendelkezünk. A fentiekben említettek miatt nem látjuk igazoltnak azokat a magyar sajtóban elterjedt megállapításokat sem, miszerint Petrás Incze János is feljegyezte és közreadta a dalt.⁷

A vers újabb megjelenésével László Mihály 1877-ben, a *Földrajzi Közleményekben* közölt írásában találkozunk.⁸ A szerző a „csángók

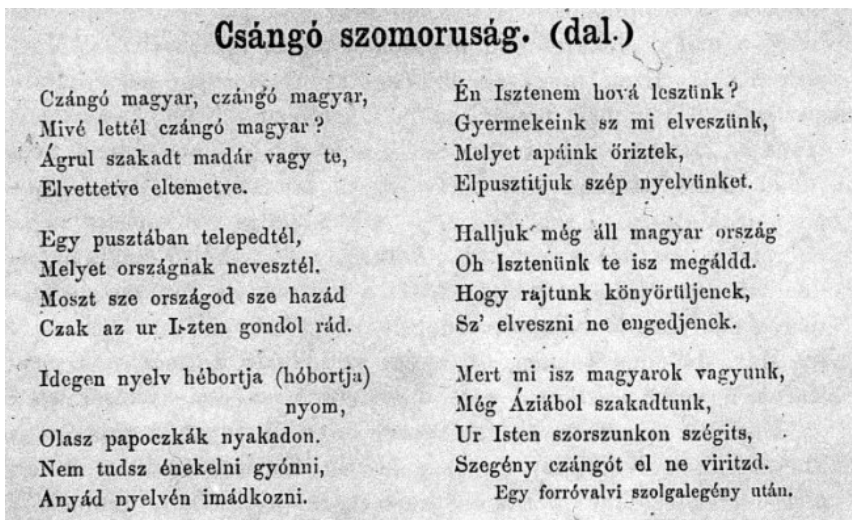
5 Gegő 1838. 24. p.

6 Lásd például: *Váci Polgár*, 14. évf. (2008) 5. sz. 11. p. Az adatot Beke György is idézi: „az éneket először lejegyző ferences atya (...) Petrás Ince János”. Beke György: Európa veszélyeztetett népei. Könyv a moldvai csángókról. *Magyar Szemle*, Új folyam, XVI. évf. (2007) 3–4. sz. 108. p.

7 Ezzel az állítással gyakran találkozunk. Például: „Felelevenítette a csángó himnusz történetét, annak a moldvai csángómagyar papnak az emlékét, kinek tollából született 1860-ban a csángó nép leghszentebb éneke, s akit álarcos gyilkosok öltek meg saját lakásában, mert magyarnak vallotta magát”. K. L. A.: Arván élek bús szívemmel. Csángó magyar gyermekek bemutatkozása Győrött. *Kisalföld*, 49. évf. (1994) 189. sz. 3. p.

8 László Mihály író, pedagógus, országgyűlési képviselő a bukovinai Istensegítsen született 1849-ben. Az elsők között írt a bukovinai székelyekről, és nagy szerepet vállalt a hazatelepítésüket előkészítő munkálatokban. László Mihály: A bukovinai és moldvai csángók. *Földrajzi Közlemények*, 1877. V. köt. 153–168., 193–199. p.; 198. p. Lásd még: Halász Péter: A magyar és a csángómagyar himnuszról. *Moldvai Magyarság*, XXIII. évf. (2013) 2. sz. 6. p.

elhagyatását híven visszatükröző (...) moldvai forrófalvi csángó népdal” szerzőjéről, előadójáról, a feljegyzés körülményeiről nem ad meg információkat.⁹ Bár igazolni nem tudjuk, valószínűsíthetjük, hogy László Mihály a *Missziói Lapokból* idézi a verset, a forrás/szerző/közreadó nevének a megadását pedig azért mulaszthatta el, mert a néphagyomány kollektív kincsének (tudásának) számító (nép)dalok esetében, ebben a korszakban főként a helyszínt szokás megadni. Feltételezéseink szerint tehát László Mihály a *Missziói Lapokból* vette át a verset, cím és hivatkozás nélkül, mint „forrófalvi csángó népdal”-t, azonban közlésében (filológiai szempontból) nem szöveghű, és ezzel kezdetét veszi a „Csángó szomorúság” variánsainak a gyarapodása is. A folytatásban lássuk a vers első és második, nyomtatásban megjelent változatát, és kövessük nyomon a köztük fennálló filológiai változásokat.

1. kép

Forrás: Czelder Márton: *Missziói Lapok*, 1866. 22. p.¹⁰

9 László 1877. 198. p.

10 A 9. sorban foglaltak pontos értelmezése kapcsán a Faragó–Jagamas szerzőpáros álláspontját tartjuk valószínűnek: „Idegen nyelv béborít, (s) nyom”. Faragó József – Jagamas János: *Moldvai csángó népdalok és népballadák*. Budapest, 1954, Szépirodalmi Könyvkiadó, 11. p.

Czángó magyar, czángó magyar,
Mivé lettél czángó magyar ?
Ágról szakadt madár vagy te,
Elvettetve, eltemetve.

Egy pusztába telepedtél,
Melyet országnak nevesztél.
Moszt sze országod, sze hazád
Czak az úr iszten gondol rád.

Idegen nyelv bébortja nyom,
Olasz papoczkák nyakadon.
Nem tudsz énekelni, gyónni,
Anyád nyelvén imádkozni.

Én isztemem hová leszünk ?
Gyermekeink, sz mi elveszünk,
Melyet apáink őriztek
Elpusztítjuk szép nyelvünket.

Halljuk még, áll Magyarország,
Oh isztenünk te isz megállid,
Hogy rajtunk könyörüljenek,
Sz' elveszni ne engedjenek.

Mert mi isz magyarok vagyunk,
Még Ázsiából szakadtunk ;
Uriszten szorszunkon szégitsz,
Szegény czángót el ne virítzd.

2. kép

*Forrás: László Mihály: A bukovinai és moldvai csángók.
Földrajzi Közlemények, 1877. V. köt. 153–168. p. 198. p.¹¹*

11 László Mihály az „elvettetve” után vesszőt ír, az „Úr”-t „úr”-nak írja, a „(hó)bortja” betoldást kihagyja; a „magyar ország” nála Magyarország és a sor végét vessző zárja; az „Oh Isztenünk” „Oh isztenünk”-ként szerepel; az „Áziából” helyett „Ázsiából”-t ír, a „szakadtunk” után vessző helyett pontosvesszőt használ, végül az „úr Iszten” helyett „Uriszten”-t és a „viritsd” helyett „virítzd”-t használ. László 1877. 198. p.

Ismereteink szerint a dal sorban következő (harmadik) megjelenése Szabó Lajos 1940-es, Czelder Márton munkásságát bemutató művében található, amit Szabó a *Missziói Lapokból* vesz át, de nem szöveghűen.¹² Mikecs László 1941-ben megjelent műve szintén közli a verset, forrás megjelölése nélkül, a kötet népköltési gyűjteményében.¹³ A vers másfél évtizeddel később bukkant fel újra, és pedig Domokos Pál Péter népdalgyűjteményében, a *Csángó népzene* első kötetében. Domokos Pál Péter László Mihály közlését emeli be az 1954-ben közreadott műben, és ugyanitt megjegyzi azt is, hogy a dalt nem tartja „nép eredetűnek”.¹⁴

A jelenleg birtokunkban lévő adatok tükrében úgy tűnik, a „forrófalvi dal” 1990-ben bukkan fel újra nyomtatásban, és pedig az ekkor Sepsiszentgyörgyön szerkesztett *Csángó Újság*, a későbbi *Moldvai Magyarság* folyóirat címlapján.¹⁵ Ezt követően azonban sorra jelenik meg, a legkülönbélebb heti- és havilapok hasábjain, és a különféle tematikus gyűjteményekben.¹⁶ A „Csángó himnusz” vagy „Csángó ima” címmel, a hazai¹⁷ és a nyugati¹⁸ magyar sajtóban széles körben közreadott verssel a magyar olvasóközönség tehát a '90-es évek után ismerkedhetett meg. A vers számos megjelenése között alig találunk két olyan

-
- 12 Az első, továbbá: a 3., 5., 19., 22. és 24. sorok végéről elhagyja a vesszőt, a (bébortja) betoldást kihagyja, az „elpusztítjuk” helyett „elpusztítják”, az „Óh Istenünk” helyett „Ó Istenünk” és végül a „magyar ország” helyett „Magyarország” szerepel. A „forrófalvit” is kijavítja „forrófalvi”-ra. Szabó 1940. 58. p.
 - 13 Mikecs László: *Csángók*. Budapest, 1941, Bolyai Akadémia, 274. p.
 - 14 Domokos Pál Péter az első sor végén elhagyja a vesszőt, a 6. sor végén pont helyett vesszőt használ, a 8. sorban az „Urizsten”-t egybeírja, a „megáldd” helyett: „megáld”-ot ír, a „szakadtunk” után nem pontosvesszőt, hanem vesszőt, a „szégytsz” helyett pedig „szégytsz”-t ír. Domokos Pál Péter – Rajeczky Benjamin: *Csángó népzene* I. Budapest, 1956, Zeneműkiadó Vállalat, 103. p.
 - 15 *Csángó Újság*, 1. évf. (1990) 6. sz. (címlapon). A folyóirat történetéről lásd: Iancu Laura: „Művelődéstörténetünkben sajtókuriózum”. *A Moldvai Magyarság* folyóirat története és üzenetei. *Pro Minoritate*, 2023/Nyár, 18–35. p.
 - 16 A teljesség igénye nélkül: Beke Sándor (válogatta): „*Megáldott a csíksomlyói Szűz Mária*”. *Imák, himnuszok Csíksomlyón*. Székelyudvarhely, 2009, Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 40–41. p.; Dr. Brauch Magda: *Csíksomlyó hazavár. Antológia*. Székelyudvarhely, 2008, Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 19. p.
 - 17 Néhány adat, a teljesség igénye nélkül: *Délvilág és Temesvári Új Szó*, 48. évf. (1991) 240. sz. 6. p.; *Hunnia*, 1991. 21. sz. 13. p.; *Kapu*, 5. évf. (1992) 6. sz. 43. p.; *Lakiteleki Újság*, IV. évf. (1992) 5. sz. (címlap); *Magyarország*, 29. évf. (1992) 26. sz. 28. p.; *Tabi Újság*, 2. évf. (1992) 3. sz. 2. p.; *Esztergom és vidéke*, 8. évf. (1993) 51–52. sz. 11. p. (kottával); *Kisalföld*, 48. évf. (1993) 193. sz. 9. p.; *Székely útkereső*, 9. évf. (1998) 1–4. sz. 6. p.; *Prágai Tükör*, 20. évf. (2012) 2. sz. 23. p. stb.
 - 18 A teljesség igénye nélkül: *Ósi Gyökér – Magyar Kulturális Szemle*, 25. évf. (1997) 3–4. 106. p.; *Amerikai Magyar Népszava*, 107. évf. (1997) 42. sz. 14. p.

változatot, ami minden tekintetben egységes, azonos volna. A helyesíráson, valamint a szavak egybe- vagy különírásán túl, rendszerint az sz és s betűk önkényes variálódásával találkozunk. Gyakori továbbá a vers végi „csángó magyart” és „szegény csángót” megfogalmazások váltakozása. A vers átfogó (tartalmi) átírása azonban nem jellemző. Egy ilyen esetet ismerünk, ahol a közreadó emlékezetből jegyezte le és költötte át a vers utolsó versszakát.

„Vajon áll még Magyarország?
Ha még állna, Uram megáldd!

Tedd, hogy velünk törődjenek,
S elveszni ne engedjenek.”¹⁹

Valószínűsíthetjük, hogy a „Csángó szomorúság”, ami dal, illetve népdalként már ismert lehetett egy szűk réteg (például a népzeneszek) előtt, 1990 után a *Csángó Újság* hasábjain válik a csángóság himnuszává.²⁰ Jelenlegi ismereteink alapján ez az első közlés, ahol a himnusz megnevezéssel találkozunk. Nem tudjuk, hogy a *Csángó Újság* milyen forrásból idézi a verset. A Czelder-, László-, Szabó-, Mikecs-, Domokos-változatok közül válogathatott, és bár tartalmi változást nem eszközölt rajta, a *cz* és az *sz* hangok átírásával (*cs*, *s*) voltaképpen köznyelviesítette a szöveget, megfosztva azt az északi dialektusra jellemző nyelvi sajátosságaitól.

Galgóczy Zsuzsanna 1992-ben közölt írásában úgy fogalmaz, hogy az „1846-ban keletkezett műköltés”-t 1990-ben „avatta himnusszá” a csángó szövetség.²¹ Kutatásaim során erre az eseményre vonatkozó hírt/forrást, továbbá a vers 1846-os keletkezésére vonatkozó adatot nem leltem fel. Azt azonban elképzelhetőnek tartjuk, hogy a himnusszá „avatás” gondolata szóban, akár korábban is felmerülhetett, feltevésünk szerint Magyarországon, esetleg a magyarországi kapcsolatokkal rendelkező, a Székelyföld területén élő pusztinaiak körében, akik mind a csángó szövetség, mind pedig a *Csángó Újság* megalapításában központi szerepet játszottak.

19 *Amerikai Magyar Népszava*, 107. évf. (1997) 42. sz. 14. p.

20 *Csángó Újság*, 1. évf. (1990) 6. sz. (címlap)

21 Galgóczy Zsuzsanna: „Ott vagyand egy nod szép ország”. Csángó diákok Egyházasközarón. *Magyarország*, 29. évf. (1992) 26. sz. 28. p.

KI LEHET A SZERZŐ?

A „csángó himnusz”-szal kapcsolatos kérdésekkel elsőként Halász Péter foglalkozott. A magyar és a csángó vers motívumainak bemutatására fókuszáló rövid írásában úgy fogalmaz: „elképzelterő (...) , hogy ezt a szöveget maga a közlő, László Mihály írta”.²² Ezt cáfolja az a tény, hogy a versről László Mihály úgy ír, mint „forrófalvi népdalról”, amit tíz évvel korábban Czelder Márton adott közre.²³

Ahogy korábban már utaltunk rá, nagy kérdés, hogy ki lehetett Czelder adatközlője, a forrófalvi szolgalegény, aki „után” Czelder feljegyezte a „dal”-t. Ennek a kérdésnek a tisztázásáig vizsgáljuk meg azt, hogy milyen szerepe lehetett magának Czeldernek a vers megszületésében, annak lejegyzésén túl. A vers stilisztikai és tartalmi kérdéseit tekintve joggal vélelmezhetjük, hogy annak szerzője költő, aki (történelmi) ismeretekkel rendelkezik, és ami talán itt most a leglényegesebb: tisztában van a korabeli, azaz a 19. században uralkodó lesújtó állapotokkal is. Ezt a feltevést erősíti Domokos Pál Péter és Halász Péter mellett a Faragó József – Jagamas János szerzőpáros is, akik úgy vélekedtek, hogy a vers „gyaníthatólag íráshoz értő népköltő alkotása, így fejezte ki a csángók panaszát anyanyelvük mostoha sorsa miatt”.²⁴ Itt merül fel tehát első ízben az a gondolat, hogy a vers szerzője vélhetően nem helyi, nem csángó.

Czelder, és nyomában László Mihály is, hangsúlyozza azt, hogy a dal híven tükrözi a kor mostoha körülményeit, a csángók elhagyatását, a szükséghelyezetet. Ezek a motívumok lesznek a később himnuszként használt vers legerőteljesebb hatáskeltő eszközei. Ahogyan később bővebben is szó lesz róla, az árvaság metaforát találjuk meg a „hymnusz” dallamát képező zenében is, ugyanis a zenész éppen a három árva ballada dallamával párosítja össze a 19. századi verset. Czelder Márton leveleiben²⁵ központi motívum a pusztá, a pusztulás, amivel a szerző a

22 Halász 2013. 6. p.

23 Domokos Pál Péter és Halász Péter mellett Pávai István sem tesz említést a László Mihályt megelőző Czelder-féle közlésről. Pávai István: Vallási és etnikai identitás konfliktusai a moldvai magyaroknál. *Néprajzi Értesítő*, 78. évf. (1996.) 7–28. p.

24 A szerzőpáros közli, ám nem szöveghűen a vers első két versszakát („Cángó magyar, cángó magyar” stb.). Faragó–Jagamas 1954. 11. p.

25 Idevonatkozó írásai a *Missziói Lapok*ban, valamint a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* újságok hasábjain jelentek meg.

Moldvában élő magyarok etnikai, nyelvi és hitbéli állapotát érzékelteti. Ennek a „metaforának”, a „hangulatnak” a jelentőségét mutatja az is, hogy Szabó Lajos Czelder-monográfiájában ezek a jelzők lesznek a kötet központi motívumai is. A „pusztulásra ítélt csángó nép”; „pusztul a csángóság”; „Moldva temetőjévé lett (...) a kibujdosott magyaroknak”; „szétszórt csontok, akik várják a megelevenítő lelket” stb. megfogalmazások Czelder írásaiban rendre visszatérő szófordulatok, jelzők.²⁶

A „himnusz” nemcsak hangulatában és költői képeit illetően, de tartalmát tekintve is egy szükségállapotot jelenít meg, voltaképpen egy segélykiáltás. A katolikus „csángó magyarok” a nyakukon ülő olasz „papoczkák” miatt nem tudnak anyanyelvükön énekelni, gyönni és imádkozni, ezért kiáltanak Magyarországra felé, hogy ne hagyja őket elveszni. A „Csángó szomorúság” a missziós szolgálat (anyagi és természetesen erkölcsi) támogatását kieszközölni kívánó 19. század közepi kiáltás művészi megformáltsága.²⁷ A „csángó himnusz” a 21. században sem szűnt meg annak lenni, mint aminek alkotója életre hívta: segélykiáltásnak. A magyar sajtóbeszámolók szerint a „csángó himnusz” a legsikeresebb eszköz az erőteljes érzelmi hatások kiváltásában, különösen akkor, ha azt kisgyermekek adják elő. Néhány példa (a számos közül) ennek illusztrálására: „Már a jótékonysági est előtti tájékoztatón is hallottuk (...) szívünk közepébe találtak a megrendítő csángó himnusz” szavai.²⁸ „Kicsordul a szemünkből a könny, amikor meghalljuk”.²⁹ „A csángó himnusz hallatán még azoknak is könny szökik a szemébe, akik alig hallottak valamit a moldvai csángómagya-

26 Szabó 1940. 6., 7., 11., 14., 60. p. Szabó megjegyzi, hogy a csángóság megmentésére alakult Szent László Társulat (1861. május 5.) „már csak késleltetni tudja ezt a bizonyos pusztulást”. (7. oldal) Vö. Hatos Pál: Szempontok a csángókutatás kulturális kontextusainak értelmezéséhez. *Pro Minoritate*, 2002/Tél, 8–9. p.

27 Erre a jelenségre Halász Péter több írásában utal: „nem művészi értékével tölti be funkcióját, hanem közösségteremtő erejével”. Halász Péter: „A (csángó)magyar név megint szép lesz...”. *Háromszék*, 11. évf. (1999) 2821. sz. 4. p. „Sokakban talán vegyes érzelmeket kiváltó Csángó himnusz lépten-nyomon való éneklése (...), a csángók 1990 utáni feltámadásának egyik jelképe lett ez a gyönyörű dallamú, de kissé giccses szövegű ének”. Halász Péter: Zene, vallás, identitás. (Recenzió) *Honismeret*, 33. évf. (2005) 5. sz. 83–85. p.

28 Gábor Gina: Kincset érő örökségét tanítványainak adja tovább Nyisztor Ilona népdalénekes, moldvai csángó énekek tolmácsolója. *Fejér Megyei Hírlap*, 56. évf. (2011) 236. sz. 10. p.

29 Horváth Dezső: *Mivé lettél, csángómagyar?* Budapest, 1999, Bába és Társai Kiadó, 2. p.

rokról. A számkivetettség, hazátlanság fájdalmas érzése csendül ki a szövegből.”³⁰

A fentiek tükrében fel kell tennünk tehát azt a kérdést, hogy mi lehetett a szerepe Czelder Mártonnak a „csángó himnusz” megszületésében? Vélelmezhetjük-e azt, hogy Czelder ismerhetett/hallhatott valamilyen prózai elbeszélést a moldvai magyarok (ázsiai) eredetével kapcsolatosan, és annak nyomán, továbbá a látogatásai során tapasztaltak alapján megköltötte, írásba foglalta, majd közreadta a dalnak nevezett verset. Elképzelhető az is, hogy Czelder a történeti ismereteket nem a helyszínen, hanem a korabeli szakirodalomból, például Gegő Elek könyvéből merítette.³¹

A vers másik központi motívuma a katolikus egyház képviselőjében, Moldvában ténykedő idegen papok negatív hatása a közösség hitéletére és nyelvi asszimilációjára. A református misszionárius hosszan és gyakran ír arról, hogy a kevés számú „olasz papocskák” a magyarok sanyargatói. Az olasz papok nem tanulják meg a hívek anyanyelvét, a katolikusok a magyar nyelv sorvadása árán sajátítják el az oláh nyelvet.³² Czeldernek a csángók panaszkodnak „az olasz papok ellen,

30 Juhász: „Magyarország nekünk a Kánaán.” Csángó gyermekek nyaralása. *Kisalföld*, 51. évf. (1996) 181. sz. 3. p.

31 Leveleiben felvázolja azt a teóriát, miszerint a moldvai magyarok az etelközi magyarok ivadékaik, akik a helyi hagyományok szerint Ázsiából érkeztek a Prut és a Szeret folyók közé, majd a magyarok továbbvonulása után itt maradtak Chang vezérük uralma alatt. Elgondolásainak összegzéséhez lásd: Szabó 1940. 5. p. Szabó Lajos Czelder 1866-as írására hivatkozik (*Missziói Lapok*, 1866. 26. p.). Czelder vélhetően Gegő Elek könyvéből értesült erről az eredettörténetről. Gegő úgy vélekedett, hogy a csángók a kunok leszármazottai. Ennek igazolásául azt hozta fel, hogy Constatin császár a „paczinaczitákat, kik akkor Moldvát lakták ’s némellyektül kun nemzetségnek tartatnak, chángaroknak nevezte. Mongol nyelven chango = erős”. Másutt azt írja: „Az Ázsiából kivándorlott magyarok kiövi győzelmök után a kunokot (...) hadi erényeikért társaságokba cabar név alatt felvették ’s Atelközben vagy Pacinatiában letelepetek.” Gegő 1838. 63., 65. p. Érdekes, hogy Gegő egyedül ezen a helyen használja a csángó szót, könyvében mindenütt chángó-t ír. Az ázsiai eredetről Domokos Pál Péter Klézséről közöl eredetmondát. Domokos Pál Péter: *Bartók Béla kapcsolata a moldvai csángó-magyarokkal*. Budapest, 1981, Szent István Társulat, 85. p.

32 Az olasz misszió felelősségét hangsúlyozó összefoglalást ad Szabó Lajos (Czelder levelei nyomán): „A csángók nyelvét nem értő olasz papok alatt a magyar érzés megcsökken, az ortodoxia tengerében, nyelvétől megfosztva bomladozni kezd a magyar sziget. A pusztulásra ítélt csángó nép lelkének fájdalma balladai erővel tör fel, népénekükben: „Idegen nyelv bóbortja nyom, / Olasz papoczkák nyakadon”. A „hymnusz” nyolc sorát idézi Czelder írásából, megjegyezve azt, hogy „Czelder gyűjtése Forrófalván”. Szabó 1940. 6. p.

kik egy szót sem tudnak magyarul s hozzájuk jöven egy-egy három-négy évig zsarolja a szegény népet s aztán visszamegy a honnan jött, hogy új jöjjön megint, ki folytassa amannak cselekedeteit, s szegényítse, fosztogassa úgy szólván vallásban s nemzetiségben és szellemben azokat, kiket emelni, boldogítani kellett volna. Imádkozni sem tudunk tisztelendő atyám, az olasz páterrel, nem egy szólt így fájdalmasan hozzám; ezelőtt csak voltunk a hogy voltunk, mert küldtek magyar papokat a nagy Magyarországból; most, ha így lesz, el kell pusztulni magzatainknak.”³³ A tapasztaltak hatására Czelder Márton hangot ad annak a gondolatának, ami Petrás Incze János nemtetszését váltotta ki, és ami talán a moldvai missziójának a sikertelenségét is okozta, ti. „a hatalmas magyar tömeg[et] (...) magyar vallásra, a református keresztyén hitre” kellene téríteni.³⁴ Bár Czelder ebbéli szándékáról később lemondott,³⁵ a szász-kúti reformátusokat több ízben felkereste, és a katolikus magyarság érdekében továbbra is felszólalt, írásaiban rendre hírt adott a magyarok körében tapasztalt állapotokról.³⁶ Véltően a „csángó szomorúság” lejegyzése vagy megírása (?) és majd

33 Czelder Márton: Missioi levelek dr. Ballagi Mórhoz. *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*, 4. évf. (1861) 48. sz. 1557. p. Vö. Szabó 1940. 57. p.

34 Részletesebben: Szabó 1940. 60. p. Lásd még: Tampu 2008. 78–79. p.

35 Czelder úgy látta, ennek a megvalósulása két okból kifolyólag nem lehetséges: „1. A csángók analfabéták (egész Moldvában két magyar iskola van) s a tudatlan tömeg áttérítése leküzdhetetlen akadályokba ütközne. Munkatársai sincsenek, pénze sincs. A 2. akadály pedig az, hogy míg ő munkálkodnék, »a mi hitünk cselédei«, a szétszórt magyar reformátusok elpusztulnának”. Szabó 1940. 58–59. p. Czelder Márton működését egy másik „testvérharc” is kísérte és megnehezítette, nevezetesen az erdélyi református egyházzal fenntartott konfliktusos kapcsolata. Erről lásd: Szerző nélkül: *Czelder Márton működése Romániában 1861–69*. Emlék-Irat. Kolozsvárott, 1870, Erdélyi Ev. Ref. Egyházi Főtanács.

36 Ebből a célból írt például Eger érsekének, Bartakovics Bélának, amelyben „könyörögve kéri”: küldjön magyar papokat, „ilyen dolgokban nem szabad, hogy legyünk sem római, sem genovai, sem ágostai felekezetek, hanem mindennekfelett keresztények és magyarok”. Szabó Lajostól tudjuk azt is, hogy 1867-ben Czelder az esztergomi érseknél járt. Az egyházi vezető figyelmét felhívja arra, hogy „a magyarságnak csak a vallás mentheti meg szegényeket” [ti. a csángókat], az érsek pedig megfogadja, hogy „magyar papokat küld a csángók közé”. Szabó 1940. 60. p. 117. p. 1870-ben keltezett írásában, Czelder érdekes észrevételeket fűz a Veszely-Imecs-Kovács szerzők tollából megjelent műhöz is, amelynek adatait nézete szerint „a galaci »Noé vize« nevű szállodában gyűjtötték és sokszor valótlan állítanak”. Czelder Márton: *Missziói Lapok*, 1870. 179. p. A moldvai katolikusok támogatását a Szent László Társulat vállalta fel. A Társulat tevékenységéről lásd Seres Attila: A Szent László Társulat szerepe a bukovinai székelyek és a moldvai csángók egyházi patronálásában a két világháború között. *Székelyföld*, 14. évf. (2010) 8. sz. 111–137. p. (1. rész); 14. évf. (2010.) 9. sz. 116–141. p. (2. rész).

közlése volt/maradt a református misszionárius eszköze és hozzájárulása a moldvai magyarok helyzetének a javítása ügyében. Tudjuk, hogy a költő Czelder Márton óromániai misszióját megelőzően már rendelkezett önálló kötetekkel. Első könyvében az alábbi, témánk szempontjából tanulságos versét olvashatjuk:

Czelder Márton: *Költői törekvés*³⁷

Mire törekedik a költő,
Mért áldozik éj és napokat?

Azért-e hogy érdemeiért
Halmazzanak rá virágokat?

Azért-e, hogy örök időkig
Fennmaradjon hire és neve,
Melyet szent törekvéseiért
Sok szenvedések után nyere??

Nem! nem ily kis lélek a költő,
Ő csak azért zengi dallamát,
Hogy abban szerette honának
Visszaadja ismét önmagát.

Mert dalában él a nemzet csak
A mely honnan nincs költődala:
Arra átokként ránehezült
A durvaság sötét angyala.

A költő egyedül honának
Szentele élete minden szakát;
Gyakorta önmegtagadással
Viraszt érte tengeréjszakát.

Küzdésiért mi a jutalma?
A nyugtató édes öntudat,
Hogy mi virágot hona termett:
Visszaadta annak azokat...

37 Czelder Márton: *Pályalomb*. Költemény-füzér. Pest, 1854, 37–38. p.

A „CSÁNGÓ SZOMORÚSÁG” ÉNEKBEN

Jelenlegi adataink tükrében azt vélelmezzük tehát, hogy a „csángó himnusz”-nak nevezett vers írásban született és írásban terjedt el. Moldvai használatáról egészen az 1990-es évekig nincsenek adataink, ami arra utal, hogy a moldvai katolikus magyarok nem ismerték és/vagy nem használták.³⁸ Pávai István kérdésére tehát, hogy „a múlt századból jelzett adat [a László Mihály által közölt „forrófalvi népdal”-ra utal] folyamatosan élt-e a hagyományban, vagy revival jelenséggel állunk szemben”,³⁹ jelenlegi ismereteink szerint azt válaszolhatjuk, hogy minden tekintetben kívülről érkező alkotással van dolgunk. A moldvai magyar népdalok egyik legismertebb előadója, Nyisztor Ilona a „himnusz” kapcsán Pávai Istvánnak úgy fogalmazott: „Eszt a templomba tanultuk Csíksomlyón. Én onnét tudom eszt az éneket”.⁴⁰ E sorok szerzőjének írt válaszlevelében pedig az énekes az előbbieket azzal egészítette ki: „Kobzos Kiss Tamástól hallatam, tanoltam a ’90-es évekre.”⁴¹ Horváth Dezső állítása tehát, miszerint „a csángóknak is van himnuszuk, és legalább annyira szent nekik, mint nekünk a mienk”,⁴² csak a ’90-es éveket követő időszak után lehet érvényes, amennyiben az.

Kobzos Kiss Tamás egy 2010-ben készült interjúban úgy fogalmazott, hogy „a himnusz (...) Csángó magyar, csángó magyar, mivé lettél csángó magyar? kezdetű szövegét és a dallamát valóban én tettem egymás mellé és énekeltem, aztán az név nélkül terjedt tovább”.⁴³ Két évtizeddel ezelőtti személyes beszélgetésünk során Kobzos Kiss Tamás elmondta azt is, hogy erre a párosításra az 1970-es években került sor,

38 Természetesen az is előfordulhat, hogy a dal ismert volt, és a népköltészet, valamint az egyházi népénekek gyűjtői nem figyeltek fel rá, nem jegyezték fel, amit azonban teljességgel kétségesnek tartunk.

39 Pávai 1996. 15. p.

40 Pávai 1996. 15. p.

41 2025. 03. 16-án lefolytatott levelezés.

42 Horváth 1999. 2. p.

43 A vallomás folytatása is érdekes: „És jól van ez így, mert nem dicsekednék, hogy általam talált egymásra az amúgy külön-külön régi szöveg és dallam. Mással is előfordult ilyen, a Kájoni által itt is nagy sikerre vitt Bocskai himnusznak például az a története, hogy a ’70-es évek közepén tette egymás mellé a Kájoni-gyűjteményben szereplő Teremtett állatok dallamát és a szöveget Szabó István lantos barátom.” Antal Ildikó: Aki hivatást jelölő hangszert visel nevében. *Hargita Népe*, 22. évf. (2010) 132. sz. 9–10. p.

26. TÚL A VIZEN TÓTORSZÁGBAN

Trunk, Bákó. 1929. — D. P. P.

Parlando ♩ = 100

1. Túl a ví - zen Töt - or - szág - ban
 Szíl - va ter - mik szép zöld á - gon.
 Sza - kasztot - tam, de nem et - tem,
 Mert én bú - ra te - rem - tet - tem.

2. Szült anyám nyomoruságra
 Erre szomorú világra :
 E mindula három árva,
 Mind a három földig gyászba.

63

3. kép

Forrás: Domokos Pál Péter: *Rezeda*. 96 csángómagyar népdal.
 Budapest, 1958, Zeneműkiadó Vállalat, 63. p.

F 201/A
 1 = 1932. Lécped
 Bartók Béla lejegyzése
 2 = 1952. Mekényes
 3 = 1954. Szárász

51.

„1”

J = cca 132

1) Ka - szá - lóm - ba van egy nyir - fa,

Rubato J = 80

2) Ka - szá - lóm - ba van egy nyi - ra - fa,

Rubato J = 84

3) Ka - szá - lóm - ba - na van egy nyár - fa,

Az a - latt van há - rom ár - va, é

Az a - la - ttá van há - rom ár - va,

J = 76

Az a - latt ül há - rom ár - va,

9 129

4. kép

Forrás: Domokos Pál Péter – Rajeczky Benjamin: Csángó népzene II.
 Budapest, 1961, Zeneműkiadó Vállalat, 129. p.

a kecskeméti népzenei találkozók egyikén.⁴⁴ A „himnusz” megzenésítéséhez felhasznált dallam azonosításában Domokos Mária nyújtott segítséget. Feltételezéseink szerint Kobzos Kiss Tamás a Domokos Pál Péter által gyűjtött (1929) és közölt (1931 stb.) három árva ballada dallamát használta fel a himnusz-vers megzenésítéséhez. Bár adattal nem tudjuk alátámasztani, vélelmezhetjük, hogy Kobzos a Domokos Pál Péter – Rajeczky Benjamin *Csángó népzene* második kötetében (1961) található dallamok egyikét használta fel, illetőleg kapcsolata össze a „himnusz” szövegével.⁴⁵

Csán - gó - ma - gyar, csán - gó - ma - gyar,
 Mi - vé - let - tél, csán - gó - ma - gyar?
 Ág - ról - sza - kadt ma - dár vagy te,
 El - vet - tet - ve, el - te - met - ve!

5. kép

Forrás: *Esztergom és Vidéke*, 8. évf. (1993) 51–52. sz. 11. p.

Mint hogy ezek az információk nem (köz)ismertek, a közleményekben téves adatok jelennek meg a szöveg és a dallam eredetével kapcsolatosan. Így például a *Brassói Füzetek*ben a „himnusz” névtelen közreadója úgy fogalmaz, hogy „a dallamot egy 1954-es felvétel alapján Domokos

-
- 44 Nem tartjuk kizártnak, hogy a „himnusz” (hazai, majd határon túli) elterjedésében a népzenei mozgalmak (táncházak, népdalkörök, versenyek stb.) központi szerepet tölthettek be.
- 45 Domokos Pál Péter: *Rezeda. 96 csángómagyar népdal*. Budapest, 1958, Zeneműkiadó Vállalat (első kiadás: 1953), 63–65. p. Domokos Pál Péter – Rajeczky Benjamin: *Csángó népzene II*. Budapest, 1961, Zeneműkiadó Vállalat, 129–137. p.

Pál Péter és Rajeczky Benjámín közlik”,⁴⁶ ami ebben a formában félreérthető. Domokos Pál Péter nem a „csángó himnusz” dallamát közölte,⁴⁷ hanem azt a balladát és a ballada dallamvariánsait, amely dallamok közül az egyikkel Kobzos Kiss Tamás később a „hymnusz”-t összepárosította.⁴⁸

„CSÁNGÓ HIMNUSZ”

A „csángó himnusz” mind Moldvában, mind pedig Magyarországon a '89 utáni politikai változások után terjedt el és vált ismertté szélesebb körben. Az adatok tükrében úgy tűnik, a kezdeti időkben, Moldvában a helyi értelmiségi szereplők olvasták és ismerték a verset. Horváth Dezsőnek például Lészpeden az anyanyelv oktatásának a szorgalmazója, Fejér Katalin, Szabófalván pedig a hasonló missziót folytató Perka házaspár énekelte el a dalt.⁴⁹ Hogy a dal nem volt a helyi emlékezet és szóhagyomány része, mutatja az is, hogy a szabófalvi házaspár nem is tudta végigénekelni a „hymnusz”-t. Horváth beszámolója szerint „Ács bácsi [Perka Mihály álneve] átszalad a szomszédba, és nyomtatott kis füzetkével tér vissza. Felebarát a címe. Abban le van írva, belőle énekeltek tovább.”⁵⁰

Minden valószínűség szerint a református egyházi író, Vetési László által szerkesztett, és 1990–92 között megjelenő szórványlapról van itt szó, ami nem melleleg, a rendszerváltás utáni események rekonstruálásában is igen értékes forrásanyag.

46 József Áron: „Mivé lettél, csángó magyar?” Válogatás. *Brassói Füzetek*, VII. évf. (1992) 4. sz. 57–64. p.

47 A „hymnusz”-nak nevezett verset Domokos az első kötet jegyzetanyagában adja közre. Domokos Pál Péter – Rajeczky Benjámín: *Csángó népzene* I. Budapest, 1956, Zeneműkiadó Vállalat.

48 A pontatlan adatot, miszerint a hymnusz dallamát Domokos Pál Péter közli, az *Esztergom és Vidéke* lapban közölt cikk is átveszi. A dallam, amit Domokos Pál Péter gyűjtött és közölt eredendően a három árva ballada dallama és nem a „hymnusz” eredeti dallama (amivé később vált). Szerző és cím nélkül, *Esztergom és Vidéke*, 8. évf. (1993) 51–52. sz. 11. p. Továbbá Sike Lajos is. Sike Lajos: Mivé lettél csángó magyar? *Kelet-Magyarország*, 52. évf. (1995) 128. sz. 7. p. Domokos nem a „hymnusz”, hanem a három árva ballada dallamát és dallamvariánsait közölte, nem 1954-ben, hanem 1961-ben. A '61-ben megjelent kötet dallamai közül választja ki Kobzos az egyiket, és párosítja össze a „hymnusz”-szal.

49 Horváth 1999. 46. p.

50 Horváth 1999. 46. p.

Napjainkra a „csángó himnusz” a magyar himnuszköltészet és zenei világ részévé vált,⁵¹ sőt, idegen nyelvű kiadványokban és gyűjteményekben fordításai is készültek.⁵² Ott találjuk a kalendáriumok, az antológiák és gyűjtemények lapjain, zeneszerzői művek között,⁵³ elhangzott már színházi előadás keretében,⁵⁴ jelen van rejtvények feladványai között,⁵⁵ és könyvek címeiben is.⁵⁶

ZÁRÓ MEGJEGYZÉSEK

A csángó kutatás kulturális kontextusait feltáró tanulmányaiban Hatos Pál tendenciózus jelenségnek tekinti a kutatásban nyomon követhető „romantikus-idealizáló hozzáállás”-t, és a panaszos retorikát „a csángó árvaságról”, amely a 2000-es évektől már leginkább a sajtótermékekben érvényesül.⁵⁷ Tény, hogy a „csángómentők”, a reformkor szellemiségét követve aktív szerepet vállaltak – még helyesebben: megkíséreltek közrejátszani – abban, hogy a Moldvában élő magyarság etnikai és nyelvi önazonossága megmaradjon. Meglehet, Czelder Márton nem gyűjtő és nem kutató minőségben ténykedett Moldvában, írásaiban messzemenően tükröződik a reformkor szellemisége. Hatos Pál azon állítását azonban, miszerint „a moldvai csángók döntő

-
- 51 A „himnuszt” mások mellett a Kárpátia Egyesület is előadta, a zene a youtube csatornán meghallgatható.
- 52 Lásd például Bernard Le Calloc'h: Csángómagyar, Csángómagyar, Qu'es-tu devenu, Csángómagyar? Tu es l'oiseau tombé de l'arbre Rejeté oublié című műve, amelyről Beke György tudósításából értesülünk. Beke 2007. 101. p. A *Nyugati Magyarság* lap egyik híradása szerint a Cambridge-ben készülő Encyclopaedia Hungarica angol nyelvű sorozatban is helyet kapott. Szerző és cím nélkül: *Nyugati Magyarság*, 18. évf. (2000) 5. sz. 2. p.
- 53 Birtalan József zeneszerző például a katolikus népekek mellett a „csángó himnusz”-ra is írt zenét.
- 54 Például az Urbán András által rendezett Bánk bán előadás. Sándor L. István: A kérdezés joga. *Ellenfény*, 20. évf. (2015) 4. sz. 12–16. p.
- 55 Lásd például: *Élet és Tudomány*, 54. évf. (1999) 51. sz. 1625. p. Érdekes adatról értesülünk a *Família Kárpát-Medencei Családi Magazin* egyik rejtvényében, ahol egy, a három királyokról szóló vers kapcsán esik szó egy 1700 táján, egy zsolozsma részeként feljegyzett „csángó himnuszlól”. Bizonyosra vehető, hogy itt más(ik) himnuszlól, vélhetően egy egyházi népénekéről van szó. *Família Kárpát-Medencei Családi Magazin*, I. évf. 12. sz. – 2. évf. 1. sz. 2004. december – 2005. január, 55. p.
- 56 Az említettek mellett lásd még Jakab Attila: *Mivé lettél, mívé leszel, csángó magyar? A katolikus egyház szerepvállalása a moldvai csángók elrománosításában*. Budapest, 2012, Kairosz Könyvkiadó.
- 57 Hatos 2002. 5–16. p.; uő: A csángó irodalom és a „vereség kultúrája”. In Diószegi László (szerk.): *Moldvai csángók és a változó világ*. Budapest, 2009, Teleki László Alapítvány, Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ, 75–84. p.

többsége nem azt a heroikus küzdelmet folytatja nyelve és magyarsága megmaradásáért, amelyet némely magyarországi kutató látni szeretne”,⁵⁸ csak fenntartásokkal és legfeljebb a 20. század végi körülményekre vonatkozóan tartjuk elfogadhatónak. Források tömkelege bizonyítja azt, hogy egészen a kommunista diktatúra időszakáig, különösen a 19. századtól a második világháborúig, tanúi vagyunk annak, hogy az etnikum története voltaképpen a római katolikus egyház és az állam irányából érkező erőszakos asszimilációnak való ellenállásban merül ki.⁵⁹

Arra a felvetésre, hogy a moldvai magyarság sajátos történelmi múltja okán⁶⁰ voltaképpen nem rendelkezik kellően megalapozott és/vagy történelmileg indokolt (kulturális) jogalappal arra nézve, hogy a modern magyar nemzet szerves részének tekintse vagy érezze magát – tehát erre a felvetésre nem kívánunk reflektálni. Abból adódóan, hogy a ma magyarul beszélő közösségek nagy többsége székelyföldi székely kivándorló leszármazottja, már magát a felvetést sem tartjuk indokoltnak és elfogadhatónak. Hogy a csángó szövetség milyen megfontolásból érezte szükségét annak,⁶¹ hogy – a székelyekhez hasonlóan – saját himnuszta alkosson/nevezzen ki, azt nem tudjuk. Annak a kérdésnek a vizsgálata is előttünk álló feladat, hogy a „csángó himnusz” milyen hatással van a *Csángóföldön „csángóul”* beszélők „csángó identitásának” a kialakulásában.

58 Hatos 2002. 6. p.

59 Erről a kérdésről több tanulmányomban értekeztem. Erre a tényre később Hatos Pál is utal: „Jól ismert, hogy az elmúlt évszázadokban számos panasszal fordultak a magyar és római központi katolikus hatóságokhoz a moldvai magyar anyanyelvű katolikus hívek az anyanyelvi liturgia lehetőségének hiánya, illetve az attól való megfosztottság miatt”. Hatos 2009. 82. p.

60 Ti. Moldva, a kora középkortól eltekintve nem tartozott a Magyar Királyság hatáskörébe, a népcsoport nem volt részese a magyar nemzet történelmi eseményeinek, a nyelvi és kulturális hatások alól kimaradt stb.

61 Saját döntés jogán vagy esetleg külső hatásra, biztatásra, tanácsra cselekedte.

Komán János

KOLOZSI JÁNOS, A KERELŐSZENTPÁLI
KAPISZTRÁN

Kapisztrán Jánoshoz, ehhez az ékesszóló, Hunyadi János seregét lelkesítő ferences rendi szerzeteshez hasonlította báró Bánffy János, Küküllő vármegye főispánja az 1848–49-es szabadságharc idején Kolozsi János kerelőszentpáli, marosugrai¹ plébánost. „Kolozsi a hajdani harcias papokat juttatja eszünkbe, férjem Capistránnak nevezte” – olvassuk Bánffy Jánosné Wesselényi Jozefa bárónő emlékiratában.²

Kolozsi falusi környezetből, egy olyan családból származott, ahol az osztrák elnyomás elleni indulatok mindegyre föllobbantak. Maros-Torda vármegyében, Mezőmadarason született 1808. január 1-jén.³ Fivére volt annak a Kolozsi György egyetemi hallgatónak, aki a felháborodott pesti tömeg közé vegyülve, a dunai hajóhídon Lemberg Ferenc altábornagyot 1848. szeptember 28-án halálosan megsebezte,⁴ majd berohant a képviselőházba, „...és győzedelmesen fölmutatta a királyi biztos vértől még csöpögő szablyáját a galéria éljenzése közepette.”⁵

Eddigi ismereteink arra utalnak, hogy a szülők igyekeztek taníttatni gyerekeiket. János Gyulafehérváron római katolikus teológiát végzett, 1831. június 5-én pappá szentelték. Felszentelése után segédlelkész lett

-
- 1 Sematizmus venerabilis Cleridioecensis Transsilvaniensis ad annum bissextilem a christo nato MDCCCLVIII. Claudiopoli, 111. p.
 - 2 *Báró Bánffy Jánosné Wesselényi Józefa bárónő emlékirata 1848–49-i élményeiről.* Cluj-Kolozsvár, 1931. Sajtó alá rendezte és életrajzot írt hozzá: Kelemen Lajos. Kiadja a losonczy báró Bánffy család, 65. p.
 - 3 Bona Gábor: *Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban.* Harmadik átdolgozott, javított kiadás. Budapest, 2000, Heraldika Kiadó, 449. p.
 - 4 Urbán Aladár: Népítélet Lamberg felett. Beszámoló, emlékezők, tanúvallomások. *Századok*, 1996. 1. sz. 1104–1105. p. Az osztrák hadbírótság 1850. jan. 18-án a 24 éves Kolozsi Györgyöt halálra ítélte, és 23-án reggel 8 órakor az Újépület háta mögött fölakasztották. Lamberg Ferenc altábornagy meggyilkolásához fűződik Petőfi Sándor *Akasszátok föl a királyokat* című költeménye is.
 - 5 Ferenczi Sándor: *A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti papi névtára.* Budapest–Kolozsvár, 2008, Szent István Társulat – Verbum, 301–302. p. „Amikor Kolozsi György berohant a képviselőházba, Klauzál épp a gyilkosok megbüntetését indítványozta.”

Marosvásárhelyen, 1834-ben helyettes plébános Székelyszenttamáson, 1836-tól 1848-ig plébános Kerelőszentpálon, illetve Marosugrán.⁶ 1846-ban polgári hivatalt is betöltött, Küküllő megyei táblabíró volt.⁷

A forrásokból egy, a falu életével törődő, talpraesett férfi képe rajzolódik ki, aki a forradalom és szabadságharc lelkes híve volt – bátor, kiváló szervező és tekintélyes személyiség. Ismertsége nem korlátozódott Küküllő vármegyére, hanem Marosszéken is népszerűnek számított. 1848 októberében–novemberében már részt vett az önvédelmi harcban.⁸ Ezért joggal feltételezzük, hogy ez a Petőfi-lelkületű hazafi talán ott volt az agyagfalvi népgyűlésen is, ahol – amint Mikó Imre írja Vay kormánybiztosnak –: „...karddal felfegyverzett papjaik vezérlete alatt” gyűlt össze a székelység.⁹

Népszerűségét – többek között – a következő történet is szemlélteti: 1848 decemberének utolsó hetében az elszigetelt Háromszék kormánybiztosa, Berde Mózes küldöttséget menesztett Kolozsvárra, mégpedig három megbízott – Macskásy Antal földbirtokos, valamint Úrházy György (költő, újságíró, ügyvéd) és Jakab Elek (történetíró) Mátyás-huszárok – személyében. Marosvásárhelyen a forradalommal, szabadságharcral szimpatizáló gróf Lázár József Poklospatak utcai házába kopogtattak be, ahol a túszként Nagyszébenbe hurcolt apa gyerekei, Dénes, Albert és Eszter fogadták a vendégeket. Elmondták, hogy hírt kell hozniuk az elszigetelt, de be nem hódolt háromszékiek számára az erdélyi katonai helyzetről. Újabb vendégek, meghívottak vagy önkéntesek is érkeztek. Kolozsvárra az ellenségtől uralt Mezőségen keresztül kellett menni; tizenketten vállalkoztak erre a veszélyes útra.¹⁰ A tizenkét tagú csapat Kolozsi János plébánost választotta kapitányának.¹¹ Szentkirályi Gábor, az egyik résztvevő¹² – akárcsak Orbán Balázs

6 Sematismus. Kolozsi János szolgálatot teljesített Gyulason, Nagycsergeden, Teremin és Vidrátszegen is, ahol kisebb katolikus közösségek voltak.

7 Ferenczi: i. m.

8 Bona: i. m.

9 MNL OL H 113, 51149-es mikrofilm-dobozszám, 4. folytatás, 434–436. p.

10 Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása, IV. kötet*. Pest, 1870, Ráth Mór, 168–170. p. A *Magyar Polgár* 1869. évi nagy naptára 4–10. oldalain Szentkirályi Gábor, a csapat egyik résztvevője szintén beszámolt erről a veszélyes útról.

11 *Jakab Elek: Szabadságharcunk történetéhez. Visszaemlékezések 1848–1849-re*. Budapest, 1880, Rautmann Frigyes, 440. p.

12 *Magyar Polgár nagy naptára 1869-dik közönséges évre*, 4–10. p.

később kiadott főművében – elég részletes beszámolót közölt erről a fontos és viszontagságos útról.¹³ Kolozsvárra érkezésükkor, december 30-án Kolozsit és Macskásyt Beöthy Ödön országos teljhatalmú kormánybiztos a Bánffy-palotában fogadta, és biztató hírekkel szolgált számukra, az erdélyi katonai helyzetről és Bem seregének első győzelméről tájékoztatva őket. Január elsejére már vissza is tértek Marosvásárhelyre.¹⁴ A nagy hidegben Kolozsinak a lába is megfagyott.¹⁵

Kolozsi Jánosra gazdálkodó emberként is föltekintett az 1187 lelket számláló katolikus közösség, melyet a népesebb, 600 lelket számláló kerelőszentpáli, a 325 lelket számláló besenyői és a mindössze 116 lelket számláló marosugrai közösségek alkottak.¹⁶ Ezen falvak közül Kerelőszentpál és Ugra Küküllő vármegye középső kerületének Radnóti járásához tartoztak, míg Búzásbesenyő a Tere mei járásban feküdt.

A vármegye székhelye az 1207 lelket számláló Dicsőszentmárton volt, egy nagyobb község, melynek 656 magyar, 412 román, 2 német, 123 cigány és 137 egyéb nemzetiségű lakosa volt.¹⁷ A román és szász többségű vármegye lakosainak nagy része – mivel a szászok és a románok is kinyilvánították hűségüket az osztrák uralom és a császár iránt – nemcsak a magyar forradalommal szállt szembe, hanem az osztrák uralom ellen folytatott magyar szabadságharcra is. A románok a legnagyobb zsarnok mellett harcoltak jogaikért – állapította meg szégyenkezve Nicolae Bălcescu –, és ebben az időszakban valóban számtalan, mindeddig kellőképpen föl nem tárt rablásra és gyilkosságra került sor. A román többségű falvak szomszédságában fekvő Kerelőszentpál sem menekülhetett meg e tekintetben, pedig az osztrák hadsereg egyik százada a településen épült laktanyában állomásozott. Kolozsi plébános ismert panaszlevelében, melyet Kovács Miklós gyula-

13 Orbán: i. m.

14 MmNL, Kéziratok gyűjteménye, fond: 75, 102. iratcsomó 529. oldalán a következő följegyzés olvasható: „Macskási Antal és Gyárfás Károly Háromszékre visszatértek. Kézdimartonos községben Horváth Ignác házánál adták tudtul a jó híreket az ott jelen lévő Gál Sándornak és Berde Mózesnek.” Jakab Elek, halványuló emlékezetét hibáztatva, Gyárfás Károly nevét kihagyta a névsorból.

15 Wesselényi: i. m. 65. p. Jancsó Lajosnak, Bánffiek házi nevelőjének, a későbbi kolozsvári ref. tanárnak is megfagyott a lába.

16 Sematizmus, 110–111. p.

17 Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája*. Kovásza, Hargita és Maros megye. Népszámlálási adatok 1850–1992 között. Budapest–Csíkszereda, 1998, Teleki László Alapítvány – Pro-Print Könyvkiadó, 313. p.

fehérvári püspökhöz címzett, azokról a Kerelőszentpálra csődülő rablókról beszélt, akik nemcsak a Haller-mauzóleumot, hanem őt magát is kifosztották, és akik elől el is kellett menekülnie. „Hosszasnak kéne lennem, ha leírni szándékoznék mindazon iszonyú tényeket, melyek mindenütt, de kivált Kerelőszentpálon már három versen külön színek alatt elkövetettek. [...] elsőben minden őrizeteimtől és fehér neműimtől, a másodikban méheim s apró barmaimtól, a harmadikba a császári katonaság védelme alatt minden marháimtól, gazdasági eszközeimtől, a most tulajdon költségemen állított gazdasági épületeimtől [...] megfosztattam. [...] ma már az anyamegyén kívül mindentől megfosztva hol Marosvásárhelyt, hol Teremében tartózkodom [...]”¹⁸ Már ez az egy panaszlevél is eléggé jól példázza, miért volt fontos újjászervezni a vármegye nemzetőrségét – főként hogy a Haller Lajos gróf és Szentpály József által 1848 tavaszán szervezett, többnyire birtokosokból verbuvált nemzetőrség nem bizonyult hatásosnak.

Az, hogy Kolozsi szerepet vállalt a nemzetőrség újjászervezésében, nemcsak a híveket érintette, hanem a szentpáli gyerekek is tanító nélkül maradtak, de mégsem csodálkozhatunk azon, hogy Kolozsi inkább a közrend, a személyi szabadság és a vagyonvédelem, azaz a nemzetőri feladat végrehajtásának egyik legodaadóbb pártfogója lett.¹⁹ 1848 őszén az egyik korabeli dokumentum már nemzetőr századosként említi.²⁰ Föltételezem, hogy valamilyen szerepet vállalhatott a kerelőszentpáli gróf Haller Lajos (1822–1867) által 1848 májusában létrehozott vármegyei nemesi nemzetőrség szervezésében is.²¹

Az események megértéséhez tudnunk kell, hogy Küküllő vármegye nemzetőrsége a császári csapatok bevonulása után feloszlott. Szentpály József 1848 szeptemberében ugyan őrnagyi kinevezéssel érkezett a fővárosból, és át is vette az „Enyedre Központosított Nemeztőrség vezérletét” az erdélyi teljhatalmú országos kormánybiztostól, de a

18 Tamási Zsolt-József: *Az erdélyi római katolikus egyházmegye az 1848–49-es forradalomban*. Kolozsvár, 2007, Scientia Kiadó, 443. p.

19 MNL OL, 1849-i évi erdélyi magyar hatóságok levéltára, F245, 2/c tekercs, 392. o. Ez a nyilvántartó irat plébánosként, énekvezetőként és oskolamesterként tartja számon.

20 Bona: i. m.

21 Süli Attila: A nemzetőrség szervezése Erdélyben 1848 nyarán és őszén. *Hadtörténeti Közlemények*, 2000. 3. sz. 615. p.

nemzetőrség újjászervezésére irányuló próbálkozásai sikertelennek bizonyultak.²² A vármegye helyzete – amelyről Bánffy főispán azt írja egyik jelentésében, hogy „Küküllő megyénél szerencsétlenebb helyzetű törvényhatóság talán egy sincs”²³ – arra ösztönözhetette az 1849. január elején Kolozsvárról visszatérő Kolozsit, hogy aktívabb szerepet vállaljon a hon érdekében.

Úgy tudjuk, hogy Kolozsi hivatalosan csak 1849 áprilisától, Bem seregének Marosvásárhelyre való bevonulása után lett az erdélyi hadsereg tábori lelkésze.

Csány László országos teljhatalmú biztos 1849 tavaszán rendelte el a nemzetőrség újjászervezését, és ebből az alkalomból azt kérte az erdélyi főispánoktól, hogy csak olyan személyeket vegyenek föl a nemzeti gárdába, akiknek kezébe fegyver adható, azaz megbízhatóak, nem fordítják fegyverüket a szabadságharc ellen.²⁴ Bánffy főispán először a Haller család egyik tagját, a Marosugrán élő gróf Haller Györgyöt (1818–1892) ajánlotta Küküllő vármegye nemzetőrségének megalakítására, és 1849. május 10-én kérte Szent-Iványi Károly országos teljhatalmú biztostól, hogy a gróftot őrnagyi rangban nevezzék ki a nemzetőrség élére.²⁵ Tette mindezt annak ellenére, hogy már április 25-én elhatározta, Kolozsira bizza a nemzetőrség megalakítását.²⁶ Erről a következőket írja: „Azután Haller Györggyel találkozáván ő tisztán és félreérthetetlenül kijelentette, hogy azon munkakört gyengélkedő egészsége miatt nem vállalhatja [...], egyszersmind kérvén, hogy ezen állomásra az illető helyre kineveztetés végett terjesszem fel Kolosi János kerelőszentpáli plébánost, ki ezen megye nemzetőrség felállításába is rendezkedik, valamint eddig is szent ügyünk körül mindig is fáradhatatlan munkálkodott, elszántsággal, és sok képességet tanúsított.”²⁷

22 MmNL, Küküllő vármegye. Politikai-közigazgatási iratok, 2009/1848/369–370. l. A nemzetőrség teljes felszámolásáról nem beszélhetünk a birtokunkban lévő egyik levéltári irat szerint, melyben épp Bánffy János állítja, hogy létezik, de nagyon csekély számú. Lásd még: MNL OL H 113, 51149-as mikrofilm-dobozszám, 4 folytatás-24, 2445. p.

23 MmNL, Küküllő vármegye. Politikai-közigazgatási iratok, 1848/2009/360.

24 Peter Moldovan: *Pace și război. 1848–49 în Transilvania Centrală. Mișcările revoluționare și războiul civil*. Cluj, 2008, Presa Universitară Clujeană, 322. p.

25 MmNL, Küküllő vármegye. Politikai-közigazgatási iratok, 2021/1849/29. l.

26 Peter Moldovan: i. m.

27 MmNL, Küküllő vármegye. Politikai-közigazgatási iratok, 2021/1849/29. l.

Kolozsi már 1848 őszén is a magyar forradalom lelkes híveként vált ismertté. Nemzetőr századosi rangja volt, 1848 október–novemberében részt vesz Székelyföld és Küküllő vármegye magyarságának önvédelmi harcában.²⁸ A történészek több tanulmányban is fölhívták a figyelmet a katolikus papság szerepére a magyar szabadságharcban – Tamás Zsolt-József²⁹ és Zakar Péter³⁰ pedig átfogó, részletesebb ismertetést is közöl róluk –, de a többi felekezetek lelkészei is vezető szerepet játszottak az 1848–49-es forradalomban és szabadságharcban.³¹ Akárcsak a korábbi évszázadokban, életüket, szabadságukat kockáztatva a hívek mellé álltak. A gyulafehérvári püspök buzdítása sem maradhatott visszhang nélkül a katolikus papság és a hívek körében. Ezt a hazafias kiállást tükrözi Kovács Miklós püspök azon levele is, amelyet Báró Kemény Istvánhoz, Alsó Fejér megye főispánjához írt: „Hogy a haza veszélyben forog, sajnos tapasztalom, hogy annak megmentésére semmi áldozat ne kíméltessék, minden igaz hazafinak mellőzhetetlen kötelességének tartom. Én már, mint öreg főpap karral és karddal az édes haza oltalmára nem lehetek, de az ifjak fellelkesítésére és a szükségnek pótlására valamint eddig, úgy ezután is segedelemmel lenni kívánok.”³² című

Kolozsi János 1849. május 9-én, az állandó bizottmányi ülésen már jelenti: „[...]hogy maga mellé felvett Madaras Joseffel és írnök Boncza Imrével a’ megbízatásában eljárást meg is kezdette, a’ nádasi és zágori alszolgabírói kerületben az őszveírást már megtette, jelenleg pedig a’ kundi alszolgabírói kerületben hagyta függőbe a’ rendezést. Eddig elő

28 Bona Gábor: *Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban*. (Harmadik átdolgozott, javított kiadás. Budapest, 2000, Heraldika Kiadó, 449. p.) című könyvében Kolozsi István neve alatt Kolozsi János rövid életrajzát közölte, viszont a 100. oldalon az állandó nemzetőrség törzstisztjei között Kolozsi János őrnagy neve helyesen szerepel a felsoroltak között. *Kossuth Lajos kapitányai* című könyve (Budapest, 1988, Zrínyi Katonai Kiadó) 324. oldalán az említett Kolozsi (Kolosy) István életrajzát közli, hasonlóképpen bővebben ír Kolozsi Istvánról *Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban* című könyvében (Budapest, 2008, Heraldika Kiadó, 568. p.). Föltételezhető, hogy testvérek vagy (név)rokonok voltak, ugyanis mindketten Mezőmadarason születtek.

29 Tamás Zsolt-József: i. m.

30 Zakar Péter: *A magyar hadsereg táborigyelmeztetése 1848–49-ben*. Budapest, 1999, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség.

31 MNL, Kéziratok gyűjteménye, F. 75., 105. sz., 1940–1946. p.

32 Tamási: i. m. 236. p.

harmad fél századot alakított.”³³ Valószínű, hogy a vármegyének mind a 112 településén elvégezték a nemzetőrök összeírását; csakis ennek az alapos verbuválásnak a végén jelenthették a főispánnak, hogy már 2500 nemzetőrrel számolhatnak:

„Uram!

Folyó hó 1-én írt levelére annyit válaszolok, hogy én a tett mezejére születtem, és engem eddigi életem folytán semmi fény el nem vakított, se a vagyon szeretete el nem tántorított, azért ím, mostani fényes pályámról lemondok, ha azt hiszik, hogy hazámnak e téren jobban szolgálhatok s a Küküllő Megyei már kétezer ötszáz egyén [...] felnevelt Nemzetőrség vezetését elfogadom [...].”³⁴

Május 14-én Szent-Iványi Károly országos tejhatalmú kormánybiztos Bánffy főispánnak azt jelentette, hogy Kolozsi, Bem tábori lelkésze a nemzetőrség szervezőjeként továbbra is a megyében maradhat – ugyanis Kolozsi 1849. április 19-től hivatalosan is Bem erdélyi hadseregének katonai lelkésze lett:³⁵ „[...] a hadügyminisztériumhoz mái napon ajánlással fölterjesztvén – ami Kolosi János plébános úrnak, mint kinevezett tábori papnak, a nemzeti őrség alakításáig, vagy őrnagy kinevezéséig, a megyében megtartását illeti – ha a nevezett lelkész úr, ki a nemzetőrség alakításában azon megyében oly erélyes munkásságot fejtett ki, hazafi munkássága folytatására megnyerhető leendő, a nemzetőrség teljes alakításáig a megyében maradása megengedtetik.”³⁶

A levél tartalmáról Bánffy számolt be Kolozsinak:

„Tábori lelkész Kolosi János úrnak

Dicsőszentmárton, 1849. május 24-én

Országos tejhatalmú biztos Szentiványi Károly úrnak folyó hónap 14-ik napjáról 2941. szám alatt kelt rendeletét, mely szerint a megyében maradása a nemzetőrség teljes alakításáig megengedtetik – azon felkéréssel közlöm ezennel, hogy megkezdett erélyes működését tovább is folytassa.”³⁷

33 MmNL, Küküllő vármegye. Politikai-közigazgatási iratok, 1849/2044/43–45. l.

34 MmNL, Küküllő vármegye. Politikai-közigazgatási iratok, 1849/2021/41. l.

35 MmNL, Küküllő vármegye. Politikai-közigazgatási iratok, 1849/2044/43–45. l.

36 Zakar: i. m. 138. p.; Bona: i. m. 449. p.

37 MmNL, Küküllő vármegye. Politikai-közigazgatási iratok, 1849/2021/46. l.

Miután a nemzetőrség állománya körvonalazódni kezdett, Bánffy és Kolozsi a fölszerelésük kérdését is napirendre tűzte, és a megyei képviselő bizottmánygyűlésen arról állapodtak meg, hogy a nemzeti gárda formaruhája, a köpeny „az esmeretes vászonkitlike” legyen.³⁸ Egy másik iratban ez olvasható: „A’ nemzetőrök ruházatáról is gondoskodott: mindenki köteles magának házi vászonból egy kitlit csináltatni. És arra hívja fel ezen bizottmányt, hogy a’ nemzet öröknek sapkákat készíttessen.”³⁹ Felhívást intéztek Küküllő vármegye szabóihoz, hogy 30 krajcár elkészítési ár ellenében varrjanak nemzetőri egyenruhákat, ez azonban nem talált kellő visszhangra. Kolozsi Dombórol írt levelében ezért május 22-én arra kérte a főispánt, hogy „[...] parancsolja meg a szolgabíróknak, hogy a közelebbi péntekre a fegyverigazítók Dicsőszenmártonba és a kerületükbe lévő minden szabók Héderfájára ünnep harmadnapjára megjelenjenek...”⁴⁰

Az újabb felszólítás hangneme már erélyesebb, katonásabb volt, melynek már a megszólítása is – „Uram!” – majdhogynem parancsolóan hangzott: „A kerületében lakó mindazon lakatosokat, kovácsokat, kik a lőfegyverek igazítására képesek és alkalmazhatók, utasítsa ön arra, hogy azok minden e célra szükséges szerszámokat az ünnep utáni pénteken itten Dicsőszenmártonban a megyeháznál; a kerületében lakó szabók az úri ünnep harmadnapjára Bonyhán mulhatatlan megjeleni tartsák szoros kötelességüknek.”⁴¹

Arra vonatkozóan, hogy sikerült-e a mintegy 2500 nemzetőr egyenruháját megvarratni, egyelőre nem találtunk korabeli iratokat, mint ahogyan arról sem szól egyetlen forrás sem, hogy végül milyen fegyvereket – és főként hányat – adtak a kezükbe. Egy főispáni körrendelet azt sugallja, hogy az utóbbi ügyet – a nemzetőrök felfegyverzését – is megpróbálták rendezni. Az említett rendelet arra szólította fel a szolgabírókat, hogy gyűjtsenek fegyvereket, és adják be ezeket a dicsőszenmártoni megyei levéltárba ifj. Muzsnai József úrnak. Amint a szövegből kiderül, „[e]gy puskáért 6-20 pfr-ot, egy pisztolyért 9-10

38 Uo. 2022/1849/79. l.

39 MmNL, Küküllő vármegye. Politikai-közigazgatási iratok, 1849/2044/43–45. l.

40 MmNL, Küküllő vármegye. Politikai-közigazgatási iratok, 1849/2022/75. l.

41 Uo. 1849/2022/77. l.

forintig, egy kardért 4-10 forintig van utalványozva az országos kormánybiztos úr által.”⁴²

A gyengén fölfegyverzett nemzetőrök kezdetben nem feleltek meg kellőképpen a rendfenntartással kapcsolatos követelményeknek. A fosztogató románok garázdálkodásai napirenden voltak, az erdélyi hadi főparancsnokságtól a főispán által kért katonaság pedig még nem érkezett meg. Az utóbbi jelenlétét egyébként szolgabírók is hiányolták; a karácsonyfalvi szolgabíró például külön ki is emelte, hogy az általa a közrend biztosítására kért 16 személy „rendes katona, nem pedig nemzetőr”⁴⁰ legyen, akik a rablókkal, fosztogatókkal szemben eredményesebben lép fel. Végül az erdélyi hadi főparancsnokság úgy orvosolta a problémát, hogy Waldyc hadnagy vezetésével egy lengyel zászlóaljat küldött a helyszínre. A főispán az ő tevékenységükkel – amint ez az erdélyi főparancsnokságnak címzett leveléből kiderül – tökéletesen elégedett volt.⁴³ Egy másik levélben arról történik említés, hogy a megyei hadi pénztárból 200, azaz kétszáz ezüst forintokat fizettek ki Waldyc legényei számára.⁴⁴ Bár a főispán és a szolgabírák is jobban bíznak a katonaság jelenlétében, mint a gyengén fölkészített, inkább lándzsákkal ellátott, elnézőbb nemzetőrökében, a vármegyei vezetés véleménye ellenére a nemzetőrök jelenlétére, tevékenységére is szükség volt – olyannyira, hogy szolgálataikat még a megye határain kívül is igénybe vették. Küküllő vármegye főispánját, aki a marosszéki és a szebeni katonai-polgári vezetéssel is állandó kapcsolatot tartott, június 30-án arra kérték, hogy küldjön Medgyesre egy félszázadnyit a vámosgálfalvi nemzetőrök közül.⁴⁵ Mindemellett bizonyos fokig az elégedetlenkedőknek is igazuk lehetett, bár fegyelmi kihágások nemcsak a nemzetőrök soraiban, hanem a fegyelmezettebb sorkatonaság körében is előfordultak. Két hónapi fennállás után, az állandó katonai gyakorlatoztatás eredményeként azonban Küküllő vármegye nemzetőrsége egyre megbízhatóbb erővé vált. „Különös méltánylást érdemel százados Gyárfás E(lek) e téren kifejtett szorgalma. Kolosi János az őrség rendezésében és őket egyenként, nemcsak a törvények értelmében, de

42 Uo. 1849/2022/95. l.

43 Uo. 1849/2022/67. l.

44 Uo. 1849/2022/92. l.

45 Uo. 1849/2023/79. l.

lelkük meggyőződésétől vezéreltetett jó lelkes nemzetőröknek teremthetni, a legerélyesebben működik”⁴⁶ – olvashatjuk a korabeli sajtóban.

Kolozsi nemzetőrségének szervezettségéről, fegyelmezettségéről más levéltári iratok is beszámolnak. Július 24-én, amikor már az említett tényezők hatása érvényesülni kezdett, a megyesi helyőrség parancsnoka, Lázár Albert arra kérte Kolozsit, a vámosgálfalvi helyőrség parancsnokát, hogy biztosítsa 370 gyalogos és 120, a területükön áthaladó huszár élelmezését, ugyanakkor sürgette, hogy a vármegye nemzeti gárdája vonuljon azonnal Nyárádtó szomszédságába. Az utasítás átvételét követően Kolozsi arról értesítette Bánffy, hogy megszakítja a vámosgálfalvi helyőrség parancsnokaként kifejtett tevékenységét, mert eleget kell tennie a felsőbb katonai parancsnak.⁴⁷ Ezen értesítés azért bír különös fontossággal, mert a nemzetőrségre vonatkozó törvény értelmében a község határain kívül teljesített szolgálatot a törvényhatóságnak kellett fizetnie. Egy, a Küküllő vármegye vezetéséhez kapcsolódó 1849. áprilisi–augusztusi jegyzőkönyv is arról tanúskodik, hogy Kolozsi tevékenysége azért volt sikeres, mert részt vett a tanácsüléseken is. Talán éppen ennek köszönhető, hogy – amint az ún. Pénzutasványok jegyzékén is szerepel – a nemzetőrség számára 750 forintot utaltak ki 1849 júliusában, majd nemsokára ennek duplája is kifizetésre került.⁴⁸

Bánffy már jóformán a szabadságharc vége felé, július 20-án kérte Szemere Bertalan miniszterelnök- és hadügyminisztertől, hogy Küküllő vármegye állandó képviseleti bizottmányának határozata alapján nevezze ki Kolozsit a nemzetőrség élére. Ezzel kapcsolatban a következőket írja: „[...] addig is ezen általunk kért kinevezéshez egyszersmind illetménye is megadatnék, tekintve napontai szolgálatait, azt a házi pénztárból, azon reménnyel rendeltük kiadni, miszerént az hadi pénztárunk részére be fog számíttatni. Ezen felterjesztésünkre mi hamarbbi kedvező választ várjuk.”⁴⁹

46 *Honvéd*, 1849. június 23., 602. p.

47 MmNL, Küküllő vármegye. Politikai-közigazgatási iratok, 1849/2023/86. l.

48 Uo. 1849/2030/104. l.

49 Uo. 1849/2022/110. l.

A vármegye nemzetőrsége – vagy legalábbis ennek egy része – 1849 júliusának utolsó napjaiban csatlakozott Bem seregéhez. Ezt többek között a marosszéki és marosvásárhelyi 1848–49-iki honvédegylet elnöksége is igazolja egy, 1892. március 23-án keltezett iratában. Az említett irat abból az alkalomból született, hogy Marosvásárhelyen kiállították Erdély egy olyan földabroszát, amely egykor Bem tábornok birtokában volt, és amely „[...] emléktárgy eredeti birtoklója, átadója Kolozsi János, volt kath. pap, és az önvédelmi harcok idején honvédszázados és őrnagy múltját érintő igazolvánnyal együtt [adta át a földabroszt].”⁵⁰

A segesvári csatában, július 31-én Kolozsi megsebesült és fogságba esett.⁵¹ Egyelőre csak föltételezni lehet, hogy a csata után a helyszínrre érkező Heydte császári őrnagy katonái fogták el, és ugyancsak ők vihették a marosvásárhelyi várbörtönbe is.⁵² A szabadságharc résztvevői fölött a Nagyszebenből Sepsiszentgyörgyre, Csíkszeredába, Marosvásárhelyre kiküldött hadbírók ítéleznek. Az 1849–1850-es években a marosvásárhelyi cs. kir. hadi törvényszéken például három hadbíró⁵³ osztotta a több évi, néha két évtizednyi börtönbüntetéseket vagy halálos ítéleteket. Volt köztük egy Loderer nevű főhadnagy⁵⁴ is, aki talán mind közül a legszigorúbban értelmezte a cs. kir. katonai büntetőtörvénykönyvet; Kolozsit például 1849. szeptember 18-án 10 évi várfogságra ítélte.⁵⁵ Az egykori plébánost még november 22-én is az ottani várbörtönben találjuk, Marosvásárhely legismertebb vezető személyiségei között. Erdély katonai és polgári kormányzója ekkor rendelte el a vallatásukat: „[a]z itteni várban fogoly Bíró Mihály, Farkas József, Csiki József, Kováts Sámuel, Kolozsi János és Hajnal József ellen, úgy gróf Lázár József és Lázár Dénes urak ellen kormányzó báró Wolhgemuth ó Exaja által végben vitetni parancsoltatott közesketést...”⁵⁶

Kevesen ültek hét évet börtönben a szabadságharcban vállalt tevékenységükért, Kolozsi viszont csak 1856-ban kapott kegyelmet, és

50 *Történelmi Lapok*, 1892. ápr. 15., 7. sz. 72. p.

51 Uo. 1849/2030/104. l.

52 Bona: i. m.

53 Uo. 1849/2022/110. l.

54 MmNL, 919-es iktatói jegyzőkönyvben 1849 novemberétől a következő év szeptemberéig mindegyre előfordulnak a Loderer hadbíró tevékenységéről szóló főljegyzések, aki Szebenben is osztogatta a büntetéseket.

55 Bona: i. m.; Tamási: i. m. 337. p.

56 MmNL, 917-es iktatói jegyzőkönyv, 1849. nov. 22./5301. f. sz.

Péterváradról – egyesek szerint Kufsteinből – szabadult.⁵⁷ 1857-ben papi működése újbóli engedélyezése érdekében kérvényt nyújtott be az uralkodóhoz; 1860-ban helyettes plébános Magyarigenben, majd 1867-ben Sinfalván szolgált. 1872-ben Felvincen lett plébános, és ugyanott halt meg 1873 decemberében.⁵⁸

Tizenkét évi kerelőszentpáli, búzásbesenyői, marosugrai plébánosi szolgálatával azon kevés egyházi személyek közé tartozott, akik a szent szabadságharc idején a nemzetőrség szervezéséből és vezetéséből is példásan kivették a részüket. Az általa vállalt feladatot, amint a korabeli iratok is kiemelik, olyan hazafias lelkesedéssel végezte, amiért megérdemli, hogy emlékét megőrizzük.

*Az idő urai, 2015
(135 x 175 cm, olaj, vászon)*

-
- 57 Tamási: i. m.; Bona: i. m. Fónagy Zoltán könyvében (*Kufstein, a megtorlások jelképe*. Budapest, 2016, Kossuth Kiadó) nem található Kolozsi neve, ám a hozzám írt levelében megjegyzi: „A lista teljességéért nem vállalnék felelősséget, mert nem biztos, hogy minden fogolykimutatás fennmaradt; lehetséges, hogy egyes, egészen rövid ideig ott őrzött rabok kiestek a nyilvántartás lyukain.”
- 58 Bona: i. m. és Tamási: i. m. (Szerző megjegyzése: 2021-ben *Kolozsi János kerelőszentpáli-marosugrai plébános, Küküllő vármegye nemzetőrségének szervezője címmel* egy okiratgyűjteményt jelentettem meg a plébános nemzetőrségszervező munkájáról.)

„NEM ÉN VÁLASZTOTTAM A SZÍNHÁZAT, ERRE VEZETETT AZ UTAM”

– Szilágyi Katalin beszélgetése Bartalis Gabriellával –

Bartalis Gabriella színésznő életútja nem egy tudatos karrierépítés története, hanem egy belső kényszer és hivatás erejének megnyilvánulása. Kolozsvárról Csíkszeredába vezetett az útja, ahol nemcsak színészként, hanem emberként is otthonra talált. Az interjúban őszintén beszél hivatásról, családról, belső vívódásokról és arról, hogyan lehet a színpad egyszerre menedék és kihívás.

– *Hogyan indult el benned a színház iránti érdeklődés?*

– Igazából sosem döntöttem el tudatosan, hogy színész leszek, inkább úgy éreztem, hogy nincs más választásom. Már egész kicsi koromtól kezdve, ha két-három embernél több gyűlt össze, én biztos, hogy szerepeltem. Az óvodában is állandóan énekeltem, táncoltam, verseket mondtam minden ünnepségen. A szüleim nem vették komolyan, hogy ebbe a szakirányba kéne elinduljak, csak azt látták, hogy ügyes vagyok, de nem volt

(Fotó: Szilágyi Katalin)

kimondott támogatás ebbe az irányba. Iskolás koromban részt vettem a *Megéneklünk, Románia* fesztiválokon, ahol a zsűri tagjai jelezték a tanáraimnak, hogy figyeljenek rám, mert színésznek kellene lennem. Bár nagyon izgulós vagyok, amikor kimegyek a színpadra, ott mindig biztonságban érzem magam, van egy otthonérzésem. Volt idő, amikor próbáltam más irányba indulni, mert azt mondták nekem, hogy a művészpálya nem biztonságos, nem lehet belőle megélni, nem családcentrikus.

- *Végül mégis a színészet mellett döntöttél. Hogyan történt ez?*

- 1990 után újraindult a színészszak Kolozsváron. Felvettek, és onnantól kezdve már viszonylag simán ment minden. Miután megszülettek a gyerekek, néha úgy éreztem, jobb lenne egy nyolcórás, szabad hétvégés, betervezhető szabadságos munka, megpróbáltam leszállni a pályáról, de azt éreztem, hogy nem enged – tudtam, hogy ezt kell csinálnom, mintha nem is lenne más választásom.

- *Miután elvégezted az egyetemet, még négy évet maradtál a Kolozsvári Állami Magyar Színháznál. Miért jöttél el?*

- Nagyon szerettem ott lenni, jó szerepeim voltak, úgy éreztem, megbecsülnek. Majd megismertem a férjemet, aki csíkszeredai, és azt éreztem, hogy megérkeztem, megtaláltam a társam. Épp akkor alakult a színház Csíkszeredában, megkerestem Parászka Miklós igazgatót, és szerződtem. Minden nagyon olajozottan ment, mintha minden eleve így lett volna elrendelve.

Sándor Levente, 2013

Karnebál, Mița Baston szerepében, 2013 (Fotó: Sándor Levente)

- Milyen volt az újonnan induló csíkszeredai színházban dolgozni a már működő kolozsvári után?

- Nagyon más volt. Idő kellett, hogy megszokjam az új hangvételt. Másképp működött a munkafolyamat is. Kolozsváron inkább elemzőbb, filozofikusabb megközelítés dominált, míg Csíkszeredában ösztönösebb, játékosabb, közönségközelibb volt a mentalitás. Le kellett bontanom sok panelt, amit felépítettem Kolozsváron, de elég rugalmas voltam, kíváncsi, nyitott, és hamar alkalmazkodtam. Az elején sokat vitatkoztunk Miklóssal, de ezek építő jellegű viták voltak.

- Voltak olyan példaképek, inspiráló kollégák, akiktől sokat tanultál?

- Nagyon sokan voltak, akiktől próbáltam „lopkodni” dolgokat. Az első név, aki eszembe jut, Bíró József – 17 évesen elmentem hozzá, hogy mondja meg, van-e értelme ebbe az irányba mennem. Felhívta a figyelmemet egy beszédtechnikai hibára, amin aztán sokat dolgoztam. Az ő színpadi jelenléte például számomra mai napig lenyűgöző. Csíki

Sándor Levente, 2016

Völegény, Gyengusné szerepében, 2016 (Fotó: Sándor Levente)

Bandi bácsi volt az osztályvezető tanárom, akitől nemcsak szakmát, hanem színházi emberi értéket is tanultam. Ő is egy csoda volt. Spolarics Andrea szenvedélyt és elszántságot adott át a főiskolán. A teljes lényével színházi ember volt. Szinte mindenkivel fel kéne soroljak, akivel találkoztam. Mindenkitől tanultam valamit: alázatot, humort, technikát...

- Van olyan szerep, amire különösen büszke vagy?

- Nagyon kevés olyan szerepem volt, amit ne szerettem volna. Volt még egy meghatározó ember a színházi életemben, Andrew Hefler, aki azt mondta, hogy a színész feladata zseniálisá tenni a partnerét - ez nagy hatással volt rám. Azt gondolom, színésznek lenni elsősorban nem a saját sikerről szól, hanem az előadás sikeréről. Hogy abba az egészbe azt az építőkövet az a színész bele tudja tenni. Minden szerepnek, bármilyen kicsi is, ugyanolyan jelentősége van. A saját szemszögéből minden figura főszereplő. Én nem játszom mellékszerepet, én csak főszerepet játszom, a szerep nagyságától függetlenül.

Egyszer azt álmodtam, hogy interjút adtam, és arra a kérdésre, hogy melyik szerepemre vagyok a legbüszkébb, azt válaszoltam, hogy arra, amit nem vállaltam el. Egy elvi álláspont miatt mondtam nemet egy szerepre, és erre büszke voltam. Ugyanakkor megértem a színházi vezetőség döntését is, aki akkor megbírságot adott ezért a tettemért, hiszen akárcsak én, ők is kitartottak a maguk álláspontja mellett. Már nincs bennem harag. Ez az eset, mint minden más, tanított. Ha újrakezdehetném az életemet, ezeket nem hagynám ki. Hálás vagyok a sorsnak és

Hanyistók, avagy a grófkisasszony és a lápi szörny története, szakácsnő, 2017
(Fotó: Sándor Levente)

azoknak az embereknek, akikkel együtt voltunk ebben a történetben, mert így tanítjuk egymást. Néha kell egy erősebb gesztus, hogy fejlődni tudjunk.

- *Hogyan tudad összeegyeztetni a színházi munkát a családi étellel, a három gyerekkel?*

- A férjem sokat vállalt, szerencsés vagyok, hogy ilyen társam van. A gyerekek fürdetésétől a meseolvasásig mindent megcsinált, amikor én nem tudtam ott lenni. Persze voltak fájdalmas pillanatok, például amikor a kislányom sírva kérte, hogy este ne menjek próbára. Éreztem, a szívem megszakad, de a férjem tartotta a frontot. A színházunk vezetősége próbálja figyelembe venni a magánéleti programjainkat, ha előre egyeztetünk, de előfordult, hogy lemaradtam fontos családi eseményekről. Ennek ellenére a családom nagyon támogató. Már kezdek egy kicsit szakmailag megnyugodni, nem akarom elmozdítani a hegyeket, de ők most is arra biztatnak, hogy miért ne mozdíthatnám el.

grandadhiana

Portugál, feleség, 2017 (Fotó: Adriana Grand)

Portugál, feleség, 2017 (Fotó: Adriana Grand)

– *Vannak kedvenc színházi irányzataid, műfajaid?*

– Nagyon szeretek dolgozni, bármilyen műfajban – legyen az szórakoztató, gyerekelőadás, stúdió vagy művészi. Fontos számomra, hogy az előadást egységben lássam, és szeretek sok apró részletet beépíteni a karakterembe, még ha a néző nem is mindig veszi észre. Az utóbbi időben nagyon érdekelnek azok a színházi előadások, amelyek minimalista eszközökkel dolgoznak, és az előadás lényege a színészi játékon alapul. Különösebb díszlet nélkül, csak színészi munkával olyan lenyűgöző világokat, előadásokat lehet teremteni, amelyek felülmúlhatják a legköltésesebb díszleteket. Azt hiszem, a színházban a színészethez értek a legjobban, mindig vannak ötleteim, sugallataim, és néha a kollégáimat is gyöttröm ezekkel.

– *Akkor kézenfekvő volt, hogy rendezőként is kipróbáld magad.*

– Az *Ásóka* volt az első ilyen munkám, amit én álmodtam meg. Interjúkból, improvizációkból készült az anyag, és a színház biztosított

hozzá teret. Bíró Réka és Deák Kati írták a szöveget. Fontosnak tartottuk, hogy megtartsuk a helyi jellegzetes nyelvezetet. Sztereotípiákból épül fel az előadás, de pont emiatt mindenki magára ismer: valljuk be, nap mint nap toljuk a közhelyeket a nagy intellektuális igényünkkel együtt. Az előadás jó kis tükröt tart humorral, meghatottsággal, könnyekkel. Azóta még egy ilyen jellegű előadás született, amit Dálnoky Réka írt, a *Kilencvenegy*, és most is dolgozunk egy új előadáson az *Ásókapá szerzőivel*. Mindig is szerettem nyomozni, az előadásokat egyben látni, ötleteket adni vagy sugallni, és a rendezés ezt lehetővé teszi számomra. Szeretem nagyon a segédrendezői státuszt is.

- *Hogyan látod a csíkszeredai színház fejlődését az elmúlt 25 évben?*

- A közönség továbbra is nagyon szereti a zenés vígjátékokat, ezek a legnépszerűbbek. Van egy nagyon jó zenei vezetőnk, Bene Zoltán, aki évek óta foglalkozik velünk, és nagyon sokat fejlődött a társulat ezen a téren. Az új vezetés próbál fiatalosabb, frissebb szemléletet behozni, de fontos, hogy figyelembe vegyünk a helyi igényeket. Nagyobb figyelmet

Muzsika hangja, Frau Schmidt szerepében, 2023 (Fotó: Kelemen Kinga)

fordítunk a fiatalokra, így születtek meg a tantermi előadások, amelyek teljesen más jellegű színházi irányzatot képviselnek, és nagyon izgalmasak. Ezeken az előadásokon keresztül ismertem meg azt a generációt, amibe a gyerekeim tartoznak, és lenyűgözőek. A stúdióelőadásoknak is megvan a saját közönsége...

- *Mik a jövőbeli terveid? Van, amit másképp csinálnál, ha újrakezdhetnél?*

- Ha most kezdeném, biztosan sokkal többet énekelnék, és megtanulnék egy hangszeren játszani. Nem késő, de nyilván van, amiről már lemaradtam – például Júliát már nem fogom eljátszani. A színészi pálya nehézsége, hogy a szerepkörök az idő előrehaladtával változnak.

- *Meddig szeretnél a pályán maradni?*

- Addig, amíg szükség van rám, és amíg el tudom végezni a munkámat. Akár életem végéig is. Azt szeretném, ha még több szükség lenne rám, mint amit most érzékelek (a drámairolalomban kevés az ötven feletti női szerep). De remélem, ez a helyzet még változhat. Ahogy

Koldusopera, hangművész, 2024 (Fotó: Kelemen Kinga)

nem hagytam el soha a pályát, mert azt éreztem, ő tart engem, úgy addig maradok, amíg kell, jelentsen ez bármit is.

- Mit üzennél azoknak, akik most akarnak a színészi pályára lépni?

- Csak az csinálja, aki úgy érzi, nem tehet mást. Ha nincs meg ez a belső kényszer, nagyon nehéz a színházi életet a hétköznapi élethez idomítani. Sok áldozattal jár, és kell egy olyan családi háttér, aki ezt támogatja.

*Álmodozás, 2021
(160 x 200 cm, olaj, vászon)*

Cseke Péter

ZOLTÁN SÁNDOR TISZTELETES HOMORÓDSZENTMÁRTONI KOPJAFÁI

Anyai nagyanyám népes baromfiudvaráról sosem hiányzott a „kényes” majorságnak tartott, sok gondosságot igénylő pulyka. Gyermekkorom egyik szórakozása volt Gyepesben, hogy boszszanthattam a pulykakakast: „Szebb a páva, mint a pulyka.” Megtörtént, hogy egyik esztendőben csak egy tojó árválkodott a kendermagosak, a csórényakúak meg gyöngytyúkok között. Egy szép napon nagyanyám felkapta, s mentünk vele Szentmártonba – egyenesen a Zoltán pap udvarába.

Ezt az emléket elevenítettem fel harmadik fiának, Zoltán Attilának (1923–2013), aki alighanem ennek az udvarnak az igézetében vált biológussá. Pesten iratkozott volt be az egyetemre, 1942-ben, de csak a háborús frontszolgálat után tudta folytatni tanulmányait – a Bolyai Tudományegyetemen.¹ Amikor egy-egy istentisztelet után a kolozsvár-belvárosi unitárius templomból kijövet diskuráltunk, központi témánk természetesen az édesapja (1888–1979) több mint fél százados szolgálata volt.

Ami ezt megelőzte, a felkészülés gazdag évtizede: Székelykeresztúri Unitárius Gimnázium, Kolozsvári Unitárius Főgimnázium, Unitárius Teológiai Akadémia. A teológiai tanulmányokkal párhuzamosan a Ferenc József Tudományegyetemen az ókori történelmet, az ókori nyelveket (görög, latin) és a filozófiai kurzusokat hallgatta. 1911 nyarán az Egyházi Kebli Tanács ösztöndíjával Németországba ment tanulmányi folytatására. A jénai, lipcsei és drezdai egyetemeken filozófiát, pedagógiát, lélektant és ókori történelmet hallgatott.

1 „A Bolyai Tudományegyetem első három évében folytatta és továbbfejlesztette az európai hagyományokat, főleg annak köszönhetően, hogy 33 magyar állampolgárságú tanár – nagy részük nemzetközileg is elismert szakember – nem szakította meg magas színvonalú tudományos és oktató tevékenységét [...]. Ezeknek a tanároknak a szerződését a román állam 1948-ban felmondta, addigra azonban a fiatal tanítványok már felnövekedtek a régi erdélyiek mellé.” (Nagy-Tóth Ferenc – Fodorpatoki László: *Élettudományi kutatások Erdélyben*. Kolozsvár, 2002, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 22. p.)

Amikor külföldi tanulmányútról hazatért, 1912 nyarán Ferencz József püspök a budapesti Nagy Ignác utcai egyházközségbe nevezte ki segédlelkésznek. Közben megüresedett a homoródszentmártoni lelkészi állás, és a szentmártoniak arra kérték a püspököt, hogy vonja vissza döntését, és hozzájuk nevezze ki lelkésznek.

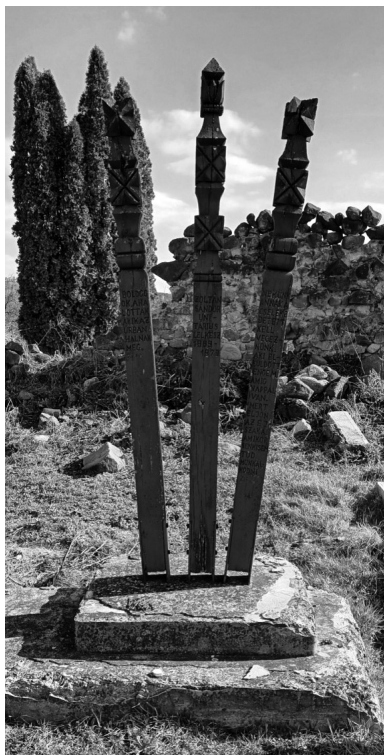
„Mint lelkész nemcsak a hitben – tekintett vissza édesapja életpályájára Zoltán Attila –, hanem a nép alkotókészségének megismerésében és annak fejlesztésében is igyekezett minden tőle telhetőt megtenni. A szövetségi mozgalom szervezésének élére állva, megszervezte a fogyasztási és hitelszövetkezeteket, amelyek vezetője volt az 1948-as felszámolásokig. Mindezek mellett szakmai ismereteit sem hanyagolta el, állandó kapcsolatot tartott az egyházi, szépirodalmi és művészeti kiadókkal. Ismereteit állandóan fejlesztette, de nemcsak passzívan a maga részére, hanem aktívan a mások tudomására hozva saját gondolatait. Így az

Egyetemes Egyház folyóiratainak, kiadványainak szorgalmas munkatársa volt. Ezért e tevékenységének elismeréseképpen már 1920-ban az Unitárius Irodalmi Társaság² rendes tagjának választja, majd tovább fejlesztve bibliai, keresztény unitárius hitbeli felkészültségét, 1937-ben

(Fotó: Sata Attila)

2 Unitárius Irodalmi Társaság (1918–1950) felekezeti alapon szerveződött irodalmi tömörülés. 1943. november 20-tól Kriza János Unitárius Irodalmi Társaság. Az utolsó választmányi gyűlést 1947. április 29-én tartották Kelemen Lajos alelnök, P. Szentmártoni Kálmán főtítkárral, Benczédi Pál ellenőr, id. Hadházi Sándor, Gyulai László, Erdő János, Kovács Lajos, Ürmösi József és Létay Lajos jelenlétében. Az utolsó felolvasóülésre Kolozsvárt került sor: 1947. december 7-én László Gyula régész-történész hallgathatták meg az egybegyűlteket. Működésüket 1950-ben szüntették be politikai okok miatt.

(Fotó: Sata Attila)

[...] teológiai magántanári vizsgát tett. Állandóan olvasott, írt, jegyzetelt. Nyugalomba vonulása után a több mint félévszázados lelkészi tevékenysége alatt elmondott beszédeit, prédikációit átírta, lemásolta, amit [...] a homoródszentmártoni Unitárius Egyházközség könyvtárának hagyott, hogy a mindenkori szentmártoni lelkészek azokból gondolatokat, eszméket vehessenek munkájukhoz. Könyvtárának is valláserkölcsi, vallástörténeti, filozófiai és lélektanpedagógiai részét szintén volt egyházközségének hagyta, amelyet azóta már akadémiai kutatók is felkerestek dokumentálódás céljából.”³

Hetvenhat éves korában, 1964 szeptemberében vonult nyugdíjba, amikor is Gellérd Imrének adta át a szolgálatot. Szellemi hagyatéka mellett egy betonba öntött hármaskopjafa őrzi az emlékét a templomkertben.

Egy homoródszentmártoni ihletésű regény idézi fel bennem azt a napot, amikor gyepesi nagyanyámmal Zoltán pap kapujában a küszöböt átléptem:

„Épített, meszelt a papilak kapuja, kiskapu, nagykapu, a kiskapu felett korszorúdíszen évszám, 1853. Magas, büszke épület a papilak, mintha a várfalból odahordott kövek örökül adták volna a háznak az erőt, a biztonságot, a falu népének tiszteletét. A ház három ablaka közül az egyik nyitva, kifelé nyílik az ablak az utcára, szellőztetnek, rég elballagott a csorda, nem száll már a por a tehének lába alól. A ház a templom kapujára néz, a

3 Zoltán Attila: Száztíz éve született Zoltán Sándor. In *Unitárius Közlöny*, 1998/5–7. p.

kapun túl a torony mint bástya emelkedik a várfal romjai fölé, alatta huzatos boltív vezet tovább. Néhány lépés után ott áll a templom épülete, körülötte a cinterem, katonás sorban állnak a sírok, a falon kívül is néhány. A torony fémdomborításán megcsillan a fény, egy pillanatra elvakítja a kapu előtt álldogálót. Elteszi a zsebkendőt, kihúzza magát és lenyomja a kiskapu kilincset. A zajra ugatni kezd a kutya az udvar végében, az ajtóban fiatalember jelenik meg.

– Isten áldja, tiszteletes úr. Gál Jenő⁴ vagyok szolgálatjára.

– Kerüljön beljebb, tanító úr! – jön le a fiatal pap a lépcsőn, és kezét nyújt. – Zoltán Sándor.

Kedvtelve nézik egymást, a fellobbanó rokonszenu könnyűvé teszi a szavukat, és egyszerre lépkednek fel a lépcsőfokokon.

– Édesapja⁵ mindig segítségemre van, ha kérdéseimre választ keresek – mutat a székre a fiatal pap. – Ő a falusi lelkész mintaképe számomra, aki az Úr szőlőjében végzett szolgálat mellett népes családjának támasza, oltalmazója. Nekem tanulni kell ezeket az erényeket, Budapest után Szentmártont, a szellem után a rögöt – néz az ablak felé.

– Szülőim terhein enyhítenem kell, és javadalmazáshoz jutnom, így hozzájárulhatok majd öcsém taníttatásához – mondja Jenő. – A háború mindent összekuszált, a családot, a világot. A gyermekek közt sok az árva, a gyámol nélküli. Bár az iskolákban második otthonra lelhetnének.

– Nehéz az iskolák és a tanítók sorsa manapság. Itt még megvan az egyház iskolája, de ki tudja, meddig? Az állam állandóan pályáztatja a román tanítókat, azok meg szívesen jönnek Erdélybe, Székelyföldre is, bár nyelvünket nem bírják. Épül a templomuk is. Csúf időznek nézünk előbe, barátom. Bekérették az anyakönyveket, milyen jó, hogy elrejtettük előlük tizenhatban – mosolyodik el keserűen a pap. – Nézik, kutatják, és azt állapították meg, hogy a Nágók, Gódrák, Szávulyok, Pintyók mind oláh

4 Gál József tiszteletes fia. Vö.: „A recsenyédiek közül többen is végeztek felsőbb iskolát 1910-től: Máté Dénes és Gál Jenő együtt érettségiztek...” (Lakatos Gyula: *Szemelgetés Recsenyéd történetéből*. 81. p.)

5 Gál József recsenyédi unitárius lelkész 1909-ben megépíti az új lelkészi lakást, 1922-ben két új harangot vásárol. „Kilenc gyermek édesapja, akik közül egyből lelkészt, háromból tanítót nevel [...]. Gazdálkodik, kemény munkával tudja tervét megvalósítani. 1915–1919 között, a háború idején az iskolai oktatást is végzi.” (Lakatos Gyula: *Szemelgetés Recsenyéd történetéből*. 56–57. p.) Az Udvarhelyközi Dávid Ferenc Egylet 1911. október 28-án választmányi taggá jelölte. (*Unitárius Közlöny*, 1911. 12. sz. 220–223. p.)

származásúak, jobbágyként kerültek a faluba, a Bírókat és Ugronokat szolgálták hajdan, s elmagyarosodtak az idők folyamán. Most biztatják őket, hogy térjenek vissza őseik nyelvébe s hitébe. Jutalommal kecsegtetnek, s milyen a nép? Szegény, elesett. Oda húz, ahonnan hasznot remél. Isten bocsássa meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek.[...]

– Tűz van, tűz van! – hirdeti a félrevert harang szava, húzza Pali a harangot, összefut a falu népe.

– Mi ég? – kérdezik a szomszédok egymástól, amint vedrekkel futnak az utcán végig –, csak nem az iskola? Arról jön a füst.

A román templom ég. Körülveszik az emberek a lángoló épületet, mindenki kezében ott a vödör víz, de senki sem önt ki egy cseppet sem a tűzre. Leteszik maguk mellé, és nézik az égre felcsapó szikrákat, elhomolyosítja a fény a szeptemberi csillagokat, nézik szó nélkül, mozdulatlanul. Mintha valami áldozat füstje szállna az égbe, a meghajlott gerincek kiegyenesednek, ég az elnyomás és a megaláztatás érzése, és a parázs kihunyásával véget ér húsz év.”⁶

Hatósági parancsra gyűjtötták fel a templomot, nem pedig lakossági kezdeményezésre.⁷ Felszentelt templom volt, nem lett volna szabad parancsszóra sem felgyújtani – hangzott Zoltán Attila régtől kiérlelt véleménye, midőn a témát egyszer szóba hoztam.

Zoltán Sándor tiszteletes Budapesten halt meg 1979. június 24-én, életének 92. esztendejében, nem sokkal azután, hogy az Egyesült Államokból visszaérkezett. Betegsége miatt nem tudott eljutni Szentmártonba, Pesten élő Judit lánya (1926–) vette gondozásba. Hamvai a Farkasréti temetőben pihennek egy dédunokájával közös sírban.⁸

Két unokájával, az építészmérnök Zoltán Sándor (1919–2011) gyerekeivel a Reménység tavánál találkoztam. Amerikai missziós szolgálatot végző lelkészünk, Nagy Adél már ismerte az Ann Arborban (Michigan) élő Zsoltot és Rékát, ami megkönnyítette, hogy egymásra találjunk.

Tőlük tudom, hogy édesapjuk 1941-ben került Budapestre az építészmérnökre, de a háború miatt nem fejezhette be tanulmányait. Mene-

6 Gergely Emese: *Szentmárton köpenye*. Kolozsvár, 2022, Ábel Kiadó, 50–51., 127. p.

7 Vö.: Pál János: Vissza- és elrománosítási kísérletek a székelyföldi unitárius egyházközösségekben. *Magyar Kisebbség*, 2008. 1–2.

8 Zoltán Attila: Száztiz éve született Zoltán Sándor. *Unitárius Közölny*, 1998/5–7.

külniük kellett a fővárost ostromló szovjet csapatok elől. Ezért aztán Zsombor Jénában született, Réka pedig Münchenben. Amikor az édesanyjuk meghalt, Zsolt majdnem három-, Réka másfél éves volt. Három évig egy katolikus gyermekotthonban gondozták őket, 1951-ben érkeztek ki hajóval New Yorkba, majd onnan Detroitba. Édesapjuk két évig egy építkezésnél vállalt munkát, majd nyugdíjazásáig villany- és vízszelőként dolgozott a General Motorsnál.

Magam Gálfalvi Györgytől hallottam először róla, amikor az Amerikai Magyar Baráti Közösség meghívására az Államokba készülődtem. Gyuri barátom 2001-ben tartott előadásokat a Reménység tavánál, és ezt követően pár napot ifj. Zoltán Sándoréknál tölthetett. Nemcsak a mélyértelmű beszélgetések hagytak nyomot benne – emlékezett vissza ismerkedésükre –, hanem az is, hogy lakása bútorzatát saját kezűleg faragta és a homoródminti festett bútorok almási meg abásfalvi mintázataival díszítette azokat. Azt már Zoltán Attila kertészmérnök lányától, Borosné Zoltán Magdától tudtam meg a kötet szerkesztése során, hogy nagybátyja a Magyar Hagyományokat Ápoló Kör alapítója volt (Michigani Református Egyház, 1990); és még 2002 márciusában is ő szervezte meg a detroiti magyar egyházak és társadalmi egyesületek megbízásából a 2002-es márciusi ünnepi megemlékezéseket.

1848-2002

Talpra, magyar, hí a' haza!

**A magyar szabadságharc
154.-ik évfordulójának emlékezte**

a detroiti magyar egyházak és társadalmi egyesületek
nagybizottsága rendezésében

**2002 március 17.-én, vasárnap délután
1:00 órai kezdettel**

a **Szent Kereszt r. k. egyház Márton Áron**
termében (8425 South St.)

Ünnepi műsor

Imák

Éneklés Proklamációk felolvasása Zeneszámok

- **Ünnepi beszéd**

Magyar néptáncok Szavaltatok Magyar népdalok

Édesapja halála után ifj. Zoltán Sándor átköltözött Szombathelyre – ahol a felesége, Piroska született –, és többször felkereste Kolozsváron élő öccsét. Utoljára 1999. október 29-én elevenítették fel közös gyermekkori emlékeiket. Jeszenszky Géza washingtoni magyar nagykövét 1999. augusztus 14-én meleg szavakkal köszönte meg amerikai tevékenységét.

Zsolt és Réka eleinte csak németül beszélt egymással. Meghallották ezt a zsidó gyerekek, és amikor iskolába mentek, jól megverték őket. Azt hitték róluk, hogy németek. „Öreg amerikások” közt tanultak meg magyarul, miután Detroitból Diarborba költöztek.

„Arra emlékszem – idézte fel emlékeit Réka –, hogy édesapa csekket küldött nagyapának. A levélbe mi is írtunk, hogy lássa: gondolunk rá. Édesanyámnak volt egy testvére Németországban, Tamás Miklós gyógyszerész. Miklós bácsi kijött Amerikába, hogy megkeressen minket. Akkor 16 éves voltam, egy könyvtárban dolgoztam és egyetemre jártam. Mind az foglalkoztatott, hogy mennyire hiányoznak a rokonaim. Tudod, volt egy... *lyuk a szívemben*... Két évvel később férjhez mentem. Kikötöttem, hogy Erdélybe menjünk nászútra. Éjjel érkeztünk Kolozsvárra. Azt sem tudtuk, hogy hol találunk szállodát. Miklós bácsi telefonon útba igazított, és értesítette Ali bácsit is, Zoltán Aladárt (1929–1978), hogy jöjjön értünk. Másnap Marosvásárhelyen voltunk, harmadnap Homoródszentmártonban. Nagyapa egy nagyon kis lakásban élt a Templom utcában, a református parókiával átellenben.⁹ Mindössze egy ágy, egy szekrény és egy szék volt benne. Mind azt hajtogatta, hogy szeretne Amerikába jönni. A második világháború idején faragott három kopjafát. Nem tudta, hogy élnek-e a fiai, mindenikük eltűnt valamerre. Aztán visszataláltak. Megértük, hogy 1977-ben kijött. Nálam is lakott egy hétig. A nagyobbik lányom 16 éves volt akkor, Miklós 15, Enikő 12. Miután elváltam, őket is elvittem Erdélybe a rokonokhoz. Együtt jártunk a parajdi sóbányába, együtt mentünk a Szent Anna tóhoz... Azt akartam, hogy a gyerekeim lássák: nincsenek egyedül a nagyvilágban.”

„Ali bácsival” 1971. május 28-án ismerkedtem meg Aranyosegerbegyen, a Kolozs megyei kórustalálkozón. Nemcsak az akkoriban fellendülőben lévő kórusmozgalom¹⁰ hozott össze bennünket; az még

9 Nyugdíjba vonulása után házvezetőjénél, Gergely Zsuzsánál lakott.

10 Lásd Cseke Péter: Erős várunk, az ének. In *Látóhatár. Tizenöt tanulmány.* Kolozsvár, 1973, Dacia Könyvkiadó, 35–48. p.

inkább, hogy szomszéd falusiként az édesapja felől érdeklődtem. Felsőhajtva mondta: „Hát bizony többet érdemelne...” Részéről? Az unitárius egyház részéről? Utóbb azt gondolom, hogy mindkét vonatkozásban. Hiszen akkortájt a Román Zeneszerző Szövetség alelnökeként meg a Marosvásárhelyi Állami Filharmónia igazgatójaként nagyon megsűrűsödtek a gondjai, ráadásul 1971-ben beindította és haláláig szervezte a Marosvásárhelyi Zenei Napok hangversenysorozatát is.

Benkő András zenetörténész (1923–2001), aki főiskolai tanulmányai során évfolyamtársa volt Zoltán Aladárnak, *A szülőföld dicsérete* címmel írt életéről és munkásságáról monográfiát.¹¹ Ennek kiérlelését minden bizonnyal a Homoródmonti Művelődési Hetek rendezvénysorozata is hozzájárult. Ezt maga is megerősíti *A Homoród füzes partján* című kötetben megjelent dolgozatában.¹² Ebben olvasható: „A Zoltán család zenei légköre, gyermek- és tanulóéveinek zenei benyomásai hol nyíltabban, hol búvópatakként kísérték végig. Zoltán Aladár édesapja [...] a hivatalos egyházi zenén túl a népzene világa felé is érdeklődéssel fordult. Kései éveiben egy népdalgyűjteményéről tudunk, amelyet a *Művelődés*-szervezte pályázatra nyújtott be.¹³ Arról is maradt fenn adat, hogy több nyelvet beszélő és a teológiai szakirodalmat búvárló lelkipásztor meglett férfiként részt vett a Romániai Magyar Dalos Szövetség egyik karmesteri tanfolyamán, hogy mélyebben betekintést nyerhessen a zene világába és gyakorlati tanácsokkal is előmozdíthassa községszerény zenei életét 1929-ben. Zoltán Aladár édesanyja, Sándor Irma (1896–1973) oklándi papeleány, aki tanítónői diploma megszerzésének keretében ismerkedett meg közelebről a zenével. Otthon népdalokat, a kor szokásos-divatos Schubert-darabjait és operarészleteket énekelt. Családtagjairól később maga Zoltán Aladár jegyezte fel, hogy »harmóniumon és fuvolán játszó apa, vagy a könnyebb táncdarabokat zongorázó nővére¹⁴ szerepét« sem becsülte le. [...]

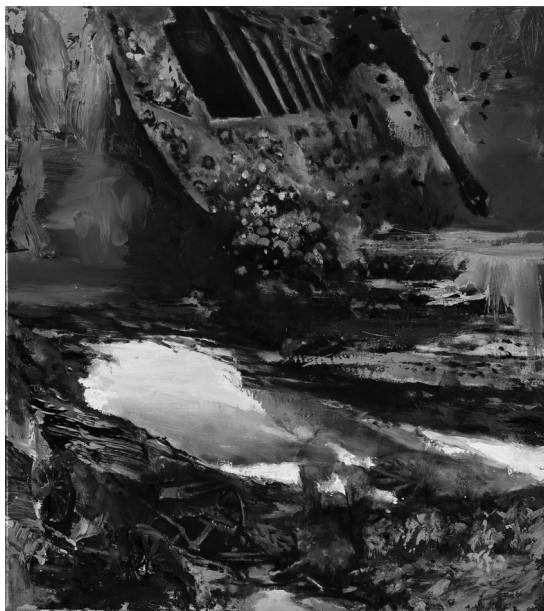
11 Benkő András: *A szülőföld dicsérete. Zoltán Aladár élete és munkássága*. Marosvásárhely, 1996, Mentor Könyvek Kiadó.

12 Benkő András: *A szülőföld dicsérete. Zoltán Aladár élete és munkássága. In A Homoród füzes partján. Dolgozatok a Székelyföld és a Szászföld határvidékéről*. Csíkszereda, 2000, Pro-Print Könyvkiadó, 399–406. p.

13 Zoltán Aladár 1955 és 1960 között a *Művelődés* szerkesztője, a zenei rovat vezetője volt.

14 Zoltán Judit (1926–???)

Zoltán Aladár vallotta, hogy a zene népszolgálat. Vállalta is a ráeső feladatokat alkotóművészként, szervezőként egyaránt. Szülőföldjéhez való életteljes kapcsolatairól beszédesen vallanak a művészetében felvonuló tájak: Nádas mente (Kalotaszeg), Szamos mente (Válaszút), Nyárad, Küküllő, Maros mente, Bánság, Barcaság és Bihar ihlető forrásként felhasznált népdal- és táncanyaga. [...] Sárosi Bálint értékeléséből idézünk: »Ahhoz a második világháború utáni erdélyi magyar zenészgenerációhoz tartozott, amelyik indulásakor mindjárt a háború utáni általános újrakezdés feladatát is kapta. [...] Zoltán Aladár mindekelőtt zeneszerző volt, aki azonban nem ábrándozhatott világhódításról... Zeneszerzőként is végvári teendőket – sokfélét, nemcsak hősiek pózokhoz illőket – kellett ellátnia [...], szívén viselte jó ügyek és változó sorsú emberek gondját, naponta őrlődött hivatali formák és lelkiismeretesség kegyetlen malomkövei között.«”

*Törött horizontok, 2016
(45 x 50 cm, olaj, vászon)*

AKI EGY KICSIT GYENGÉBB VOLT, ÍGY VAGY ÚGY RÁÁLLTAK

– Magyarosi Sándor beszélgetése Kovács Tiborral
a román hadseregben letöltött katonai szolgálatáról –

A hangfelvétel átírásakor igyekeztem a lehetőségekhez mérten hüen visszaadni az elhangzottakat, azonban a könnyebb olvashatóság érdekében olykor elhagytam olyan töltelékszavakat, amelyeket élőbeszédben az emberek többsége gyakran használ. Ha egy-egy mondatba valamilyen okból néhány szót be kellett illesztenem, ezeket szögletes zárójelbe tettem. Ugyancsak szögletes zárójellel és három ponttal [...] jelöltem azokat a helyeket, ahol rövidebb szövegrészeket hagytam ki az átírás során. Mivel az efféle interjúk esetében fontos szempont, hogy valamelyest tükrözzék az interjúalany vagy adatközlő beszédstílusát, igyekeztem megtartani az eredeti mondatszerkezeteket, még akkor is, ha ez azzal jár, hogy a szöveg az átlagolvasó számára helyenként töredezettnek hat. Amíg a sorkötelezettséget el nem törölték, a román hadseregben számtalan, különféle szociális helyzetű, iskolai végzettségű stb. férfi teljesített szolgálatot. Ha mindegyikük szövegét a nyelvhelyességi és fogalmazási szempontok teljes körű figyelembevételével tennénk közzé, éppen ezt a sokszínűséget veszítenénk el.

* * *

Kovács Tibor 1964. április 4-én született Vulkánban. Apja, aki nyárádköszvényesi volt és bányászként került a Zsil-völgyi bányavidékre, hamar meghalt, családja pedig visszaköltözött Nyárádköszvényesre.

- Honnan mentél katonának?
- Marosvásárhelyről rukkoltam be.
- Hol soroztak, ugyancsak ott?
- Igen.
- És hová vittek el?
- Belényes, Bihar megye. Élesdnél kell letérni.

- Mikor kellett bevonulnod?

- 1983. január 6-án.

- Milyen alakulatba kerültél?

- Gyalogezred, de mint... tüzerként. [...] Egy ütegben voltam mint [tüzer], 120-as aknavetőnél voltam.¹

- Hányan voltatok egy aknavetőnél?

- Négyen. Mi nem vontattuk gépiesen, hanem kézzel [mozgattuk. Kis, kétkerekű vontatókocsi tartozik hozzá]. Hátralát a placă de bază-t, azt a nagy tányérját [a talplemezt] kellett tartani, és kettő húzta elől. Végül is négyen voltunk [...], négy személy.

- Milyen érzés volt bevonulni?

- Hát nem a legjobb érzés volt, mivel hiányos volt azért a romántudás. Meg sokan voltunk, de kevesen magyarok. Ahogy bevonultunk, rá két napra... - még arra is emlékszem, hogy segítettem a plutonier major-nak² a raktárban, mivelhogy Vásárhelyen kilenc-tizedikben textil szakon voltam, össze tudtam fogni a ruhákat jobban. Akkor nem vágták le a hajamat - jó nagy hajam volt -, és két vagy három nap múlva meglátta a káplár, hogy mekkora hajam van három nap után... Tehát nem egyből levágták, mint a többinek, hogy még kopac [lettem volna]. És ahogy észrevette [azt mondta]: - Măi, ungurule, ce-i cu părul ăsta?³ - mondta nekem. S akkor így megfogta [a hajam], s még volt egy kicsi lökdösődés is évégett... Egy oltyán káplár volt. Aztán azonban⁴ beke-rültünk az ütegbe, beosztottak, meg nagyon kemény kiképzés [következett]. A *perióda* hat hétig nagyon kemény volt.⁵

1 Valószínűleg a román gyártmányú, 1982-ben rendszerített 120 mm-es román aknavetőről van szó. A fegyver rendszerint 4-6 fős kezelőszeméllyel rendelkezik, egyes változatokhoz kis kétkerekű vontatókocsi tartozik. Ez segíti a gyors helyváltást terepen. A kocsi terepjáróhoz kapcsolható, de kézzel is húzható.

2 főtörzsőrmester (rom.)

3 „Te magyar, mi van ezzel a hajjal?” (rom.)

4 A beszélő a szót rövidesen értelemben használja, mivel tájnyelvi jelentésben az azonban nem feltétlenül ellentétet fejez ki, hanem nyomatékosít, esetenként időhatározóként is megjelenhet.

5 A *perioada* (jelentése: időszak) a román katonai szlengben az a néhány hetes időszak (általában 4-6 hét), amely az újonc bevonulásától az eskütételig tart. Ekkor

- *Ez miből állt?*

- Az abból állt, hogy mindennap a... poligon de artilerie⁶ – kimenünk. Volt egy ilyen helyiség, ahol megtanultuk egyelőre csak az alapvető dolgokat, meg ástunk is rendszeren – tehát annak a 120-as aknavetőnek megfelelő árkot, meg megvolt, hogy hova tesszük az árok fölé a földet, rendszeren [az előírásoknak megfelelően] kellett [elrendezni]. Meg nem beszélve arról, hogy ilyen edzésszerű [tevékenység is volt], meg a géppisztollyal⁷ ugyancsak kellett a fegyverrel is, a géppisztollyal is kellett különböző gyakorlatokat [végrehajtanunk], meg lövészetre jártunk. Lövészetben *meghazutoltuk*⁸ a gyalogosokat – mert [az alakulat] gyalogezred volt, nekik ez volt a specialitásuk, [a gépkarabély], a golyószóró... Mi abba is jelesebbek voltunk, főleg én kellett [hog] cseréljem a puskát, és kellett [hog] lőjek a társaim helyett. Azért, mert elég jól elkaptam a fegyveremet: nem volt pontos a fegyver, de rájöttem már a próbálövészetben – az első próbálövészet volt –, és akkor rájöttem, hogy merre hord a puska, és nagyon jól tudtam lőni. Úgyhogy ezért kaptam volna két hét szabadságot, hazamenni öt hónap után, de mivel volt valaki hátrányosabb helyzetben, neki átadták. És így én maradtam a dicsérettel, hogy jól lőttem.

- *Hányan voltak egy szobában?*

- Sokan voltunk, mert több üteg is volt, de együtt voltunk a gyalogosokkal. Valami ötven körül, ötven-hatvan körül, olyasmi.

- *Amikor bekerültetek, nem volt cseszegetés amiatt, hogy magyarok vagytok?*

- De, nagyon. Nagyon volt. Olyan is volt, hogy volt egy nagyváradi kollégám, az is Kovács nevezetű, mint én... Egy kicsit olyan... tehát jó fej volt, zenei tehetség, aki tudott gitározni, minden. És rákattantak,

kerül sor a többnyire elég intenzív alapkiképzésre, és nincs eltávozás vagy más kapcsolat a külvilággal.

6 tüzérségi lőtér (rom.)

7 Ebben az időszakban a román hadseregben a katonákat AKM-47 típusú gépkarabélyokkal látták el, a köznyelv azonban ezeket a fegyvereket is géppisztolynak hívta.

8 A beszélő a szót felülmúl, megszégyenít értelemben használja.

mivelhogy egy kis... olyan gyengébb alkat volt meg minden, és én pártoltam ki. Úgyhogy nagyon, nagyon volt. Olyan is volt, hogy megszorítottak a sarokba, és hát bozgoroztak is. Mekérdeztem, hogy mit jelent; nem tudták, csak ők is hallották úgy, mintha egy tájszólás lett volna. Volt egy locotenent Melinte..., locotenent major.⁹ Egy kicsit neheztelt az elején, de aztán később, mikor látta, hogy az ember azért csak próbál, tehát jóindulatú... hát na, kialakult egy olyan, hogy megtűrtek azért nagyjából. Mi is volt még nevezetesebb?

- *Hányan voltak magyarok?*

- Hát magyarok, hát körülbelül hárman-négyen... ötön voltunk abban az ötvenben. Ilyen arányban voltunk körülbelül. Hát, ahogy mondtam, kemény volt. És akkor rögtön, ahogy lejárt ez a *perióda*, akkor mentünk nagyobb [gyakorlatra]. Tehát lőni mentünk Remetébe először. És olyan kegyetlen volt akkor is, tehát így menetelni, meg azzal a 120-as aknavetővel, amit kézileg [húztunk]. Végül is bizonyos helyeken gépesítve [vontatták], tehát utánkötötték, jármű után. Hogy huszonhét kilométerre vagy húsz kilométerre volt Remete, nem tudom pontosan; annyit tudok, hogy a bakancs vérbe' volt, tehát hogy mondjam, a zokni... Vékonyabb volt a bőr vagy valami, hogy felsértette [a bakancs], és na, akkor hátul kulloghattam, annyi volt csak a [könnyítés], hogy [nem kellett húznom a többiekkel az aknavetőt]. Viszont történt olyan, hogy egy nagy ilyen szántóterület mellett mentünk el, s ott megálltunk – azt hiszem, visszafelé jövet. Igen, már a gyakorlatról [visszafelé jövet történt]: az egyik kollégám, ahogy megálltunk, ott felejtette a puskáját... Hát persze a tiszt azt látta, és el is vette –, s na, azt mondja: mindenkinek rendben megvan mindene? Nem volt meg. Akkor mi azon a szántáson körülbelül egy kilométert kellett – târăș mars, így mondtuk románul¹⁰ – tehát kúszással [haladnunk], úgyhogy olyan is volt, akinek kilyukadt a nadrágja, az a vastag posztó nadrág. Egyért az egész, és egy az egészért, tehát ez volt a jelszava ennek a locotenent Melintének.

9 főhadnagy (rom.)

10 kúszva (rom.)

És hát ehhez hasonlóan a többi [része is nehéz volt a kiképzésnek]. Tehát maga... a kis poligon,¹¹ ahol voltak a mindennapi gyakorlatok – [mikor oda vittek ki, akkor is] nagyon kemény, nagyon kemény volt. Szigorúság volt, minden. Ritkán ment el a tisztt, akkor egy kicsit lazábbak voltunk, akkor a káplár kezdte az ő erőszakos [dolgoit], próbálta meg... Például ez az olteán káplár – nem tudom a nevét, de egy jó magas pasas volt. Volt egy kicsi incidensem már előbb [vele a hajam miatt]. Kötöttfogású birkózó volt a civil életben, és akkor mondta, hogy na, bikák, gyertek velem szembe. Amikor a tisztt elment, tehát volt egy olyan szabadidőnk, egy-két [óra]. Persze mentek a többiek, így fogta meg, vágta oda [őket a földhöz]. Én valamikor egy keveset – már Vásárhelyen a kilences sportiskolában, meg Udvarhelyen egy pár évet – birkóztam, de szabadfogásban. Na, hát én amikor szembementem... nem vagyok magas ember, ugye, kicsi, 1,60-as méretű – hát ő sokkal nagyobb volt. Összeöleleztünk. Persze én már nem is hagytam annyira, hogy ő megöleljen. Tehát azt akarom mondani, hogy én egy-kettőre leterítettem; ki a lába alól, leterítettem. Akkor fú, [de] fel volt veszve! Jött, hogy na, még egyszer. S akkor egy kicsit, ugye, lihegtem jobban, mert nagyobb erővel álltam szemben. És azt mondja, na, most még egyszer, mert látom, el vagy fáradva. Felmérgelődtem [...], úgy elhajítottam, hogy... Igen, mert kicsi voltam, a saját erejét kellett kihasználjam. Aztán a becsület [ezzel meg is volt alapozva], ezt akarom mondani. Aztán jöttek a többiek is; mondom, szálljatok le rólam, egyszerre nem bírok ennyivel. Akkor már a tekintély kezdett nőni.

Ahogy lejárt a periódus, volt hátul a... hogy mondjam, ahol a tankok is voltak, a géppark, és oda kellett ilyen [szakképesítéssel rendelkező munkások]... Aki az akkumulátort töltötte, az már másodéves volt [tehát olyan hely volt, ahol könnyebb volt a katona sorsa]. Asztalost kerestek, s kérdezték, hogy ki az asztalos. Hát vagy húszan-harmincan jelentkeztek, s mondom, én is jelentkeztem, mert azt végeztem – később, nem Vásárhelyen, hanem mikor Udvarhelyre kerültem. És mindegyik [feladatot kapott]: megvolt az, hogy volt egy egyszerű szalagfűrészgép, és [azt mondták], na, [minden jelentkező] hosszán hasítson el valami keményebb fát [vele], ilyen tölgyfát. De ez a lap

11 lőtér (rom.)

[amivel vágni kellett volna], úgy járt, hogy nem volt [esély azzal elhasítani]. Odakerültem én. Egy párat elszakítottak [fűrészlapot, és akinek nem sikerült], az mehetett el. S mondom – de nem tudtam jól románul –, hogy ceva de... valami... lipsește de aicea.¹²

Volt egy civil asztalos is, aki a vizsgánál ott volt s látta, hogy valaki arra való vagy nem arra való. S akkor azt mondja, du-te acolo, în cutia aia...¹³ volt ott egy láda, egy nagyobb, és akkor láttam azt a csapágyrendszer, ami kétfelől nyomja... [stabilizálja a fűrészlapot]. Én egy szerelőműhelyben dolgoztam valamennyit, pár hónapot azelőtt, hogy mentem katonának – mert korán elvittek, egypár hónapot dolgoztam csak. [A csapágyrendszer felszereltem a helyére.] Na, akkor utána fel voltam véve, de utána egy kicsit azért könnyebb volt. Akkor örökké hátrakerültünk [a gépparkhoz], és ki is tudtam jobban menni ezzel a civil asztalossal, ott lakott nem messze, ott Belényesen – jobb volt akkor már egy kicsit nekünk a sorsunk. Nem kellett... csak ott a parkban kellett ilyen... hogy mondjam, planton-tevékenységet¹⁴ [is teljesíteni], tehát akik be voltunk osztva, de viszont nem kellett körben [azaz a laktanya körül], a nagy regimentnek¹⁵ őrt állni...

[K]örülbelül eltelt hét hónap, nyolc hónap. És akkor, mivel asztalos voltam... akkor mentek [a többiek]... ilyen betakarítási munkálatok voltak, és akkor mentek ezek a fás oblonos¹⁶ kocsik, ezek a régi Bucegi-kocsik, amelyek akkor még léteztek, azok a rozogák – betakarítani segítettek bizonyos helységekbe. És mondták, hogyha akarok, elmehetek. Tehát választhattam – akkor már nem úgy volt, hogy kötelezően –, odamegyek, vagy a fegyvergyárba kellett [volna menni], Fogarasba. Ott ilyen oszloprendszer [készült], tehát ilyen földmunkákra vagy hogy mondjam, építkezési munkát [kellett végezni]. És oda [Fogarasra] mentem. Mert ott úgy volt, hogy kellett csinálni zsaluzást

12 A beszélő keveri a magyar és a román szavakat. Az utóbbiak jelentése: valami hiányzik innen.

13 Menj oda, abban a dobozban... (rom.)

14 A *planton*, a *sta la planton* jelentése: őrségben állni, őrt állni. A román hadseregben a kifejezést többnyire az épületekben ellátott őrszolgálatra használták (szemben az a *face gardă* kifejezéssel, amely a laktanyák külső területén ellátott őrszolgálatra vonatkozott).

15 Ezred. Az interjúalany a román kiejtésnek megfelelően redzsimentnek mondja.

16 Fából készült, lehajtható oldalfal tehergépkocsi rakfelületén.

- mi úgy mondtuk, kofrádzzoaszt, kofrádzzot.¹⁷ Ott is volt már, mint egy kicsi pluton¹⁸ majdnem – tehát négy-öt embert adtak, de azok már nem nem értettek [hozzá, úgylágy] csak én kellett a kofrádzzot megcsináljam... Akkor mindennap bementünk a fegyvergyárba, onnan haza, a laktanyába, de a laktanya majdnem olyan volt, mint egy garzonlakás. Ott már nem volt olyan túl nagy szigorúság, de azért nem csináltál azt, amit akartál. Úgylágy ott aztán a másik felit is le[töltöttem]. Húsz hónapot csináltunk akkor, mert abban az időben a defilálásra, tehát augusztusra [visszatartottak]. Tehát le kellett volna májusban szereljünk, de a defilálásért még rea kellett húzzunk...

- *Ez mi volt egész pontosan?*

- A defilálás? Hogy ne az újoncokkal csinálják Bukarestben meg a nagyobb városokban ezeket a dísz[felvonulásokat]...

- *Románia akkori nemzeti ünnepén, augusztus 23-án?*

- Igen-igen. A felvonulásnál hogy legyenek régi katonák, ezért nem szereltek le, hogy ne újak legyenek, hanem egy kicsit képzetebbek, tehát [olyanok, akik] jobban tudnak [masírozni], jobb a megjelenésük.

- *Térjünk vissza az aknavetős időszakra: kik voltak a többiek, akikkel egy rajba kerültél?*

- Hát az egyik moldovai volt, Aieline Aurel. Érdekes neve volt, megjegyeztem. Vékonyság – még őt is volt, amikor kipártoltam a saját nemzetiségűektől. Mert aki egy kicsit gyengébb volt, azért így vagy úgy [ráálltak] – vagy legalábbis ha nem volt benne egy kicsi erőszak. Akkor kapta a csomagot. S mivel én *ötöt* felpártoltam, hogy mások ne cseszegessék – mert olyan volt, hogy már másodéves volt, és úgylágy próbálták volna –, akkor jött, kínált meg, minden.

Akkor még volt egy olyan, hogy Pătrunjel Emil. Az erdélyi származású, nem tudom, valahonnan a mőcvidékről vagy honnan volt, egész pontosan már nem tudom. De aránylag nem volt azért baj, egy-két ilyen

17 cofrag: zsaluzat (rom.)

18 szakasz (rom.)

káplár [próbálkozott]... Sőt, mondom, hogy közöttük is volt nagyon jó haver, jó barátságot alakítottunk ki.

- *Leszerelés után is tartottátok a kapcsolatot?*

- Valamennyire igen, de nem sokat; egy-két évig, mikor ünnep volt, egy-egy levelet küldtünk egymásnak.

- *Említetted, hogy valaki egy alkalommal beszaladt az erdőbe.*

- Igen, mert nem bírta... tehát mikor mentünk ilyen hadgyakorlatra, nem bírta ennek a 120-as aknavetőnek a placă de bază-t...

- *A talplemezét.*

- ...mert a 120-as aknavetőnek elég nagy van. Úgy tudom, hogy egy Bukarest megyei, roma nemzetiségű [fiú] volt, és jó kemény volt, de maga az adottsága miatt, hogy magasabb volt, volt annak a tengely... [A 120-as aknavetőt kétkerekű vontatókocsin, afféle taligán szállították. Az említett katona feladata az lehetett, hogy a kocsi mögött, gyaloglás közben kissé lehajolva tartsa a fegyver talplemezét – feltehetően azért, hogy a fegyver teljes súlya ne a kocsit húzó katonákra nehezedjen.] Hogy mondjam: ahogy hátulról kellett tartsa, hogy valamennyire irány[ítson, mert] kettő húzta, de ha nem voltak összhangban... [nem tudták egyenletesen húzni a taligát]. A másik az, hogy le kellett hajoljon egy kicsit, s úgy, abban az iramban kellett meneteljen – ütemesen, lépésben menni. Nem bírta, és akkor elengedte... Ki is volt a keze cserepezve...¹⁹ S akkor odatettek engemet [hogy tartsam a talplemezt]. Az volt a szerencse... nem is az, hogy erősebb voltam, hanem az, hogy lennebb... Felállva, mivel nem vagyok magas, jól tudtam fogni [a talplemezt]. Akkor annyit cseszegették a végén [a másik katonát emiatt, hogy elszaladt, be az erdőbe]. El kellett menjünk utána, hogy megkeressük. De hát az nagy dolog volt. Aztán nem tudom, hogy hogy simult el, mert volt valami [befolyásos ismerőse], abban az időben még valami nagyobb szál odafent, mivelhogy bukaresti volt, és nem tudom, mit csináltak [de elsimították]. Nem emlékszem, hogy mennyire [mennyi időre], de azt tudom, hogy betették az áresztbe, tehát a fogdába.

19 Helyesen: cserepesedve.

Úgyhogy megúsza részben. S az a másik [vagyis az volt a súlyosbító körülmény], hogy fegyver volt nála [amikor elszaladt]. Jó, hogy nem adtak muníciót, csak ott a helyszínen majd, de így is, úgy is ez egy komoly [ügy volt], lehetett volna ebből katonai törvényszék is.

- *Valaki szökött meg az alakulattól?*

- Ez volt inkább egy ilyen kirívó eset, amiről én tudok. Ott azért nem lehetett erősen tudni. Szöktünk meg bálba, kimentünk – de már az akkor volt, mikor a *perióda* lejárt, mert azalatt nem lehetett. Annyira hullafáradtak [voltunk] mindennap. Tényleg sokban keringett az [közülünk], hogy nem bírja ki, meg minden: nagyon kemény volt. Nagyon-nagyon mostoha körülmények voltak az első hat hétben; aki kibírta, utána már csak könnyebb lett.

- *Volt, aki nem bírta ki?*

- Volt, akit elhelyeztek, aki egy kicsit gyengébb volt, de valahogy próbálták olyan helyre tenni, hogy [könnyebb dolga legyen]. Leszerelni nem hallottam, hogy leszereltek [volna valakit].

- *Hány alkalommal jöhettél haza?*

- Haza, azt hiszem, kétszer jártam a húsz hónap alatt.

- *Vettetek részt nagyobb hadgyakorlaton, mikor éjszakára is kinn maradtatok terepen?*

- Azért általában bementünk a laktanyába, s onnan mentünk csak ki. Így meneteltünk, de az is kemény volt, mert tényleg azért ütemesen [kellett gyalogolni], kellett tartani az ütemet, nem csak séta volt... Ott azért rengetegen lesérültek; akkor felülhettek valamire. Tehát azért azokat [akik valamilyen sérülést szenvedtek], nem próbálták erőszakolni [hogy továbbra is részt vegyenek a menetelésben].

- *Mesélj az augusztus 23-i ünnepségről, mikor nektek is részt kellett venni a felvonuláson.*

- Nem mi masíroztunk, hanem az egész országban emiatt nem szerelték le... [a leszerelés előtt álló katonákat]. Tehát senkit nem szereltek le. Azok, akik akkor rukkoltak be, mint mi, '83-ban, azok a

másik év augusztusáig ki kellett húzzák, hogy [az augusztus 23-i] ünnepségen tudjanak defilálni mindenhol – Bukarestben, Brassóban [...], már ahol egyáltalán tartották a nagy ünnepélyt...

– Valami más jut még eszedbe, ami érdekes lehet?

– Hát igen, volt egy eset, még az elején... nem, ez már utána volt, a hathetes előképzés után. Közel voltunk, ugye, a magyar határhoz, és néztük a tévében... néztük a szexfilmet. Akkor persze [ebből is lehetett volna nagyobb baj]: idegen csatorna [volt, amit néztünk, ezért a] kommunizmus[ban büntetés járt], minden – hát nem volt megengedett. A tiszt, aki őrségben volt – ofițer de servici pe regiment²⁰ – valamennyire [szűrő]próbaszerűen [ellenőrzésre indult és] látta, hogy világosság van [a hálónkban], tehát a tévé megy, és olyankor megy, amikor nincsen adás, román adás. Én pont készültem ki[menni], le voltam így derékig vetkezve egészen, és még egyik kolléga, román kolléga. Az ajtó ilyen gyengébb [anyagból volt], ilyen pefelé²¹ betétek voltak, három, s az alsó ki volt rúgva, vagy mi volt, hogy volt egy kicsi lik rajta. Valami jó volt a tévében, s néztük, de már mentünk ki; a vállunkon volt a törülköző, szappan a kézben... Néztük, hogy [egy] csizma megjelenik az ajtóban, hamar akkor, s nyissa. Mi pontosan közel voltunk az ajtóhoz, az ajtó hátánál – tehát ahogy ő benyitott, mi odakerültünk [az ajtó mögé]... Ő bejött, a tévé is bennebb volt – egy kicsit úgy a jobb sarok [felé], elől volt, de a belső sarokban. – Măi, soldați, șa ce vă uitați?²² – Nem azt mondta először, hogy szexfilmet [nézünk], hanem azt mondta, hogy más, idegen adót nézünk, s akkor utána, hogy még azt is... Csak a *perióda* után közvetlen [lehetett], de még tél volt, és körülbelül volt egy olyan tizenöt-húsz centis hó – nem volt éppen húsz, de tizenöt centis hó volt. Na, azt mondja: mindenki [úgy], ahogy van, kifelé. Nem számított, hogy mezítláb van, félig van felöltözve, egész csórén, pizzamában... De fogni a tévét! Nem is tudom, ki vitte – azért, mert mi már nem láttuk. Sőt, amikor már így kezdett [bejönni], mi szépen – nem vette észre – a hátánál kiosontunk. Hát féltünk, hogy csinál egy ilyen

20 A szó szerinti fordításban az ezred ügyeletes vagy szolgálatban levő tisztjét jelenti.

21 farostlemez (rom.)

22 Helyesen románul: „Măi, soldați, la ce vă uitați?” (Hé, katonák, mit néztek?)

ellenőrzést, hogy a létszámot [megnézze], minden, hogy belekerülünk csak, de nem voltunk ott, mi megúsztuk.

- *Mi lett a többiekkel?*

- Ott volt egy futballpálya. Amelyik mezítláb [ment ki], amelyik papucsban... amelyiknek szerencséje volt, az bakancsban volt. Háromszor meg kellett kerülnék a futballpályát. Az nem kicsi dolog.

- *Mit kellett csinálnotok az alapkiképzés alatt? Futottatok?*

- Igen, s tél is volt, ilyen latyakos idő, és ugye mondtam, hogy kellett ássunk árkokat. Hát éjjel felváltva keltünk fel, hogy vasalóval [szárítsuk az egyenruhánkat]. Tehát egyik az, hogy valamennyire kisúroltuk – először szárazon, majd vízzel vagy valami, és akkor kellett vasaljuk ahhoz, hogy másnapra száraz legyen.

- *Milyen volt a kaja?*

- A kaja... mondjam azt, hogy mivel bentlakásos voltam, mert ugye azelőtt is hogy internátusos voltam, hát én szokva voltam azért ezzel a mindenféle kajával. Hát volt olyan... úgy hívtuk, ghiveci²³ – avval s a tört paszullyal főleg –, hogy benne voltak azok az apró kis nyüvecskék. Hát már nem éltek szegények, de úgy jól látszott, és meg is volt főzve. De mondjam *aztot*, hogy aki tényleg finnyás volt, az futott a vécére vagy valami, de úgy próbáltuk kitenni [feltehetően a kukacokat a tányér szélére] és próbáltuk [megenni a többit]. Nem volt másképp rossz íze.

De azért voltak hiányosságok így ilyen szempontból. Viszont aztán később, mikor asztalos lettem, akkor már lett egy annyi előnyöm, hogyha kellett valamit csináljak a szakácsnak – volt egy szakácsnő és egy szakács –, akkor már mindjárt finomabb étel került. Emlékszem, annyi halat megettem – de finomat! –, hogy megcsömöröltem. Addig nem ettem halat, mert otthon a régi rendszerben nem volt. Úgyhogy voltak ilyen dolgok.

Igen, akkor ott hátul, amikor ugye ott voltunk az autóparkban s dolgoztunk a civil asztalossal [néha mi is főztünk] – a civil asztalos nem mindig volt benn, ugye. Hátul természetek [ezt-azt]: volt fokhagyma,

volt krumpliföld – egy picike – ott a gépparknál, hátul. Olyan kajákat tudtunk összehozni, azt mondta a plutonier major, amelyik ott hátul a gépparkban volt a főnökünk, hogy amióta a gagyám²⁴ kétágú, azt mondja, ilyen finom [ételt nem ettem]. Én készítettem. Szerettem főzni, szeretek most is. És [kérdzte], hogy ilyen finomat hogy tudok megcsinálni. Hát ugye megvan a sorrend, hogy mit hogy kell csinálni.

– *Milyen kajákat főztél?*

– Hát a konyháról ha tudtunk egy kicsi húst szerezni... Apropó, volt egy [katona] arról a vidékről, ahol volt az incidens Vásárhelyen. Ibönyesti... vagy Ibönyest²⁵ mellett valahol... nem is az, hanem alsó- vagy felsőkőhéri. Nem tudom a nevit. Aztán le is szerelt, de akkor még én elsőéves voltam, s ő volt másodéves. Ő vágta a disznókat, és akkor ahogy vágta, persze a csizma szárába [a húst, amit szerezni tudott] egy kicsi zacskóban beletette, hátrahozta, a másik [katona] hozta a fokhagymát, hagymát szerelt bé, vagy a konyháról [tudtuk a hozzávalókat] kiegészíteni, minden...

Volt abban az időben, hogy nagy divat volt ez az égetett függönykarnis. Fenyőből [készült], le volt gyalulva, és akkor gázlámpával ahogy megégetted, akkor gyönyörűen azok a minták kijöttek... Hú, a tisztek hogy jöttek [hogy ilyet készítsünk nekik]! S akkor persze pénzt nem adhattak a katonának, de italom annyi volt... S ugye, ahogy volt az én szekrényem, akkor ott csinálhattak ellenőrzést. Meg volt is közben, hogy na, mi van benne, vagy mi nincs. De a civil asztalosnak [a szekrényén], ugye, azon lakat volt, s abban nem csinálhattak... S akkor megcseréltük, mintha az enyém [az övé] volna. Annyi italom nem volt abban az időben, a régi rendszerben [otthon sem], mint ott. Mindenféle. De ugye hozták is, [ha volt] egy kicsi maszek, valamiket legyalultam, megcsináltam. Főleg ez a függönykarnis, aránylag nem munka, s ő²⁶ is kivihette meg minden.

Akkor visszafelé... a civil asztalos ahogy közel lakott, kimentünk ilyen... egy láda volt, aminek volt az a nyele – mint régen a malteros

24 A gatya szó székelyföldi változata, nadrág jelentésben is használják.

25 A település neve románul Ibănești, magyarul Libánfalva.

26 A szövegből nem teljesen egyértelmű, hogy az asztalosról van-e szó, vagy esetleg a tisztról, aki a karnist megvásárolta.

láda. A fűrészport [abban] kivittük; egy kicsit az alján még hagyunk, egy annyit, hogy az üvegeket [amelyeket kinn szereztünk, még] takarja. Jó házi borok voltak [azon a környéken], minden, azokat oda beletettük, s jöhettünk bé, mert nem foglalkoztak az örök se. Megszokott dolog volt, hogy az asztalos kiviszi a fűrészport, meg visszajön. [...]

Úgy voltunk nyilvántartva, mint karbantartó szakemberek, és a raportra²⁷ sem kellett mindegyikre menjünk, csak a reggelire. Tehát egy kicsit lazább volt. [...] Amikor hátramentünk a gépparkba, csak ott kellett... [dolgozni].

Bálok voltak, magyar vidék van ott, négy-öt kilométerre, Diósd, s hát persze kimentünk. Úgy megrészegettünk a jó bortól, hogy kegyetlenül. Visszajöttem, s már nem is tudtam bémenni akkor hajnalban... Valahol hátul sikerült betámolyogni. Volt a kicsi gépház [...], ott áttettem egy asztalt [arra feküdtem fel], és ott egy picikét [próbáltam aludni]. Mivelhogy nem éreztem jól magamat. De ott hideg volt azért [az alváshoz]... Nem mentem reggel a raportra. Jött a locotenent major, aki volt a főnöke ott hátul az intervenciósoknak, s azt mondja: – Mäi, Kovács, mäi, tu unde ai fost?²⁸ – Aztán nem csinált semmit, mert el tudta intézni ő, mivelhogy külön reszort volt. De azt mondja: hogy nézel ki? Mondta nekem, mert rosszul voltam, de aztán nem csinált semmit, mert nagyon jó fej volt, s nem fegyverrel voltam – akkor így megúsztam.

Említettem az elején, hogy mepártoltam, s hogy a magyarok között volt az a másik Kovács, Nagyváradról. Ugye, én messze laktam, negyvennyolc órás eltávozást többet adtak annak, aki közel lakott. S akkor úgy volt, mintha unokatestvérem lett volna, tehát rokonság, s vele kimehettem. Akkor olyan jólesett, a nagyvárosban elvitt diszkóba, s nekem akkora nagy élmény volt, hogy elvitt. S otthon náluk [volt] kaja, mintha tényleg rokonok lettünk volna. Egy jó barátság kialakult.

– *Köszönöm a beszélgetést.*

2024. december 1.

27 jelentéstétel, létszámenőrzés (rom.)

28 „Ej, te Kovács, te hol voltál?” (rom.)

Borcsa János

„ALKALMI” ÉS „ÖRÖK” VERSEK

Kinek és miért ír a költő? Bizonyára a kérdést, irodalomról lévén szó, amennyire elkoptatottnak, annyira életbe vágóan fontosnak tekinthetjük. Legalábbis az, aki megbízatását nem földi hatalmaktól és tényezőktől kapja, érzi, sőt tudja is, hogy megszólalása által bár egy töredéknyit át kell adnia abból, amivel őt Megbízója eleve felruházta, ezért törekszik a mindenkori olvasó megnyerésére, számít jóindulatú figyelmére. Mert hiszen miért is tarthatták volna a régiek, hogy *poeta non fit, sed nascitur?*

Persze az sem hagyható figyelmen kívül, hogy volt, illetve jöhet még olyan kor, amikor megbízatását a költő mindössze annyiban tudja teljesíteni, hogy önmagának ír vagy írhat, Radnótit idézve, mintegy „ékezetek nélkül, csak sort sor alá tapogatva / (...) / vaksin, hernyóként araszolgván...” A költő számára mindenekelőtt az írás áll, mert önmagát csak így tudja megvalósítani.

A történelmi idő adott pontján aztán az irodalom dolgai és szereplői is belekerültek a munkamegosztás, majd az intézményesülés forgatagába, s ez alól a mai költő sem vonhatja ki magát. Kényes, néha kínos kérdés viszont, hogy egzisztenciát biztosíthat-e magának ebből? Aztán az sem elég, ha egy-egy műve úgymond a könyvpiacra van, ha éppen elfogadják vagy netán mellőzik a fogyasztók, emellett a szakmának is tartozik bemutatásával, habár némelyikük például a kritikus státusával szembeni fenntartásait sem hallgatja el...

Egyenesen kimondva, alkalom szülte versben vetette fel ezt a kérdést Lövétei Lázár László *Zöld* című kötetéhez (2011) kapcsolódó *Pót-ecloga* című versében, amely az *Alkalmi* című kötetében (2016) kapott helyet. A cím szerint „alkalmi” versek gyűjteménye lenne Lövétei újabb kötete¹ is, s egyik választott mottójával a szerző még kételyt is ébreszt az olvasóban az ilyen versek értékét illetően, idézve Csokonai Vitéz Mihály véleményét, miszerint „az alkalmatosságra írott versek az aestheticusoknál már egészen neveltségbe mentek, legalább mindenkor gyanúsok...” Ha viszont az alkalom „örök” vers születését eredményezi, akkor az a bizonyos szűkebb szakma értékelése sem maradhat el – az idézett verset parafrázálva -: sok levél ékítheti a műnek kijáró díszes koszorút...

* * *

A vers mibenlétéről és szerepéről szólva gyakran idézzük a Kányádi által „felkapott” versdefiníciót, ami ugye hajdan egy gyermekolvasójában fogalmazódott meg – „A vers az, amit mondani kell.” –, de magának az írott szónak a hatását úgy általánosságban bizonyára még sokáig Lövétei egy újabb „alkalmi” versében megörökített epizód felidézésével fogjuk példázni (*Egy laikus prédikációja*). A versben megörökített történet szerint elemista csíki gyermekben játszódtott le a csoda, aki alig egy-két évvel nagyobb társát *lemagázta* – „Az t a mesét tényleg maga írta?” –, szemében ugyanis, valamilyen megérzés vagy ősi tudás szerint az írószerepet különleges hely illeti meg a közösségben, a fiúnak pedig az általa szerzett és nyilvánosan előadott meséje révén, tehát „íróként” sikerült rendkívüli, igazi hatást elérnie olvasójában, illetve hallgatójában. Mondhatjuk, nevelődéssel válik olvasóvá az ember, de tagadhatatlan, születésével nyert hajlamai ugyancsak meghatározóak lehetnek...

Alkalomadtán vizsgálódhat a költő, minthogy Lövétei ki is mondta ezúttal, amit érzett, tapasztalván a nem mindennapi „irodalmi” esetet – „mégiscsak van remény” –, de hogy a világunkat meghatározó globális és lokális feltételek, valamint tendenciák nem az írott szó és ezzel együtt a költőszerep megszilárdulását s a születő irodalmi művek hatását kívánják felerősíteni, azt sem lehet elhallgatni.

1 Lövétei Lázár László: *Újabb Alkalmi*. Kolozsvár, 2024, Erdélyi Híradó Kiadó.

Nem is próbálta ezt tenni Lövétei. Tanúsítja jó néhány verseskötete, mindenekelőtt a *Feketemunka* (2021) és a *Zákeus fügefája* (2023). Előbbi a rendszerváltozást közvetlenül követő évtized mindennapos társadalmi tapasztalatai alapján egy székely-magyar erdélyi közösség egzisztenciális mélységeiből emelt ki megrázó erejű helyzetképeket, „riportversek” sorozatában vázolja fel a kiszolgáltatottak méltatlan és tragikusan groteszk élethelyzeteit. S minthogy maga a költő is hosszabb-rövidebb ideig egy volt a feketemunkát végzők közül, hitelesnek tarthatjuk „tudósításait”, hiszen személyes döntésével a József Attila által is hangsúlyozott sarkalatos igazságot példázta: aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni.

Lövétei „riportversei” sorában aztán helyet kap egy olyan szöveg, amely egy vendégmunkás, ezúttal éppen a lírai hős egyedi esetét („Délután három lehetett / Egész nap ott tébláboltam a Moszkva-tér környékén / De semmi”) mintegy „visszautalja” egy történelmi idősíkba s ezáltal az általános területére, és pedig a gazda és a szőlőmunkások bibliai példázatának (Máté 20,1–16) egy csoportnyelvi regiszterbe való átírása által. Így pedig a vershelyzetben exponált kiszolgáltatottság témája egy újabbal kiegészülve immár az egyetemes erkölcsi rend dimenzióját érinti.

Az utolsó munkás című vers újabb jelentésrétege a gazda és a szőlőmunkások közötti megegyezésre figyelmeztet tehát, hangsúlyozva, hogy előbbi nem tartozik elszámolással senki másnak, csak akivel személyre szólóan egyezséget kötött. Tehát gonosz az, aki a megegyezéshez ragaszkodó gazdától számonkéri a másokkal szembeni jóságát. A vers mottójául választott bibliai igé is ezt az aspektust kívánja központba állítani: „...avagy a te szemed azért-é gonosz, hogy én jó vagyok?”

Komoly súlya van tehát itt az erkölcsi szempontnak, mondhatnók, mintegy előremutat Lövétei következő kötetének a problematikájára, hiszen a *Zákeus fügefáját* éppen ezek, az egyénre s annak a világban elfoglalt helyére, illetve a hitre vonatkozó kérdések uralják. Mert ebben a versvilágban csak a „kellékek” korhoz kötöttek, az eszmei tartalom kortalan. Mégha Zákeus görög írástudó szolgája, Tektón vallja is meg, akkor is magunkénak mondhatjuk: „Mert tényleg jó lenne, ha jönne az a Valaki, / Mert hátha jönni fog, / Aki majd, / Aki egyszer majd, /

Hátha már itt is van.” (*Levél Gadarába*) Más alkalommal aztán a lírai alany közvetlenül is megszólal, mai helyzetére reflektál, s adott pillanatban a Kinek és miért ír a költő? kérdésre is egyfajta választ ad: „Hogy lássa a boldog utókor, / Mily korban éltem én e földön.” (*Egy pénzérmére*)

Már-már megszokottá vált Lövétei költői „működésében”, hogy nemegyszer tér vissza valamely lezárt munkája világához, illetve annak „környékére”, s az utólag elkészült „appendix”, „elköszönés”, „búcsú” vagy éppen „előszó” aztán bekerül az „alkalmi” verseket egybefogó kötetekbe (*Alkalmi*, 2016, *Újabb Alkalmi*, 2024).

Amikor a költő például visszatér a *Zákeus fügefája* „környékére” (*Tektón zárójelentése, odaátra*), az adott kort idézi meg – még az antik időmértékes verssor, a hexameter választásával is! –, s ebben az istenkereső embert, Zákeust, akinek különben negatív világtapasztalata („a világ most még csak pusztá okádék”) mondhatni megegyezik sokféle jelenkori létérzékeléssel, s az ebből fakadó kiábrándultsággal és képtelenséggel például, hogy ezúttal csak a fent idézett, *Egy pénzérmére* című versben kiállított lételeltre hivatkozunk. Lövétei hősenek hite viszont oly szilárd, hogy a mai istenkeresőket is megerősítheti törekvésükben. „Hidd el, öcsém, hogy hitre vagyunk ítélve a földön: / hinnünk *kell*, hogy a jézusi szónak lesz foganatja!” – hagyatkozott Tektón nevű szolgájának Zákeus.

Kötetépítkezés tekintetében különben az alkalmak szülte versek mindkét gyűjteménye ugyanazt a sémát követi, és pedig két részre tagolódnak a kötetek, az első a *-nak/-nek*, vagyis a valakinek, esetleg valaki emlékének ajánlott verseket, a második pedig a *-ról/-ről*, vagyis a valamiről szólóakat tartalmazza, s mindkettő élére ugyanazt a két mottót tűzte a szerző. Kiderül így, a költő számára mennyire fontosak családtagjai – a lányainak ajánlott *Melyik Nap alatt?* című kötetnyitót egyenesen „örökversnek” tartom! –, pályatársai közül pedig Kányádi Sándor, Buda Ferenc, Király László, Farkas Árpád, Bogdán László, Molnár Vilmos, Fekete Vince, Kovács András Ferenc szerepel, igaz, egyeseknek közülük immár „odaátra” küldi hódolatát a költő. A második egységben kaptak helyet, többek között, egy-egy korábban befejezett munkájának az „utóregzései”, olyan alkalmi versek ezek, amelyekben a költő visszanyúlt valamely témához, motívumhoz, figurához, ezáltal

újraértelmezésre szólítva fel az olvasót (*Pérez, Tektón zárójelentése, odaáttra*), de találunk (amerikai) útinaplót, a magánéleti élményeket családtörténetbe ágyazott lírai „jelentéseket” (*Pérez, Havas pálma*), vagy az éppen szemünk előtt zajló, sőt az ember által elszenvedett mindennapi eseményekre reflektáló verseket (*Mese az emberről, Koldusernyő*).

A „poétai mező” különféle övezeteit járta be és művelte Lövétei az eltelt negyed században, így a vers és a lírai költészet mibenlétének számtalan lehetőségét villantotta fel. Figyelemre méltó, hogy köteteinek kritikai fogadtatása is kedvező volt, ami egyébként a szakmai testületek részéről is megmutatkozott, s aki követte irodalmi munkásságát, most jó érzéssel nyugtázhatja, hogy ennek a lírai műnek kijáró díszes koszorút megérdemelten ékíti immár sok levél...

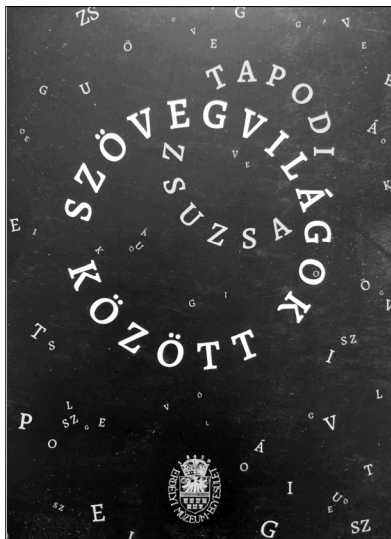

*Elveszett lelkek aratása, 2014
(135 x 175 cm, olaj, vászon)*

Erdély Judit

VILÁGOK, SZÖVEGVILÁGOK

2024 októberében jelent meg a kolozsvári Erdélyi Múzeum-Egyesület gondozásában Tapodi Zsuzsa *Szövegvilágok között* című tanulmánykötete¹. Amint a szerző az előljáróban közli: az utóbbi hét évben keletkezett írásai közül válogatott tizenegy tanulmánnyal lép az olvasó elé, amelyekben főként a kortárs erdélyi irodalom jelenségeit vizsgálja a valóságábrázolás és fikció kölcsönhatásában megjelenített másság-képektől az irodalom és a filmművészet közötti kapcsolatokig. A tanulmányok különböző irodalmi és kulturális témákhoz kapcsolódva a narratológia, az imagológia, az adaptáció- és traumaelmélet a spatial turn, animal turn, ökokritika, mítoszkritika paradigmakörében az intertextualitás, a szövegek és azok társadalmi kontextusainak elemzésére vállalkoznak. A szerző különböző irodalmi műfajokat, korszakokat és szerzőket vizsgál, de közös szál a szövegek világának, határainak és jelentésrétegeinek felfedezése. A tanulmányok tehát foglalkoznak a szövegek közötti kapcsolatokkal, a művek egymásra hatásával és azok kulturális vagy történelmi háttérével, a kultúra és irodalom kölcsönhatásaival; vizsgálják a szövegekbe ágyazott különböző, kulturálisan meghatározott jelentésformákat, a befogadói viszonyulásokat az irodalmi alkotások értelmezésében, valamint rávilágítanak a szöveg és a befogadás kapcsolatának koronként változó problémáira. A szövegvilágok közé, a szövegek párbeszé-

1 Tapodi Zsuzsa: *Szövegvilágok között*. Kolozsvár, 2024, Erdélyi Múzeum-Egyesület.

débe értelemszerűen bekapcsolja az időben távolabbi vagy közelebbi korok szerzőinek munkáit is: Arisztotelész, Ovidius, John Steinbeck, Krúdy Gyula, Markovits Rodion, Daday Loránd, Bálint Tibor, Stanislav Lem, Umberto Eco írásait; a kortárs szerzők közül pedig az erdélyi vagy Erdélyhez kötődő alkotók: Bodor Ádám, Láng Zsolt, Eginald Schlattner, Tompa Andrea, Gerlóczy Márton műveit. A kötet egyes írásai – részben vagy teljesen – már megjelentek különböző kiadványokban, vagy a szerző előadásában elhangzottak konferenciákon, de a kötetbe való beszerkesztésük során újabb tartalmakkal egészültek ki.

A *Hely és helyzet* fejezet első tanulmánya: *Összeesküvés-elmélet és irodalom* Krúdy Gyula *A tisztaeszlári Solymosi Eszter* című művében vizsgálja a valóság és a fikció viszonyát a törvényszéki periratokkal, hiteles vizsgálati anyagokkal, boncolási és kihallgatási jegyzőkönyvekkel, sajtótudósításokkal, egymásnak ellentmondó véleményekkel és állásfoglalásokkal bíró, Európa-szerte ismert, XIX. századi bűnügyi történet irodalmi anyaggá való szublimálódásában. „Az irodalomtudós számára nem annyira a miről, hanem a miért és még inkább a hogyan izgalmas kutatási téma” – írja Tapodi Zsuzsa (33. o.). Az ellenségekép képződés és az összeesküvés-elméletek kialakulásának ideológiailag, világnézetileg is támogatott „természetrájtát” járja körül a tanulmány, miközben arra keresi a választ, miképpen lesz egy megtörtént esemény, egy Európát megrengető vérvádper irodalommal úgy, hogy közben alkotója véleményt formál saját koráról, „*nosztalgiával és iróniával megidéz egy olyan világot, amely őrzi még a negyvennyolcas nemes eszméket, de a megállíthatatlan bomlás jelei már kiütököznek rajta*”. (38. o.)

A *Markovits Rodion-életmű recepciójának változásai a lokális, regionális és egyetemes koordinátái között és a sokszínű avasi társadalmi-kulturális közeg* című tanulmány azt vizsgálja, hogyan jelenik meg a szülőföld realitása a 20. századi politikai ideológiák által (is) feledésre ítélt *Markovits-életműben* és az *Az anyám kertje* és a *Reb Áncsli és más avasi zsidókról szóló széphistóriák* című kötetekben. Az alapos értelmezést, szövegelemzést követően Tapodi Zsuzsa megállapítja, hogy részben az újrakiadásoknak, újraértelmezéseknek, kétnyelvű kiadványoknak köszönhetően is Markovits „*életművének újraértékelése, a kánon pereméről történő elmozdulása figyelhető meg*”. (41. o.)

A *Mindig rosszkor rossz helyen* Daday Loránd pályájának fordulatait, a Daday-életmű problematikus befogadásának társadalmi-politikai vetületeit vizsgálja a *Zátony* című regény, a *Csütörtök*, az elbeszélések, novellák, valamint a Daday-drámák bemutatásával.

Kolozsvár képeinek változásait, változatait követi nyomon Bálint Tibor *Zokogó majom*, valamint Tompa Andrea *Fejtől s lábtól. Kettő orvos Erdélyben* és az *Omerta* című regényeiben a *Zokogó majmok és fecsegve hallgató hősök* tanulmány. A perifériák rajza, helyek és nemhelyek, a centrum és periféria dinamikája, a külváros felszámolására tett kísérlet, az építés és rombolás motívumai felől közelít a regények értelmezéséhez, rámutatva, hogy a vizsgált művek fiktív terében a megjelenített helyszínek nemcsak földrajzi értelemben mutatnak átfedéseket, hanem jelképes heterotópiák, amelyekbe a válságos vagy veszélyes helyzetbe került hősök kerülnek. De börtön az egész társadalom, és „*Annak sikerül helyé változtatni a nemhelyet, (...) aki megőrzi az identitását, a pozitív eszmékbe vetett hitét, a szerves társas kapcsolatait.*” (93. o.)

A kollektív mentális képzetekkel, a másik ember, az idegen megítélésével, reprezentációjával, a másság képpel foglalkozó tudományos paradigma, az imagológia képezi az értelmezési alapot Eginald Shlattner két regényének, a *Fejvesztett kakas* (Der geköpfte Hahn) és a *Vörös kesztyű* (Rote Handschuhe) elemzéséhez. Az első alkotás fejlődésregény, hőse a felnőtté válás során a legádázabb politikai-társadalmi körülmények között távolodik el azoktól a sztereotípiáktól, idegengyűlölettől átítatott rasszista jelszavaktól, amelyeket a környezete belesulykolt, életáldozattal váltja meg önmagát, a második regény a kommunizmus borzalmainak, az élet kiszolgáltatottságának, törékenységének története. A két szöveg értelmezésében közös motívum az idegen-kép, a másság, ezt a nyomvonalat követi az elemzés.

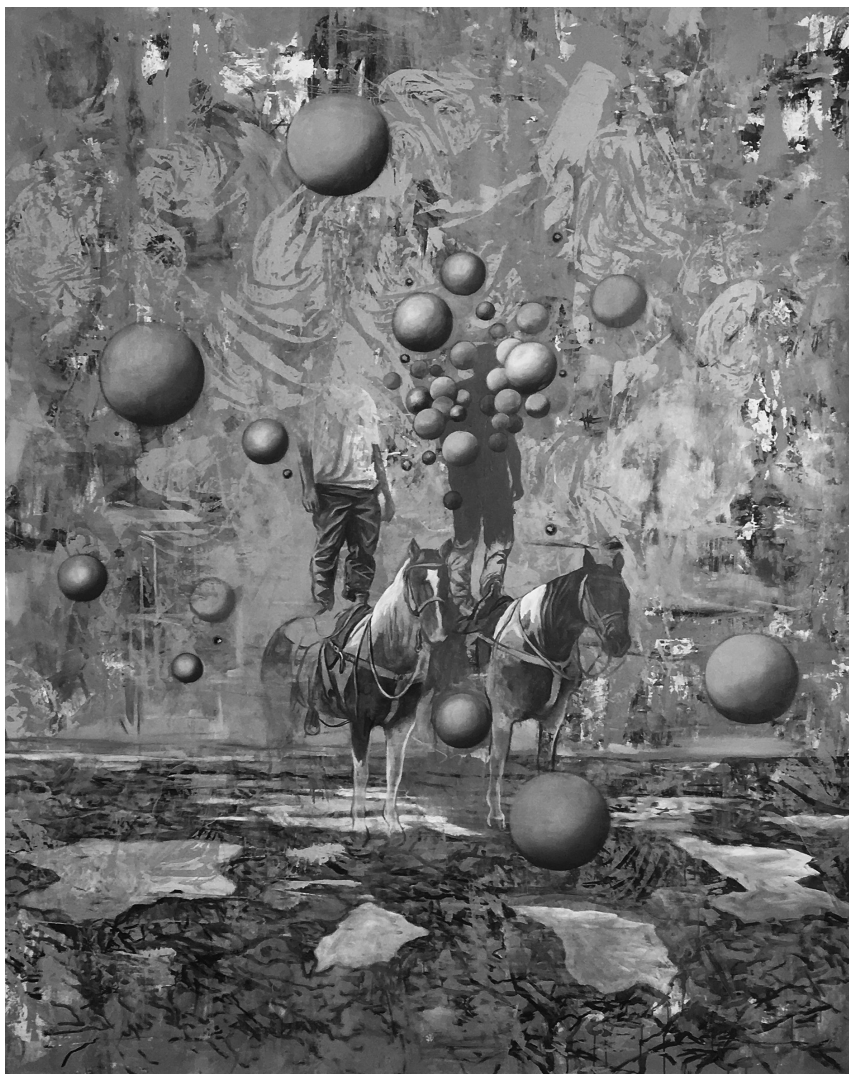
Az *Önmagunk árnyékává válni. Családrégény a 21. században* című írás Gerlóczy Márton *Mikecs Anna – Altató* című művét értelmezi. A vizsgálódás a családmodellek és traumák felől közelíti meg az Áprily–Jékely–Shéfer család történetét, és fedezi fel a világirodalmi modellek: Thomas Mann *A Buddenbrook ház* és Gabriel García Márquez *Száz év magány* című regényeinek hatását; értelmezi Mikecs Anna, az egyes szám harmadik személyű, ám a történetet mégis belülről látó, három és fél éves korában meghalt kislány narrátor szerepét:

„A regényben feltáruló női sorsok egyre szűkülő mozgásterének ellensúlyaként a lányutódok nagyobb szabadsága jelenik meg. Paradox módon a legszabadabb Mikecs Anna, a halott, akit már nem köt semmi társadalmi konvenció. Övé a mesélés szabadsága.” (123. o.)

Szintén a trauma-elmélet felől közelít a Tompa Andrea *Fejtől s lábtól. Kettő orvos Erdélyben, A hóhér háza, Omerta és Haza* című alkotásaihoz az *Egyéni és kollektív traumák Tompa Andrea regényeiben* című tanulmány. Tompa Andrea műveiben a veszteség visszatérő motívum, a kérdés az, hogy az ebből adódó traumákat hogyan próbálja feloldani a főhős: a kibeszélés vagy a hallgatás, elhallgatás révén? És mi az érvényesülés, az önérvényesítés ára? A hatalommal, társadalmi elvárásokkal való szembeszegülés vagy az alkalmazkodás?

A *Világok között* című fejezetbe négy tanulmány tartozik: a *Valós, virtuális-imaginárius, fiktív két 21. századi regényben* a mágikus realizmus felől közelítve tárgyalja az imaginárius és fiktív, a referencialitás, fikcionalitás és a groteszk kérdéseit. A mítoszkritika és mítoszürtelmezés, az animal turn és ökokritika teremti meg az alapot a vizsgálódás számára további két tanulmányban: Az *Állati narrátorok az erdélyi magyar prózában* Selyem Zsuzsa *Moszkvában esik. Egy kitelepítés története* című regényét, *A kemény vízben át a hold* című novelláját, valamint Daday Loránd *Zátony* című művét értelmezi; az *Örök Káin* tanulmány pedig John Steinbeck *Az édentől keletre* című alkotásában az amerikai mítosz és a káini társadalmi valóság összefüggéseit világítja meg.

A kötetet záró értekezés, elemzés az irodalom és a filmfeldolgozások kapcsolatát tárgyalja Stanislaw Lem *Solarisa* és Andrej Tarkovszkij, valamint Steven Soderbergh filmadaptációja kapcsán.

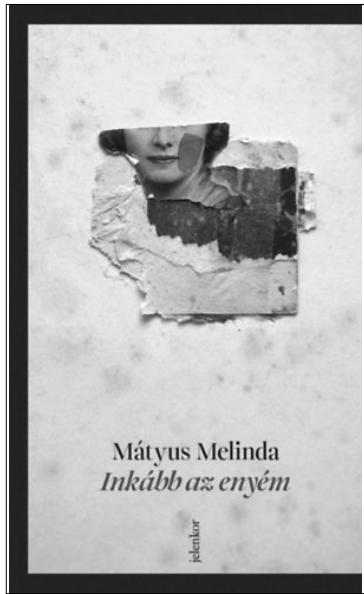
*Szellemlovasok, 2020
(160 x 200 cm, olaj, vászon)*

Kovács Bea

ALKALMAZOTT TEOLÓGIA, ELHARAPOTT TESTBESZÉD

Mátyus Melinda de facto első kötete 2023-ban jelent meg egy kis New York-i nyomdánál, kétnyelvű (magyar–angol) kiadásban, egy kéziratpályázat döntőseként. A fordítást – és a szöveg felterjesztését – a többszörösen díjazott, magyar irodalmat rendszeresen közvetítő Jozefina Komporaly végezte. Mielőtt recenzióink tárgyára, Mátyus új, tulajdonképpen második kötetére¹ térnék rá, két szempontból is fontosnak tartok néhány szót szólni erről a szinte láthatatlan első könyv jelenségéről.

Egyrészt Mátyus Melindát hamarabb fedezhette fel magának az amerikai – a niche irodalom iránt érdeklődő – közönség, mint a magyar nagyközönség. Mostani kötetét megjelenésének első fél évében már meleg fogadtatás övezi; az egyik vezető magyarországi kiadónál jelent meg, az irodalmi és egyházi körökben is köztisztelőnek örvendő Visky András fül-szövegével. Mátyus a Literának adott interjújában megemlíti, hogy mivel lelkészként közeledett a hazai irodalmi élethez, kapcsolatok híján a közlésre szánt szövegeit tartalmazó e-mailek többnyire válasz nélkül maradtak az erdélyi szépirodalmi lapoktól. Ezt mellőzősként, tehetségtelenségként könyvelte el akkor, fiatalon, később kiderült, hogy leveleit el sem olvasták a szerkesztők. Ez az apró részlet akár irodalomtörténeti

1 Mátyus Melinda: *Inkább az enyém*. Budapest, 2024, Jelenkor Kiadó.

jelentőséggel is bírhat, hiszen egy izgalmas és kivételes írói debütálásnak készített végül teret a kortárs szcénán.

Másrészt azok a nyelvi és narratív megoldások, amelyek az *Inkább az enyém* (Jelenkor Kiadó, 2024) című kötetben már egy magabiztos, kiforrott írói hangon szólalnak meg, már az *Életeméséletem* (Ugly Duckling Presse, 2023) sajátos, szövevényes világtéremtésében is jelen vannak. Gondolok itt a női narrátor(ok) primátusára, a leggyakrabban E/1-ben történő elbeszélésre, az erős sodrású, hol drámai, hol balladisztikus, hol egészen zenei szólamokra, a töredékes és mozaikszerű történetépítésre; az elharapott mondatok ritmusára, a kinyilatkoztatás és kimondhatatlanság mezsgyéjén egyensúlyozó tabu- és egyéb témákra. A képzőművészeti- és esztétikai érzékenység, valamint a zárt terekbe és élethelyzetekbe való szereplő-belehelyezés szintén mindkét kötetre jellemző.

Míg az *Életeméséletem* olvasása közben rendre a nagy férfi írók által megalkotott nőíró-alakok (főként Csokonai Lili, Lónyay Erzsébet *Psychéje* és Sárbogárdi Jolán) jutottak eszembe, illetve a franciául kezdetleges nyelven író, majd saját anyanyelvére visszafordított Kristóf Ágota (*Agota Kristof*), addig az *Inkább az enyém* már a nagy női történetmondók világát idézi, történelmen és generációkon átívelő, enyhén matriarchális világábrázolásukkal: Kaffka Margit, Berde Mária, Szabó Magda prózai világa elevenedett fel bennem.

Az első kötet egy nagy lélegzetvételi, monológformában megírt elbeszélést tartalmaz, amely az érzéki és szexuális tapasztalatok, valamint egy végzetes szerelem elpanaszolhatatlan történetét rögzíti. A második kötet hat elbeszélésében a korábbi, szűkebb és szorongatóbb milió kitágul: megjelenik a család, a gyülekezet, a falu vagy város kisközösségeinek mindennapos mechanikája. Így Mátyus szerzői fókuszába a nőiség, a keresztény testkép (különösen a bethánista és református hagyományok mentén), valamint a női sorsfeladatok társadalmi megítélése kerül.

Az *Inkább az enyém* elbeszéléseiben a templom belső és környező terei, a parókia, a szűkebb és tágasabb családi kör, illetve a gyülekezetben megélt hitélet búvópatakként bukkan fel. Isten jelenléte és az Istenhez való viszony, a vallás szertartásossága és az egyházi, lelkeszi hivatások (például *A kántor lánya*, *Szent Habakukk*) rutinszerűsége

között érzékenyen egyensúlyt teremt Mátyus: egyszerre képes megmutatni a templom mint szent hely, és az egyház mint munkahely sajátosságait. A kötetnyitó elbeszélésben, a narrátor kislány, Melinda közvetlen környezetében például a vallásosság és a babona mélyen összeszövődik; annyira, hogy a falusi árnyékszékben is az ördög jelenlétére gyanakszanak az őt nevelő nagymamával: „Háromszor kiáltotunk előtte, pihá, pihá, pihá, távozz tőlem, Sátán, én a Krisztusé vagyok.” (6. o.) A metafizikai kontextussal párhuzamosan a testiség megélése is fokozatosan bomlik ki a kötetben, és ugyancsak a legelejétől, szinte a vallással egy szippantással van jelen: „És ha nem eszem, akkor szarni sem kell, ez tudni való” (ugyancsak 6. o., kicsivel előtte), jelenti ki a hatéves, miután a maga gyermekmegőrzés módján, kapkodva és szégyenkezve azt is elmeséli, hogy hogy „futott be” a nadrágjába mégis.

Azonban sem a szellemi, sem a fizikai világ nem ér el a végletekig, hogy az autófikcióból puszta önéletírás legyen, bár a hatból négy történetben megjelenik karakterként „Mátyus Melinda”. Ez az elbeszélés-fűzér nem önéletrajz, nem terápiás írás, bár lelkésznő írja, és az áthallások nem véletlenek, hanem színtiszta irodalom. Az isteni dimenzió nem válik evangélizációvá, a testiség (annak nemkívánatos és örömteli vonatkozásaiban egyaránt) nem ragad meg a posztmodern esztétikák öncélúan ironikus, alsó rezgésszintjén. Ilyen értelemben az *Inkább az enyém* kötet viszonyulásában a metamodernre oly jellemző oszcillálást fedezhetjük fel: hol magasztos, hol trágár, hol baljós, hol derűs, de mindig a hétköznapi és a vallás által megszentelt, kiszakított, isteni idő közt lavíroz. Talán ettől is annyira élő, dinamikus Mátyus szövege, mondhatni: élőbeszédszerű, mintha nem is olvasnánk, hanem mondva lenne a beszély, az olvasó csöndjében is.

A Károli-fordításból származó bibliai idézetek, az énekes- és zsoltároskönyvek kísérődallamai, a szószékről származó intelmek és a családi szabályok „breviáriuma” Mátyus szereplőinek mondandójával szervesen elvegyülnek, belesimulnak a mindennapok paraszti, keresetlen – és cenzúrázatlan – szavak pergésébe. Ez már alkalmazott teológia, itt nincs játszi magasztosság, pöffeszkedő papolás; a Drágajóisten átítat minden anyagot, az Ige szó szerint megtestesül, hit és élet, hús és lélek szimbiózisban lüktet. Mátyus hivatásából adódóan magabiztosan szövi prózájába a Szentírás textusát, de ahogy a templom is inkább hétköz-

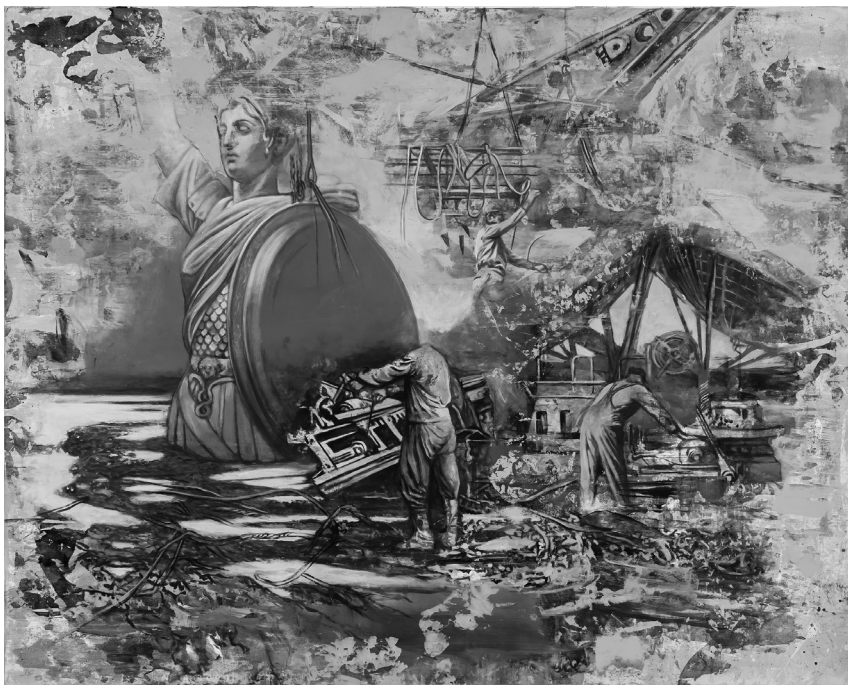
napi díszlet – gyerekek, kamaszok és szerelmesek számára különösen –, „háttérkép” lesz az apró-cseprő ügyeik végiggondolására, úgy az Evangélium idézetei is inkább patinás, gyakorlati útmutatók a főként rurális közegben, mintsem érintetlen, ünnepi alkalmakra megőrzött, drága, de kiüresedett és testidegen szavak.

Nehéz kedvencet választani a hat elbeszélés közül (kissé erőltetettnek érzem a Teremtéstörténet-párhuzamot), hiszen valamennyi szokatlan, új szegletből mutatja meg a templom köré szerveződő életet, és a protestáns katekizmus nyersességében legtöbbször csak vergődő női testeket, férfivágyakat, összefonódó életeket.

A már említett nyitószöveg, az *Apámról és Oroszországról* például azt a célt tűzi ki, hogy megtalálja a naiv és mégis szókimondó gyermeki, illetve éretlen női hangot a fizikai és szexuális abjekció elmeséléséhez. Az *Isten velünk, viszontlátásra* című elbeszélés a családi női vonal apokrif evangéliuma, amely által a bibliai történet háttérbe szoruló nőszereplői mellé „Mátyus Melinda” közvetlen felmenői is beleíródnak. A harmadik elbeszélés (*Lehull a hályog, és felszámolódom*) erotikus humora egy férfi narrátor nosztalgiamenetében kérdez rá olyan, keresztény szempontból is megkerülhetetlen kérdésekre, mint a házasság szentsége és kötelessége, a hűtlenség, és hogy mit jelent Isten és ember szerint betelve lenni az étellel. A *kántor lánya* a szívemhez legközelebb álló elbeszélés: ökumenikus és irodalmi polifónia, amelyben etnikum és felekezet, szent és világi írás (T. S. Eliot *Átokföldje* vegyül termékenyen az Igével) megfér egymás mellett, sőt hatásuk felerősödik. A *Szent Habakukk* ezt követően a koronavírus-járvány által megtizedelt lakosság tragédiájának legprózaibb részére, a temetések beütemezésére tereli a figyelmet, miközben az élet törékenységéről és a szeretet képernyőkön és maszkokon áthatoló erejéről beszél. A kötet záródarabjában a szószék boncasztallá válik, ahol a lelkész nő-„paráznánő” alkalomról alkalomra ki van téve az őt szellemi és szexuális zavarodottságában is megkövezni kívánó gyülekezetnek.

Mátyus Melinda kötete új hangot – hangokat – emel be a mindenkori magyar prózairodalomba: néha elcsukló, néha erélyes, máskor emelkedett és szenvedélyes szólamokban beszél a hústest és a benne lakozó lélek sokféle tapasztalásáról. Nemcsak a nők, különösen az egyházi szempontból ritkaságszámba menő lelkész nők fizikai tapasztalatairól,

hanem tágabb értelemben a keresztyén ember testképéről gondolkodik Mátyus – szeretettel, megértéssel, együttérzéssel. Lelkészként hihetünk neki: nincs miért megvetnünk a testet – az egyfelől isteni képmás, másfelől a testet öltött Istennel, Jézussal hoz minket közös sors-nevezőre. Mi mást is tehetnénk, mint hogy – az Efézusi levél szavaival – táplálgatjuk és ápolgatjuk azt, „miképpen az Úr is az egyházat”?

*Az istenek hisznek bennünk, 2018
(160 x 200 cm, olaj, vászon)*

Istók Eszter

KÉNYELEM A KALEIDOSZKÓPON TÚL?

Kézikönyvvel nyit Láng Orsolya új kötete¹, „Legyen bölcsebb, mint amilyen okos”, „Legyen egy-két bizalmasa, akik előtt nem fél csúnyának és fáradtnak látszani”, „Tűnjön ki statisztaként is.”, „Felejtse el az anyját”. (5. o.) Lista ez, amely elemeinek kipipálása nehéz következménnyel jár, az emlékezet elvesztésével, a siker elérése egyenlő önmagunk folyamatos leépítésével. A tavalyelőtt nyári rózsaszín sikerfilm egyik monológja sejlik fel, azonban itt glitter nincs az eszköztárban. Az *Átvilágítás* (26. o.) is hasonló hangot üt meg, az „ajándék” maradjon ajándék. Egyike az érintett témáknak tehát a nő(i) lét, s mint olyan, ez kikerülhetetlen és véleményem szerint szükséges, a kötet természetét tekintve, azonban nem sajátítja ki az egészet. Mesteri egyensúlyérzékről árulkodik.

A „felnyílt szemű »vak dió«” (64. o.) létünk alapvetés, de vajon képesek lehetnénk valahogy önmagunkon túllátni? Ez a vágy mindannyiunkban ott van, megélni próbáljuk így vagy úgy, azonban „Minden vágyunk olyan barát, / aki megpróbál magáról lebeszélni”. (88. o.) De mi van, ha nem hagyjuk magunkat lebeszélni? Erre emlékeztet minket Láng Orsolya harmadik verseskötetében. A látás körülményeinek, feltételeinek szénrajza a *Ház, délután*. Az átmenetiség és a pillanatnyi mozdulatlanág mind kellenek, egyik nélkül sincs (fény)kép. Lehet, „a

1 Láng Orsolya: *Ház, délután*. Marosvásárhely, 2024, Prae Kiadó – Lector Kiadó.

nézőpont rossz”, nem érthetjük, „mi fölös és mi érdemi” (81. o.), de ez a valóságban lényegtelen.

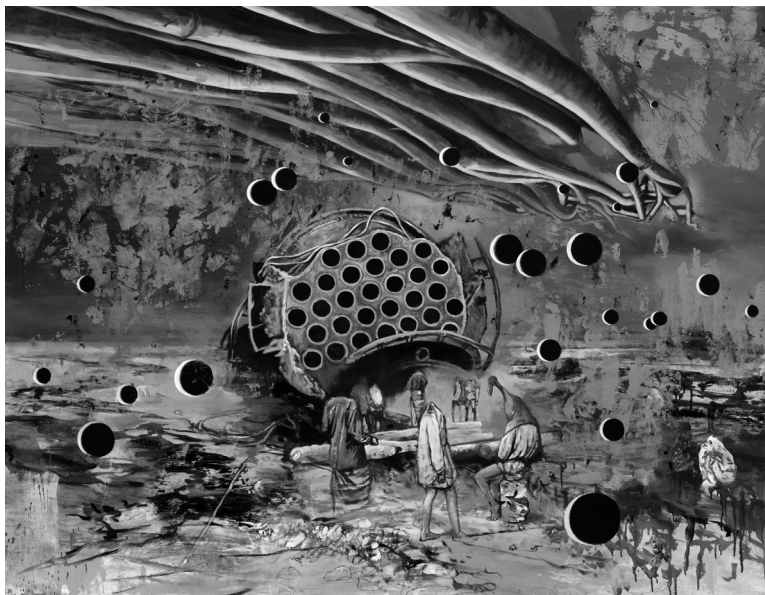
A kötet első felütésekor azonnal egy, az életemben maradandó nyomott hagyó alkotás jutott eszembe. Úgy döntöttem, mindenképpen meg kell említenem, hiszen jó összhangban van egy másik alapvetésével a kötetnek; a lét, a self referenciák hálózatából alakul, teremtődik (újra). Kegyetlen rádöbbenés, hogy néha az állandó figyelem, a vágy, hogy mindent átlássunk a tökéletesre szabott káoszban, visszafordíthatatlanul kivülállóvá tehet. Ezt azonban kerülni kell, mint a pestist. Veszélyes játék. Az olvasási kísérletekor ezt kell felvállalnunk, „vakvarjúként” ejteget minden, ha mindent élesen látnánk, mi lenne a nézés értelme? Akkor vége az egész játéknak, és mi marad? A látás, a *Zwischenmenschliche Beziehungen* (37. o.) záloga. Azonban sokszor nem látunk, vagy ami még jellemzőbb, túl sokat látunk, Kissnékbe. (53. o.)

A nyelv ez esetben is egy kapaszkodó a kapcsolatteremtésben, de „Mind the gap” (58. o.) tanít a szomszédasszony, az a hiány épp annyira meghatározó, mint a sűrű sorok, a beszéd. Álljon itt példaként egy részlet a *Visszaépítés* című versből: „Hogylétem felől érdeklődsz. / Pedig most egy pár napig / tápáskodni kellene, mindenkinek / a maga térfelén, szükségünk volna / csendre, mert a szavak mindent / összekuszálnak, főként az arc nélküli, / hangsúly nélküli szavak, / beledobva a köztesbe, hogy / átvergődjenek a roppant, jeges úron, / fel a műholdig és vissza, / mint a maratoni futó, / lógó nyelvvel közvetíteni, / mielőtt kilehelnék a lelküket.” (35. o.)

„Az anyanyelvemen / talán sosem merném kijelenteni, / túl hangzatos, vagy nem is tudom, / komolyanvevős, idegen nyelven az ember / magát is komolyabban veheti komolyan.” (37. o.) Az idegen nyelv távolságot teremt az egyén és a megnyilatkozás között valóban, azonban ami inkább érdekes számomra, az az, hogy segít ezáltal a nyitányban megfogalmazott egyik listapont teljesítésében. Ellenben az „emberközi” kapcsolatokat nem vagy nem olyan mértékben segíti megteremteni, azon esetekben „langyos és íztelen nyelv”. (89. o.) Ezt pótolja a hallgatás.

Viszont a nyelvnél lehorgonyozva még egy picit, bizonyosan legtöbbszörünkönél megesisik, hogy éppen „nincsenek otthon”. (89. o.) Jó hírrel tudok szolgálni a félt állapot kapcsán, nem árt, sőt szükséges a látáshoz,

ezt az *Apró balladák képeiből* az örült fiú is alátámaszthatja, ha az én tollamból hihetetlen megállapításként hatna. (17. o.) Tehát tanuljunk látni Láng Orsolyával, a *Házban* vagy azon kívül. Dobjuk ki az első kézikönyvet, mert ami utána következik, az sokkal érdekesebb, minden szempontból. Ne féljünk kockáztatni, használjuk ki a privilégiumunkat, hogy így nézhetünk, és talán láthatunk is. Aki olvassa, annak része lesz a kötet, abban biztos vagyok. Tegyük tehát úgy, ahogy a *Berlin felett az ég* angyalai, boruljon színbe a délután, hiszen „mikor a gyermek gyermek volt, / ilyeneket kérdezett folyton: / miért vagyok én én, és miért nem te? / miért vagyok én itt, és miért nem ott? / hogy kezdődött az idő, és hol ér véget a tér?”² Egy válaszadási kísérletet kaptunk ezekre a kérdésekre, hogy lesz-e több, és milyenek, az már rajtunk áll.

Magi imádása, 2015
(135 x 175 cm, olaj, vászon)

2 Peter Handke: *Dal a gyermekkorról*. (Elhangzik: *Berlin felett az ég*, 1987, rendezte Wim Wenders)

Zsidó Ferenc

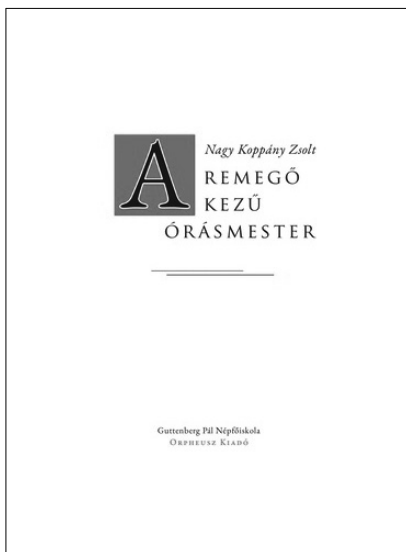
HUMORRAL A HUMORNÉLKÜLISÉGÉRT

Nagy Koppány Zsoltról egy ideje¹ tudjuk, hogy nagyon érzi a tárca, a glossza, a pamflet műfaját. Írásai könnyedek, szellemesek, és bár szó sincs róla, hogy mindenik humoros lenne, így most újabb kötetbe² szervezve ismét megtapasztalhatjuk, hogy a vidámabb szövegek játékos kedve belengi az egész könyvet, így azt felüdülés olvasni akkor is, ha súlyosabb-keményebb témák vannak terítéken.

A kötet írásait három ciklusba sorolta a szerző: az első, *Savanyú kockacukor* címűbe az írás, olvasás, szerkesztés témáival foglalkozó szövegek kerültek, a *Cementfátyol* című ciklus tárcái az élet dolgaival foglalkoznak, míg a harmadik, a *Simogató ostorcsapás* kritikákat, íróportrékat, pamfleteket tartalmaz. A kötet válogatás az elmúlt 10-15 év alkalmi írásaiból,

a kézirat 2022-ban zárul: „apró gesztus a számmisztikának, hogy a három ciklusban összesen pontosan 222 szöveg szerepel”.

És hogy milyen a tárca Nagy Koppány Zsolt-féle változata? Erre maga a szerző ad egyféle választ a *Technikai előszó*ban: „...aforizmatikusak, végtelenül szubjektívek, helyenként bombasztikusak, a végük pedig sokszor túlságosan lekerékített és poentírozott.”

-
- 1 Lásd Nagy Koppány Zsolt: *Apucifoci*. Budapest, 2021, Előretolt Helyőrség Íróakadémia.
 - 2 Nagy Koppány Zsolt: *A remegő kezű órásmeister*. Budapest, 2024, Guttenberg Pál Népfőiskola - Orpheusz Kiadó.

Az első ciklust azok fogják értékelni legjobban, akik maguk is írnak. A szerző ebben felskicceli a kortárs irodalmi szcéna működését, anomáliáit, bemutatja jellegzetes figuráit, ugyanakkor önmagát: hogy ő hogyan ír, olvas, szerkeszt: „Kedvtelésből olvasni. Tulajdonképpen semennyi időnk nem marad erre!”, állapítja meg egy helyütt, és nyilván, mivel Nagy Koppány Zsoltról van szó, tudjuk, hogy viccel meg túloz, de értjük, hogy mire céloz. Azt is megfogalmazza, hogy tudatában van, stílusa miatt nem fogják komolyan venni: „Az irodalmi »szakma« nem szereti a humort. Fanyalog a humortól, alávalónak, és a »komoly« szövegeknél alább valónak érzékeli és főleg értékeli a humort – valami mély és szinte ösztönös, mindenesetre zsigeri undorral, de minimum távolságtartással viszonyul hozzá, azzal kezeli.”

Amit az íróletről ír, a frusztrációról, a nagy sértődésekről, megrendítő: „Rengeteg embert láttam megkeseredni az irodalomban. Frusztrált, érzékeny, a megfeszüléstől pengő és zengő idegekkel vegetáló emberekkel van tele a irodalom sok száz éve...”

És röpködnek a poénok, a kiszólások, de olykor szívszorító igazságok, vallomások kandikálnak ki mögülik: „lassan a saját dedikálásomra vagy fellépéseimre se megyek el – jóllehet ha felszívom magam, és beveszek néhány marék nyugtatót, aránylag vicces és könnyednek tűnő tudok lenni”.

Nagy Koppány Zsolt nem mitizálja az írás mesterségét, sőt, inkább deheroizálja, jelezve, hogy az író szerepe átértékelődött e felgyorsult világban: „a legnagyobb odafigyeléssel megírt regény szavatossága is csak néhány hétig tart”.

A második ciklusba kerültek a legszemélyesebb írások, a szerző őszinte, kitárulkozó („öregszem és kényelmesedem”), kendőzetlenül beszél hibáiról, problémáiról, betegségeiről (abból – akárcsak másnak – van neki bőven). Számos írás konkrét élethelyzetből, megfigyelésből származik (utcán, metrón, stb.), ahol az emberek közelsége, szaga, létezése szolgáltat témát. A konkrétól azonban többnyire eljutnak az egyes írások valami általánosig, metaforikusig, vagyis jelenségeket és embertípusokat mutatnak be.

Mint említettem, az írásokban gyakorta történik utalás a helyre – és e hely többnyire Budapest, ugyanakkor az is kiderül, a szerző székelyföldi, hangsúlyos székely-tudattal: „A nyolcvanas évek Romániájában,

azon belül is a Székelyföldön, ahol Isten és a szüleim kegyelméből felnőni volt szerencsém...”

Az írások stílusa gyakorta szókimondó, nyers (pl. „milyen fasza fiúk vagyunk”), pontosabban inkább arról van szó, hogy a hétköznapi, beszélt nyelvet használja, folyamatosan az az érzésünk, hogy megszólít, hozzánk, velünk beszél. A csípősség-nyersség azt is jelenti, mindennek megmutatja a visszáját is, a könyvesboltról például így ír: „elhagyom a könyvek szentélyét, bocsánat, temetőjét” (a szóban forgó szöveg – *Megveszem a könyvem* – helyzet- és jellemkomikumával már-már kabaréba illő).

Igen, Nagy Koppány Zsolt előszeretettel él az irónia eszközével, ami átcsap olykor szarkazmusba, gúnyba. A VIP-jelenségről például így ír: „Nagyon-nagyon fontos emberekkel vagyok körülveve. Bizony. Olyan fontosak ők, hogy szinte fel sem tudják mérni önnön fontosságukat: tulajdonképpen egész nap egy oltár előtt ülnek, mely oltáron önnön fontosságuk gyertyája égdegél, és azt bámulják erős szeretettel.”

A harmadik ciklus „derékhadát” kritikák, recenziók alkotják: „a kötetbe csak azokat válogattam be, amelyek vagy számomra fontos könyvről szólnak, vagy valamilyen szempontból érdekesek: csípősek, gonoszak, néha kritikátlanul lelkesedők”.

Főként frissen megjelent kötetek kerülnek terítékre, de a szerző ifjúságának néhány meghatározó olvasmánya is (pl. a Nagy Indián-könyv), továbbá klasszikusok (Jókai, Csáth Géza, Karácsony Benő, stb.), de örömmel fedeztem fel (talán nem véletlenül került e könyvesciklus elejére), hogy az 1990-es évek kultikus indiánregény-paródiájáról, a *Kölcsön pofon messze szállról* is értekezik, bevallva, hogy alkotói indulását, stílusának alakulását is befolyásolta. Találunk még ebben a fejezetben íróportrékat, dalszöveg-elemzéseket, és rádióműsor-kritikát is, tehát elég „saláta-szerű” ennek felhozatala.

A kötet címe blikkfangos, poétikus, metaforikus: értelmezésem szerint a remegő kezű órásmester maga a szerző. Nem kevésbé hatásosak a cikluscímek sem – nota bene ilyen című írások nincsenek, vagyis nem egy-egy szöveg címét ugrasztotta ki a szerző, hanem keresett egy általánosabb, összefoglaló jellegűt.

Hatalmas volumenű könyv ez: közel 650 oldal, körülbelül egy kg, nem egyszeri olvasásra való (a *Technikai előszó*ban a szerző hangsúlyozza is, hogy a tárcákat csak módjával, lehetőleg naponta egyet kell olvasni), a

nagy korpuszból adódik, hogy vannak visszatérő motívumok, vesszőpáripák, mégsem fullad unalomba, önismétlésbe a kötet. A pillanatnyiség lengi be az írások többségét, nem fogják megváltani a világot, de nem is elvárás, hogy egy tárca megváltsa a világot, elég, ha felvillant problémákat, melyeken tovább rágódhatunk, vagy olykor humor révén fel is old néhányat. A végszó tehát – ezúttal talán kissé a szerző manírjában: egyéb gyengeségei mellett ezek Nagy Koppány Zsolt kötetének nagy erényei.

*Nem azonos égbolt, 2021
(160 x 200 cm, olaj, vászon)*

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

Dr. Ábrám Zoltán – Marosvásárhely
Abrán Tünde – Székelyudvarhely
Albert Ernő – Sepsiszentgyörgy
Albert Géza – Székelyudvarhely
Andrási Iлона – Alsósófalva
András Pál – Bukarest
Antal Attila – Csíkszereda
Antal István – Székelyudvarhely
Antal Margit – Csíkszereda
Árvay Katalin – Sepsiszentgyörgy
Asztalos István – Székelyudvarhely
Bács Károly – Csíkszereda
Bajna György – Gyergyószentmiklós
Bakk-Dávid Enikő – Kézdivásárhely
Bakk Pál – Szentkatolna
Bakó Botond – Nagyenyed
Balázs-Bécsi Emília – Gyergyóremete
Balázs Dénes – Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos – Csíkszereda
Balázs Zsuzsanna-Erzsébet – Csíksze-
reda
Balázsi-Pál Etel – Csíkszereda
Bálint Csaba – Csíkszereda
Bálinth Erzsébet – Csíkszereda
Bán Kata – Székelyudvarhely
Bán Árpád – Alsóboldogfalva
Barabás Imre – Gyergyóremete
Baracsi Levente – Arad
Bardócz Ferenc – Gyergyóditró
Baricz Lajos – Marosszentgyörgy
Bartha Árpád – Kászonújfalu
Bartha György – Csíkszereda
Bartha Imre – Székelyudvarhely
Bartók Melinda – Kézdivásárhely

Bartos Jenő – Jászvásár
Bege Károly – Gyergyócsomafalva
Benkő Levente – Magyarvista
Berszán Lajos – Gyimesfelsőlok
Bíró Ambrus Lenke – Székelyudvarhely
Bíró Gábor – Csikmadaras
Dr. Bíró Gábor – Kézdivásárhely
Bíró Géza – Gyergyószentmiklós
Bíró László – Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor – Kézdivásárhely
Bíró Réka – Barót
Bíró Sándor – Gyergyószentmiklós
Blénessy Jolán – Székelyudvarhely
Bocskay Vince – Szováta
Bodó István – Csíkszereda
Bodor Júlia – Gyergyóditró
Bogdán Zsolt – Kolozsvár
Bogos Zsolt – Csíkszereda
Borbáth Erzsébet – Csíkszereda
Borbély László – Csíkszereda
Borbély Tamás – Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila – Arad
Borboly Csaba – Csíkszereda
Dr. Borboly István – Gyergyócsoma-
falva
Dr. Borcsa János – Kézdivásárhely
Bölöni Domokos – Marosvásárhely
Bölöni Ildikó – Bikafalva
B. Tomos Hajnal – Négyfalu
Burus János Botond – Csíkszereda
Czikó László – Búzásbesenyő
Császár Vilmos – Csíkrákos
Csávossy György – Nagyvárad
Csatlós Mihály Levente – Kézdi-
vásárhely
Cseke Péter – Kolozsvár
Csenteri Levente – Sepsiszentgyörgy

- Cserey Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Ft. Msgr. Csíki Dénes – Nyárad-
köszvényes
Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely
Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda
Csúcs Mária – Csíkszereda
Daczó Katalin – Csíkszépvíz
Dánél Sándor – Csíkszereda
Damó Csaba – Kézdivásárhely
Darkó Béla – Marosvásárhely
Daróczi Béla – Marosvásárhely
Ft. Darvas-Kozma József –
Csíkszereda
Darvas Mária – Gyergyóalfalu
Dávid Katalin – Székelyudvarhely
Dávid Péter Pál – Sepsiszentgyörgy
Dávid Zoltán – Kolozsvár
Deák Botond – Réty
Deák Ferenc – Csernáton
Deme László – Csernáton
Demeter Edit – Kézdiszentlélek
Dénes Emőke – Homoródalmás
Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
Doboly Beatrice – Vajdahunyad
Dobos Sándor – Nagyvárad
Dimény János – Nagybacon
Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
Domokos Éva – Arad
Dragomir Péter – Sepsiszentgyörgy
Ft. Drócsa László – Csíkmindszent
Egyed Emese – Kolozsvár
Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
Elekes András – Csíkpálfalva
Elekes Antal – Temesvár
Elekes-Józsa Márton – Gyergyóújfalu
Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
Elekes Péter – Kászonaltíz
Elekes Zsuzsanna – Gyergyóújfalu
Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
Farkas Antal – Székelyudvarhely
Farkas László – Gyergyócsomafalva
Farkas Miklós – Segesvár
Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
Fazakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Fekete Albert – Csíkszereda
Fekete István – Csíkszereda
Ferencz Edit – Gyergyóremete
Ferencz Éva – Kézdivásárhely
Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
Ferencz Imre – Csíkszereda
Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
Ferencz-Nagy Zoltán – Brassó
Dr. Finta Ella – Szilágysomlyó
Fodor György – Székelyudvarhely
Fodor István – Sepsiszentgyörgy
Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
Forró László – Bukarest
Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab
egyéves előfizetés)
Funariu Éva – Szeben
Fülöp Dénes – Székelyudvarhely
Fülöp Géza – Marosvásárhely
Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
Fülöp László – Csernáton
Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
Fülöp Tamás – Majlát
Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
Gábor Emőke – Csíkszereda
Gagy József – Csíkszentlélek
Gajai Sándor – Árkos
Gajdó Albert – Csernáton
Gál Katalin – Gyergyóújfalu
Galvácsy László – Zilah
Dr. Garda Dezső – Gyergyószentmiklós
Gazda Árpád – Magyarfenés
Gazda József – Kovászna
Geréd Gábor – Székelyudvarhely
Gergely Borbála – Csíkszereda
Dr. Germán Salló Márta – Maros-
vásárhely
Gulácsi Gizella – Marosvásárhely
Györfi Jenő – Nyáradmagyarós

- Györffi Kálmán – Gyergyószentmiklós
 Dr. Györfi Sándor – Csíkszicsó
 Haáz Sándor – Székelyudvarhely
 Hadnagy Géza – Farkaslaka
 Haller Béla – Marosvásárhely
 Hantz András – Kolozsvár
 Hegyi Sándor – Székelyudvarhely
 Hertz Mikola – Csíkszereda
 Dr. Holló Attila – Csíkszereda
 Hubert Sándor – Bukarest
 Illyés Ferenc – Székelykeresztúr
 Imecs Márton – Kolozsvár
 Incze Szabó László – Marosvásárhely
 Istvánffy Katalin – Torda
 Izsák Balázs Árpád – Marosvásárhely
 Jancsó Miklós – Kolozsvár
 János Julianna – Csíkszereda
 János Csaba – Csíkszereda
 Joikits Attila – Szilágysomlyó
 József Álmos – Sepsiszentgyörgy
 Juhász B. Tünde – Csíkszereda
 Kacsó Elemér – Temesvár
 Kacsó József – Hármásfalu
 Kakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Káli Király István – Marosvásárhely
 Kánya József – Csíkszereda
 Katona Gizella – Kolozsvár
 Kedves Béla – Gyimesközéplek
 Kelemen Hunor – Csíkszereda
 Kémenes Bernadette – Gyergyó-
 szentmiklós
 Kerekes Ágnes – Nagyvárad
 Keresztes Éva – Brassó
 Dr. Kikeli Pál István – Marosvásár-
 hely
 Király Gyöngyi – Marosvásárhely
 Király Zoltán – Kolozsvár
 Kiss Jenő – Sepsiszentgyörgy
 Kiss Lázárné Éva – Kézdivásárhely
 Kocsis László – Marosvásárhely
 Kolbert Tünde – Borszék
 Kolombán-Antal József – Zetelaka
 Kolombán László – Székelyudvarhely
 Koncsag László – Szentegyháza
 Konsza Vilmos – Sepsiszentgyörgy
 Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kó-
 nya-Hamar Sándor – Kolozsvár
 Kopacz Péter – Sepsiszentgyörgy
 Kovács Amadé – Cernavodă
 Kovács Barna – Marosvásárhely
 Kovács Béla – Érmihályfalva
 Kovács Emil Lajos – Szatmárnémeti
 Kovács Eszter – Gyergyószárhegy
 Kovács Mária – Székelyudvarhely
 Kovács Piroska – Máréfalva
 Kovács Zsuzsanna – Bukarest
 Dr. Kozma Dezső – Kolozsvár
 Kozma-Péter Dénes – Zetelaka
 Köllő Éva – Borszék
 Kristó Tibor – Csíkszereda
 Kürti Miklós – Kolozsvár
 Laczkó-Albert Elemér – Gyergyó-
 remete
 Laczkó Szentmiklósi Endre –
 Gyergyóremete
 László Attila – Jászvásár
 László Bakk Anikó – Kolozsvár
 László Csaba – Csíkszereda
 Lászlófy Pál István – Csíkszereda
 Dr. László Ilona – Marosvásárhely
 Lázár Lilla – Csíkszereda
 Lázár Pál – Marosvásárhely
 Lehoczky Ferenc – Arad
 Léstyán Dénes – Csíkszereda
 Léstyán Sándor – Kézdivásárhely
 Loghin Gizella – Brassó
 Lőrincz József – Székelyudvarhely
 Luka Klára – Sepsikőröspatak
 Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozs-
 vár
 Dr. Makai Magoss Csaba –
 Felsőbánya

- Markó Béla – Marosszentkirály
Markó Ilona – Csíkszentgyörgy
Marton Erzsébet – Marosvásárhely
Dr. Marton József – Gyulafehérvár
Márton Ferenc – Temesvár
Maștaleriu Erzsébet – Gyergyóremete
Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
Mátyás Endre – Szováta
Mester Zoltán – Szováta
Mihály János – Lövete
Mihály Orsolya – Kolozsvár
Miklós István Csongor – Csíkszereda
Mikola Éva – Torja
Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
Mirk László – Csíkszereda
Molnár Csaba – Csíkszereda
Molnár Endre – Marosvásárhely
Molnár Vilmos – Csíkszereda
Murányi János – Székelyudvarhely
Nádudvary György – Brassó
Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
Nagy Csilla – Csíkszentlélek
Nagy József – Gyergyóremete
Dr. Nagy Lajos – Sepsiszentgyörgy
Nagy László – Marosvásárhely
Nagy László – Zilah
Nagy Melinda – Nagyvárad
Nagy Miklós Kund – Marosvásárhely
Nagy Sándor – Székelyudvarhely
Nemes Előd – Sepsiszentgyörgy
Novák Sándor – Marosvásárhely
Oláh Sándor – Csíkszereda
Orbán Gábor – Gyergyószentmiklós
Orbók Ilona – Csíkszereda
Pál Tibor – Kézdiszentlélek
Pál Zoltán – Csíkdánfalva
Pálffy József – Csíkszereda
Papp Zoltán – Zilah
Pásztor Ferenc – Sepsiszentgyörgy
Patakfalvi Dénes – Székelykeresztúr
Péntek János – Kolozsvár
Pénzes Jenő – Bereck
Péter Éva – Csíkszereda
Péter Gergely – Csíkszereda
Péter Péter – Székelyudvarhely
Petres Sándor – Csíkszereda
Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete (8
darab egyéves előfizetés)
Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
Dr. Rác Katalin – Marosvásárhely
Ráduly János – Kibéd
Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Rancz Árpád – Csíkszereda
Rokaly József – Gyergyószentmiklós
Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
Sándor Szilárd – Székelykál
Sántha Emese – Marosvásárhely
Sárkány Antal – Sepsiszentgyörgy
Ft. Sárközi Sándor – Csíkszereda
Sárosi Csaba – Kézdivásárhely
Sárosi Teréz – Kézdivásárhely
Sata Kinga Koretta – Magyarvista
Sata Klára – Csíkszereda
Sata Lóránd – Voluntari
Seprődi József – Dicsőszentmárton
Silye Béla – Székelyudvarhely
Siklódi Olga – Székelyudvarhely
Sóbester Klára – Marosvásárhely
Sófalvi László – Székelyudvarhely
Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
Straub Etelka – Nagyvárad
Suba Ilona – Marosvásárhely
Szabó-Biró Brigitta – Csikjenőfalva
Szabó Attila – Nagygalambfalva
Szabó Csilla – Marosvásárhely
Szabó Enikő – Szentegyháza
Szabó Ferenc – Gyergyóditró
Szabó József – Székelyudvarhely
Szabó Judit – Kézdivásárhely
Szabó Judit – Csíksicsó

Szabó Magdolna – Csíkszecső
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Csíkszereda
 Szabó Piroska – Nagyvárad
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szalai Attila Örs – Székelyudvarhely
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szatmári József – Marosvásárhely
 Szathmáry János – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Énlaka
 Szebeni Norbert – Sepsiszentgyörgy
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szentés D. Gáspár – Madéfalva
 Szentés Gábor – Madéfalva
 Szilágyi István – Kolozsvár
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –
 Sáromberke
 Szöcs István – Szentegyháza
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Dénes – Réty
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tánczos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéplek
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tatár Irénke – Maroszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Tódor Béla – Kézdiablis
 Tódor Gábor – Homoródmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
 Tóth Mária – Arad
 Tötös Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy

Török József – Lövete
 Török István – Koronka
 Török Mária – Csíkszereda
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Tuross Judit – Marosvásárhely
 Ütő László – Székelykeresztúr
 Ványolós A. István – Székelyudvarhely
 Varga Lőrinc – Gyergyószentmiklós
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vén Ferenc – Kézdiablis
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetrő András – Kézdivásárhely
 Víg Zsolt – Kolozsvár
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zrinyi István József – Mangalia
 Zsigmond Győző – Sepsiszentgyörgy
 Zsók József – Sepsiszentgyörgy
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

Apáczai Csere János Pedagógusok Há-
 za – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár –
 Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet –
 Szováta
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon – Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. – Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár –
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. – Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőség –
 Csíkszereda

- Hargita Megyei Szociális és Gyerekvédelmi Igazgatóság – Csíkszereda
Haszmann Pál Közművelődési Egyesület – Csernáton
Iskolai Könyvtár – Szárazajta
Iskolai Könyvtár – Székelyszáldobos
Kájoni János Megyei Könyvtár – Csíkszereda (2 db. egyéves előfizetés)
Keramika Kft. – Csíkszereda
Kézdivásárhelyi Múzeum – Kézdivásárhely
Kontur Kft. – Csíkszereda (5 db. egyéves előfizetés)
Kovászna Megyei Alkotóközpont – Sepsiszentgyörgy
Kovászna Megyei Könyvtár – Sepsiszentgyörgy (2 db. egyéves előfizetés)
Kovászna Megyei Tanács – Sepsiszentgyörgy (5 db. egyéves előfizetés)
Községi Könyvtár – Balánbánya
Községi Könyvtár – Barátos
Községi Könyvtár – Bardoc
Községi Könyvtár – Bereck
Községi Könyvtár – Bögöz
Községi Könyvtár – Bölön
Községi Könyvtár – Csernáton
Községi Könyvtár – Csikdánfalva
Községi Könyvtár – Csikkozmas
Községi Könyvtár – Csikmadéfalva
Községi Könyvtár – Csikpálfalva
Községi Könyvtár – Csíkszentdomokos
Községi Könyvtár – Csíkszentgyörgy
Községi Könyvtár – Csíkszentmárton
Községi Könyvtár – Csíkszentmihály
Községi Könyvtár – Csíkszentsimon
Községi Könyvtár – Csíkszépvíz
Községi Könyvtár – Etéd
Községi Könyvtár – Felsőboldogfalva
Községi Könyvtár – Fenyéd
Községi Könyvtár – Galócás
Községi Könyvtár – Gelence
Községi Könyvtár – Gidófalva
Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalu
Községi Könyvtár – Gyergyóditró
Községi Könyvtár – Gyergyószárhegy
Községi Könyvtár – Gyergyóremete
Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu
Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlok
Községi Könyvtár – Gyimesközéplak
Községi Könyvtár – Hídvég
Községi Könyvtár – Homoródalmás
Községi Könyvtár – Homoródszentmárton
Községi Könyvtár – Kányád
Községi Könyvtár – Kápolnásfalva
Községi Könyvtár – Karcfalva
Községi Könyvtár – Kászon
Községi Könyvtár – Kézdipolyán
Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
Községi Könyvtár – Kommandó
Községi Könyvtár – Korond
Községi Könyvtár – Kőkös
Községi Könyvtár – Lemhény
Községi Könyvtár – Lövete
Községi Könyvtár – Maksa
Községi Könyvtár – Mikóújfalu
Községi Könyvtár – Nagyajta
Községi Könyvtár – Nagybacon
Községi Könyvtár – Nyárádmagyarós
Községi Könyvtár – Oklánd
Községi Könyvtár – Oroszhegy
Községi Könyvtár – Ozdola
Községi Könyvtár – Parajd
Községi Könyvtár – Réty
Községi Könyvtár – Románadrásfalva
Községi Könyvtár – Sepsibodok
Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
Községi Könyvtár – Siménfalva
Községi Könyvtár – Székelyderzs
Községi Könyvtár – Székelyvarság

- Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterzsébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágon
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószent-
 miklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csík-
 szereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Nagy István Művészeti Líceum – Csík-
 szereda
 Németh Géza Egyesület – Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Ko-
 lozsvár
 Petőfi Sándor Általános Iskola –
 Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszereda
 (5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Gyergyó-
 szentmiklós
 Polgármesteri Hivatal – Kápolnásfalu
 (2 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Tusnádfalu (2
 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Tűr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szövet-
 sége – Csíkszereda
 Romániai Magyar Pedagógusok Szövet-
 sége Erdővidéki Szervezete – Nagy-
 bacon
 Sabi Team Biztosítási Ügynök Kft. –
 Csíkszentlélek
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára – Csík-
 szereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsiszent-
 györgy
 Szent Erzsébet Öregotthon – Gyer-
 gyószentmiklós
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyer-
 gyószentmiklós
 Temesvári Római Katolikus Püspök-
 ség – Temesvár
 Turisztikai, Ifjúsági és Külkapcsolati
 Iroda – Gyergyószentmiklós
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószentmiklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyv-
 tár – Kézdivásárhely
 Zetelaka Község – Zetelaka

Magyarország

MAGÁNSZEMÉLYEK

- Abafáy-Deák Csillag – Budapest
 Alföldy Jenő – Kecskemét
 André András – Martonvásár
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Dr. Baricz Zsolt – Szeged
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Bereczky Gábor – Budapest

- Bíró Miklós - Budapest
Birtalan Ferenc - Budapest
Dr. Botz Lajos - Pécs
Borbás János - Veszprém
Boga Tamás László - Szeged
Burján Pál - Pécs
Czakó Gábor - Budapest
Császár Zoltán - Budapest
Csender Levente - Üröm
Csontó Lajos - Pilisborosjenő
Dávid Ferenc - Szentés
Dávid Gyula - Szigetszentmiklós
Dr. Demeter Béla - Szikszó
Demeter József - Ballószög
Demse Márton - Budapest
Dénes Balázs - Szeged
Dr. Dobos László - Budapest
Dr. Erdei Antal - Gyöngyössolymos
Farkas Zoltán - Veszprém
Fazakas Lehel - Gödöllő
Fazekas Edit - Cegléd
Dr. Fazekas Márta - Budapest
Dr. Fázsy Szabolcs - Budapest
Fejér Istvánné - Szentés
Fekete Béláné - Budapest
Fekete Miklós - Szeged
Ferenz Ernő - Páty
Dr. Ferenczi Tibor - Budapest
Dr. Ferencz Csaba - Budapest
Ferencz I. Szabolcs - Budapest
Fritsch László - Budapest
Dr. Füleky György - Budapest
Fürjesi Csaba - Budapest
Füzi Michael Stephan - Budapest
Gál Ildikó - Budapest
Gáll József - Budapest
Gálffy Attila - Budapest
Gátay István - Devecser
Dr. Gottwald Péter - Győr
Guba Pál - Miskolc
György Tünde - Budapest
Gyurka Eta - Budapest
Halász Péter - Csongrád
Hankó Zoltán - Kistarcsa
Harmath Ilona - Baja
Dr. Hartványi Tamás - Győr
Dr. Hegedűs Imre János - Budapest
Herman Levente - Budapest
Horváth Zoltán és Imecs Emese - Budapest
Iancu Laura - Velence
Jámbor Zoltánné - Makó
Grófné Jancsó Zsuzsanna - Kalocsa
Ifj. Jancsó Gyula - Budapest
Jancsó Klára Katalin - Biatorbágy
Dr. Jánosy Ildikó Kinga - Szeged
Jánosiné Dandui Gyöngyi - Budapest
Juhász Béla - Abasár
Kádár Katalin - Ágfalva
Kántor József - Baja
Karap Ágnes - Budapest
Dr. Kata Mihály - Szeged
Kemény Zsigmond - Piliscsaba
Keppel Gyula - Budapest
Kézdi Anna - Battonya
Király István - Mezőkovácsháza
Dr. Kiss András - Pócsmegyer
Kiss Anna - Budapest
Kiss Bálint - Budapest
Dr. Kiss Ferenc - Cserseztomaj
Kis Krisztián Bálint - Szolnok
Kisslaki László - Kéthely
Kollár Albin - Dunakeszi
Kósa Lajos - Debrecen
Kosztá Csaba - Sukoró
Kovács Árpád - Ugod
Dr. Kovács Klára - Császár
Kökényessy Szilárd - Budapest
Kőfalvi Magdolna - Budapest
Dr. Kőrös Erzsébet - Győr
Dr. Kukorelly Pál - Keszthely
Kulcsár Júlia - Budapest

- Dr. Kussinszky Péter – Budapest
 Kuti József – Tura
 László János – Debrecen
 Lezsák Sándor – Budapest
 Lezsák Tibor – Budapest
 Dr. Lukács Csaba – Fonyód
 Dr. Lukácsy József – Székesfehérvár
 Maczkó Gergő – Pogány
 Makai Judit – Budapest
 Márkus Béla – Debrecen
 Marosi Gábor – Budapest
 Márton Károly – Hőgyész
 Márton Lajos – Budapest
 Dr. Medgyessy István – Debrecen
 Miakich Gábor – Budapest
 Mihály-Kádár Katalin – Ágfalva
 Miklós András – Miskolc
 Dr. Molnár Jenő – Budapest
 Molnár Levente – Szigetmonostor
 Molnár Sándor – Balatonfüred
 Murányi Sándor Olivér – Budapest
 Dr. Nagy-Major Gábor – Pápa
 Dr. Nám Lóránt – Szombathely
 Németh István – Százhalombatta
 Németh Zsolt – Budapest
 Dr. Nyakasné Lázár Anna – Budapest
 Dr. Obrusánszky Borbála – Mende
 Dr. Oszoly Tamás – Budapest
 Pados József – Sárszentmihály
 Pálfi Sándorné – Berettyóújfalu
 Pappné Németh Andrea – Eger
 Pappné Pongrácz Csilla – Dunabogdány
 Papp Péter – Budapest
 Pataki Gábor Zsolt – Budapest
 Paulovics Tamás – Szentés (4 darab
 egyéves előfizetés)
 Péterfy Lajos – Bakonyszücs
 Péter László – Szeged
 Pintér Henriett – Budapest
 Polóny Levente – Budapest
 Pomogáts Béla – Budapest
 Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár
 Prohászka Géza – Balatonfüred
 Ragályiné Jeager Veronika – Budapest
 Dr. Sándor Pál – Simontornya
 Silay Ferenc – Szeged
 Simai László – Veszprém
 Dr. Szabó Béla – Göd
 Szakó Éva – Budapest
 Szakolczay Lajos – Budapest
 Száraz Miklós György – Budapest
 Szarka Gábor – Pomáz
 Szarvas László – Tura
 Szathmári István – Zsádány
 Szász-Fejér István és Katalin – Moson-
 magyaróvár
 Dr. Székely András Bertalan – Isaszeg
 Székely László – Budapest
 Szeles András – Encs
 Szepessy Béla – Nyíregyháza
 Szigeti Lajos – Budapest
 Dr. Szőnyi László Pál – Budapest
 Dr. Tekes Kornélia – Budapest
 Tiffán Zsolt – Villány
 Tóth Erzsébet – Budapest
 Tóth Wessely László – Budapest
 Tornai József – Érd
 Tők János – Kecskemét
 Dr. Udvarhelyi Olivér – Veszprém
 Ungváry Rudolf – Budapest
 Dr. Varga István – Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál – Budapest
 Vargha György – Tápióbecske
 Dr. Várszegi László – Pécs
 Dr. Vass Ágnes – Budapest
 Vass Szabolcs – Parád
 Dr. Veress Gábor – Balatonfüred
 Vitályos Ágnes – Budapest
 Vörös István – Budapest
 Zsolnai József – Hernád

INTÉZMÉNYEK

Algyői Faluház és Könyvtár
- Algyő

Baka István Alapítvány - Szeged

Bouchal Kft. - Budapest

Eötvös Loránd Kutatóhálózat Titkársága - Budapest

Erdély Barátainak Köre Kulturális Egyesület - Szolnok

Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés) - Budapest

Könyvtárellátó Kht. - Budapest

Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch László - Budapest

Magyar Patrióták Közössége - Budapest

MTA Társadalomtudományi Központ - Budapest

MTA Titkárság - Budapest

Mogyoróssy János Városi Könyvtár - Gyula

Móra Ferenc Népszínház Közhasznú Egyesület - Algyő

Országgyűlés Hivatala - Budapest - 2 db. egyéves előfizetés

Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság - Budapest

Ötágú Síp Kulturális Egyesület - Szeged

Paksi Közművelődési Nonprofit Kft. - Paks

Páholy Irodalmi Egyesület - Pécs

Páterház Panzió - Szentés

Robinson Tours Kft. - Balatonfüred

Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára - Szeged

Dr. Varga Péter Pál Országos Gerincgyógyászati Központ - Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Dr. Basa Emőke - Clifton

Borbély Melinda - Laguna Beach

Farkas Szabolcs - Milwaukee

Fodor Albert - New York

György Ildikó - Highland

Kirják Attila - New York

Kiss István - Hawley

Kovács Árpád - Maryland

Kovács László - Loveland

Ozsváth Ildikó - New York

Ausztrália

Leontine von Rheinberg - Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós - Leopoldsdorf

Csipkó László - Bécs

Csutak Magda - Bécs

Dr. Forbáth Klára - Bécs

Galvácsy Imola - Bécs

Gellérd Andor - Bécs

Haverinen Varga Katalin - Linz

Franciaország

Buna István - Antony

Dčnes-Pichot Hanga - Chécy

Langrand-Escure Tünde - St. Pèray

Párizsi Magyar Intézet - Párizs

Horvátország

Péter Irén - Várदारóc

Németország

Dr. Dobó Attila – Rheine
 Dr. Dobó Tibor – Demmin
 Gaál Julianna – Aalen
 Haáz Katalin – Braunschweig
 Juliana Johrend – Buchen
 Kisslaki László – Steinbach
 Schultzs Orsolya – Rostock
 Szabó Kristóf Imre – Düsseldorf
 Szakács-Konnerth Mihály –
 Friedrichshafen
 Száva Péter – Krefeld
 Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

Svájc

Gödri Zsolt – Benglen

Svédország

Antal Imre – Ljungby
 Csata Attila – Västra Frölunda
 Szentkirályi Csaga – Vällingby

Szerbia

Apró József – Topolya
 Benda Török Lívia – Moholgunaras
 Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium
 és Kollégium – Zenta

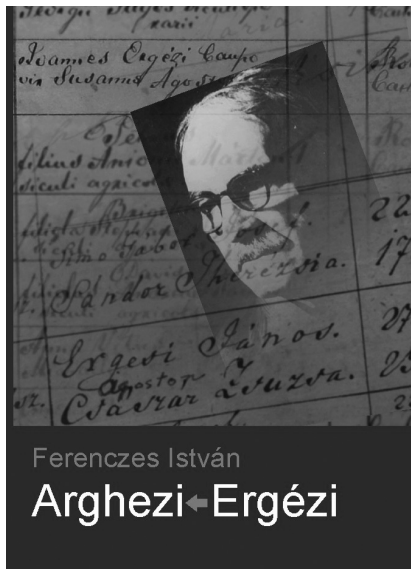
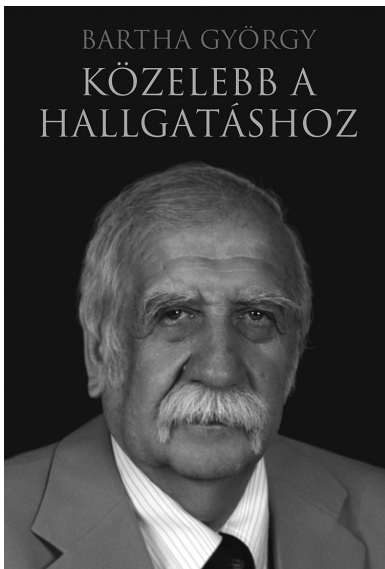
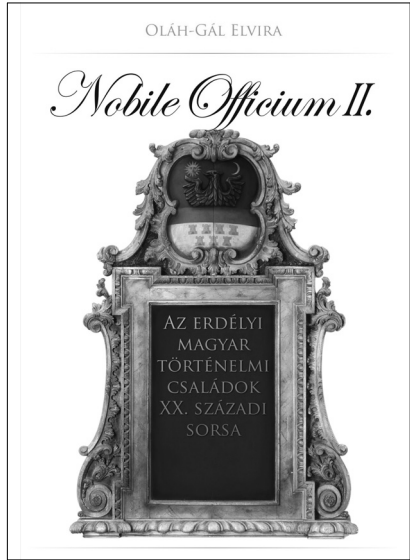
Csáki Edina – Topolya
 Fekete J. József – Zombor
 Jovan Jovanovic Zmaj Általános Isko-
 la – Magyarkanizsa
 Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó
 Nyelvi Gimnázium – Szabadka
 Lengyel Emese – Topolya
 Nagybecskereki Gimnázium –
 Nagybecskerek
 Nagy Majláth Ágota – Topolya
 Nyirádi Hajnalka – Topolya
 Pressburger Kucor Blanka – Topolya
 Rancz Károly – Pancsova
 Surányi Roland – Óbecse (4 darab egy-
 éves előfizetés)
 Tari István – Óbecse
 Vajda Annamária – Topolya
 Vastag Gázsó Hargita – Topolya
 Zolcer Andrea – Topolya
 Zsiga Dávidházi Judit – Topolya

Szlovákia

Fehér István – Komárom
 Kiss Mónika – Őrös
 Pallér Péter – Komárom
 Selye János Gimnázium – Komárom

Magyarországon a *Székelgyöld* folyóirat
 a *Magyar Napló* szerkesztőségében rendelhető meg:
 1092 Budapest, Ferenc krt. 14 sz., postán: 1450 Budapest, Pf. 77

Legújabb kötetek:

SZÉKELY KÖNYVTÁR

111MD30 03021

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagyenyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kőváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hilárius</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej

35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. <i>Székely népi imádságok</i>	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Böződi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybaczoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
72. Tamás Menyhért: <i>Vigyázó madár</i>	35,00 lej

73. Szócs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej
76. Kőrösi Csoma Sándor az újabb kutatások tükrében	35,00 lej
77. Tamási Áron: <i>Jégtörő Mátyás</i>	35,00 lej
78. Székely költők az árnyékos oldalról	35,00 lej
79. Panigay Róbert: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
80. Magyar Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
81. <i>Látom az életem nem igen gyönyörű – A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1764</i>	35,00 lej
82. Székely írók az árnyékos oldalról	35,00 lej
83. Paál Árpád: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
84. Székely János: <i>Három dráma</i>	35,00 lej
85. Egyed Péter: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
86. Bartalis János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
87. Tamási Áron: <i>Négy dráma</i>	35,00 lej
88. Fábián Ernő: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
89. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar I.</i>	35,00 lej
90. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar II.</i>	35,00 lej
91. <i>Bethlen Gábor leveleiből</i>	35,00 lej
92. <i>A székelyek (Rólunk írták)</i>	35,00 lej
93. Szabó Gyula: <i>Gólya szállt a csűrre</i>	35,00 lej
94. Zágonyi Attila: <i>Válogatott paródiák és humoreszkek</i>	35,00 lej
95. Tompa Gábor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
96. Benkő József: <i>Transsilvania specialis (A székelyek földje)</i>	35,00 lej
97. Földi István: <i>Századelő az udvartereken</i>	35,00 lej
98. Gazda József: <i>A XX. század, ahogy megéltük</i>	35,00 lej
99. Király László: <i>Kék farkasok</i>	35,00 lej
100. Egyed Emese: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
100+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek II.</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében
vagy online a www.szekelyfoldfolyoirat.ro oldalunkon.

• P Á L Y Á Z A T I F E L H Í V Á S •

HEGYEK, FÁK, FÜVEK!

A Székelyföld folyóirat pályázata középiskolások számára

*„Hegyek, fák, füvek, erdők, haragzöld, azúr menny, szívem rokonai,
kedvesek, emlékeimben látlak szelíden bölintani,
izmaim emlékeznek ernyedőn, erdők, titok-ösvények, farkas szagúak,
lombkunyhók, égboltnyi lombfelhők, csukott szemű lombalagutak;”
(Szilágyi Domokos: *Hegyek, fák, füvek*)*

A számítógép, az okostelefon, a kütyük, a mesterséges intelligencia világában mit jelent nekem a természet? Mit az erdő, a hegyek, fák, füvek, tisztások, pihenők, kaptatók, lombkoronák? Mit a tavak, patakok, források, vizek? Hát az égbolt, a szél zúgása, a fellegek? Jelentenek-e valamit nekem? Megkap-e, elragad-e egy ködös őszi reggel látványa? Vagy ahogy pipálnak eső után a hegyek, mondjuk, a Szent Anna-tónál? Érzeme az ízét a számban a friss erdei szamócának, áfonyának, szedernek, mogyorónak, a gyógynövényekből készült teának, a vadon termő gombáknak? Mit ad, mit adott nekem a természet? Mit hozok, mit viszek ebből magammal majd egy életen keresztül? Hogyan adom tovább, továbbadom-e azt az utánam jövőknek? Otthon érzem-e magam a természetben? Vagy hol vagyok otthon inkább? Szabad vagyok-e, lebeghetek-e, szárnyalhatok-e kedvemre benne, bennük? Mit jelent nekem ez a szabadság?

Miért fontos nekünk a természet óvása, védeése? Mit kezdetünk felgyorsult világunkban ezzel a természeti örökséggel? Arra kérünk tehát benneteket, kedves középiskolásokat, hogy írjatok ezekről a kérdésekről!

Verseket (maximum két-három verset, de 60 sornál nem többet) és prózai szövegeket (novellát, kisesszét – maximum 10 000 karakternyit) várunk tőletek, 14–18 évesektől (IX–XII. osztályos diákoktól) a *Székelyföld* folyóirat postacímére (530 170 Csíkszereda, T. Vladimirescu u. 5. sz.) vagy a szekelyfold@hargitamegye.ro e-mail címre. A borítékon / e-mailben, kérjük, tüntessétek fel: Pályázat: HEGYEK, FÁK, FÜVEK! Személyes adataitokat se feledjétek megírni: pontos név, életkor, iskola, osztály, lakcím, telefonszám, e-mail cím!

Beküldési határidő: 2025. október 31.

A pályázat díjai:

I. díj: 1000 lej

II. díj: 750 lej

III. díj: 500 lej

Eredményhirdetés 2025 decemberében.

A díjazott művek közlési jogát a *Székelyföld* folyóirat fenntartja.